

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ
อุษาคเนย์ในการรับรู้และความเข้าใจ
ของสังคมไทยร่วมสมัย

โดย สุเนตร ชุตินธรานนท์ และคณะ

เมษายน 2549

สัญญาเลขที่ PDG47H0010

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ
อุษาคเนย์ในการรับรู้และความเข้าใจ
ของสังคมไทยร่วมสมัย

ผู้วิจัย

สุนทร ชุตินทรานนท์

วิทยา สุจริตธนาภิรักษ์ พรพิมล ตรีโชติ

ชปา จิตต์ประทุม กำจร หลุยยะพงศ์ สรรณ จิตติกานต์

กรกิต ชุ่มกรานต์ ธิบัติ บัวคำศรี นิตยาภรณ์ พรหมปัญญา

มาโนช พรหมปัญญา รัตนพร พวงพัฒน์,

สุรวัสดิ เทพสันต์ อธิฐา อาภรณ์ โอม เอี่ยมละออ

ชุดโครงการ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

Project Code : PDG47H0010
Project Title : The Perception and Understanding of Southeast Asian in Contemporary Thai Society
Investigators : Sunait Chutintaranond, Chulalongkorn University
 Withaya Sucharithanarugse, Chulalongkorn University
 Pronpimon Trichot, Chulalongkorn University
 Chpa Chittpratoom, Chulalongkorn University
 Kamjohn Louiyapong, Sukhothai Thammathiraj Open University
 Santhana Jittikant
 Korakit Choomgrant, Dhurakij Punkit University
 Thibodi Buakamsri, Kasetsart University
 Nittayaporn Prompanya, Thammasat University
 Manoch Prompanyo, Chiang Mai University
 Rattanaporn Pongpattana
 Suravatsadee Thepson
 Ittha Aporn
 Ome Eamlaor
E-mail Address : Sunait.C@Chula.ac.th
Project Duration : 1 April 2004 – 30 April 2006

This research examines the various factors and conditions behind Thai people's awareness and understanding of their neighboring countries in Southeast Asia. The outcome of the research proves that Thai people's awareness and understanding of their neighboring countries do not promote the development of better understanding as to create harmony among the peoples crucial to a lasting unity of the ASEAN in the future. The factors and conditions of the awareness and understanding include the limited knowledge of neighboring countries in different dimensions, for example, regarding accurate and up-to-date information. More importantly, most of the knowledge is restricted to the creation of images and attitudes against – or even to degrade – the ethnicity and culture of neighboring countries; although interestingly they

were not created intentionally to cause harm to those countries. From the background of conflict between states and between peoples, this research discovers that the construction, socialization and development of attitudes of neighboring countries were done out of national interests. This took place in the form of the writing of the Nation's Biography intended to establish the concept of a nation state and to promote a sense of nationalism. The result was the creation of hostile images and cultural backwardness of neighboring countries. This process started from the ruling group and was later integrated into the lower levels of the society, especially, in the private sector, which played an important role in imposing and promoting hostile images of neighboring countries through the media, especially, in the forms of newspaper and film.

Keyword : Southeast Asia, Perception, Understanding, Contemporary Thai Society.

รหัสโครงการ : PDG47H0010

ชื่อโครงการ : ฐานาคนยในการรับรู้และความเข้าใจของสังคมไทยร่วมสมัย

ชื่อนักวิจัย : สุนทร ชุตินทรานนท์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 วิทยา สุจริตธนาธิภักษ์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 พรพิมล ตริโชติ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ชปา จิตต์ประทุม, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 กำจร หลุยยะพงศ์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
 สรรพน จิตติกานต์
 กรกิต ชุมกรานต์, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
 ธิบตี บัวคำศรี, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
 นิตยาภรณ์ พรหมปัญญา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 มาโนช พรหมปัญญา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 รัตนพร พวงพัฒน์
 สุรวาสดี เทพสันต์
 อธิฐา อาภรณ์
 โอม เขียมละออ

E-mail Address : Sunait.C@Chula.ac.th

ระยะเวลาโครงการ : 1 เมษายน 2547 – 30 เมษายน 2549

งานวิจัยชุดนี้มุ่งเปิดประเด็นให้เห็นถึงเงื่อนไขปัจจัยที่อยู่เบื้องหลังที่มาของการรับรู้และความเข้าใจที่คนไทยมีต่อประเทศในฐานาคนยซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านของไทย ผลการวิจัยค้นพบว่า ความรับรู้และความเข้าใจที่คนไทยมีต่อประเทศรอบข้างมิได้เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาไปสู่การสร้าง ความเข้าใจอันดีต่อกันเพื่อความสัมพันธ์ในระดับประชาชนต่อประชาชน อันจะนำไปสู่ การรังสรรค์เอกภาพที่ยั่งยืนของกลุ่มประเทศอาเซียนในอนาคต ลักษณะที่ไม่เอื้อประโยชน์ตามกล่าวนั้น ได้แก่ ข้อจำกัดในด้านความรู้เกี่ยวกับเพื่อนบ้านในมิติต่างๆ ซึ่งมีทั้งในด้านความถูกต้องและความทันสมัย แต่ที่สำคัญยิ่งไปกว่าคือ สาระส่วนใหญ่ยังจำกัดอยู่กับการสร้างภาพลักษณ์และทัศนคติ ที่เป็นปรปักษ์ หรือมิฉะนั้นก็สะท้อนทัศนะที่ดูถูกเหยียดหยามในด้านเชื้อชาติและวัฒนธรรม ที่น่าสนใจก็คือ การรับรู้และความเข้าใจที่เกิดขึ้นนั้น มิได้มาจากเจตนาที่ผู้สร้างมุ่งให้ร้ายประเทศรอบข้าง บนพื้นฐานความขัดแย้งทั้งในภาครัฐและประชาชน งานวิจัยยังค้นพบด้วยว่า กระบวนการสร้าง หล่อหลอม และพัฒนาทัศนคติต่อประเทศรอบข้างดังกล่าว เป็นไปเพื่อสนองตอบประโยชน์ของ

ประเทศเป็นสำคัญ โดยเริ่มจากกระบวนการเขียนชีวประวัติของชาติเพื่อสถาปนารัฐชาติ ซึ่งกระทำควบคู่ไปกับการกล่อมเกลாதองสังคมเพื่อสร้างสำนึกชาตินิยมขึ้น การสร้างภาพประเทศรอบด้านในฐานะคู่ปรปักษ์ขึ้นในสำนึกและจินตนาการของคนไทยถือกำเนิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขเช่นว่านี้ กระบวนการตามกล่าวเริ่มต้นจากกลุ่มผู้ปกครองประเทศ แต่ต่อมาภายหลังได้ถูกหลอมรวมอยู่ในกระแสสังคมระดับล่าง โดยเฉพาะในภาคเอกชนซึ่งมีบทบาทที่สำคัญในการตอกย้ำและเผยแพร่ภาพลักษณ์ของเพื่อนบ้านที่ไม่สร้างสรรค์ผ่านสื่อประเภทต่างๆ โดยเฉพาะสื่อหนังสือพิมพ์และภาพยนตร์

คำหลัก : อุดชาคนธ์, การรับรู้, ความเข้าใจ, สังคมไทยร่วมสมัย

ประวัติผู้วิจัย

ดร.สุเนตร ชุตินธรานนท์, อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำเร็จการศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยคอร์เนล สหรัฐอเมริกา ด้วยผลงานวิทยานิพนธ์เรื่อง *Cakravatin: the ideology of traditional warfare in Siam and Burma, 1548–1605* ผลงานทางวิชาการ อาทิ *สงครามคราวเสีย กรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2* (2310): ศึกษาจากพงศาวดารพม่าฉบับราชวงศ์คองบอง (2534), *The Image of the Burmese Enemy in Thai Perceptions and Historical Writings* (1992), *บุเรงนองกะยอติพนรธา: กษัตริย์พม่าในโลกทัศน์ไทย* (2538) ความสนใจ: ประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ไทย-พม่า

รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา สุจริตธนารักษ์, สำเร็จการศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิตจาก มหาวิทยาลัยโมนาช ด้วยวิทยานิพนธ์ในหัวข้อ *Indonesian Regional Administration in a Period of Intensified Development Activity, 1969-1976, Case Studies in Three Kabupatens of Central Java* ผลงานทางวิชาการ อาทิ *Present Events in Southeast Asia* (1985), *อดีตและอนาคตของอะเจห์* (2543, ผู้เขียนร่วม) ความสนใจ: การเมืองอินโดนีเซีย และความสัมพันธ์ของชาติในอาเซียน

พรพิมล ตริโชติ, นักวิจัยประจำสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำเร็จการศึกษาระดับมหาบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยเท็กซัส (ซาน อันโตนิโอ) สหรัฐอเมริกา ผลงานทางวิชาการ อาทิ *ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า* (2542), *การดำเนินนโยบายต่างประเทศของพม่าในส่วนสัมพันธ์กับชนกลุ่มน้อยและผลกระทบต่อความสัมพันธ์ไทย-พม่า* (2545) ความสนใจ: ชนกลุ่มน้อยในพม่าและไทย การค้ายาเสพติด และการค้าตามแนวชายแดน

ชปา จิตต์ประทุม, นักวิจัยประจำสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำเร็จการศึกษาระดับมหาบัณฑิต ด้านรัฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง ผลงานทางวิชาการ อาทิ *วิกฤตการณ์มาเลเซีย: พัฒนาการและความเป็นมา* (2542), *ยุทธศาสตร์การค้าชายแดนไทย-มาเลเซีย* (2547)

กัจจกร หลุยยะพงศ์, อาจารย์ประจำสาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
สำเร็จการศึกษาระดับมหาบัณฑิตด้านนิเทศศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และปริญญา
มหาบัณฑิตด้านวารสารศาสตร์จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผลงานทางวิชาการ อาทิ *คู่แค้น-
คู่รัก-คู่รักคู่แค้น: ความสัมพันธ์ของไทยกับอุษาคเนย์* (2545), *หนังสืออุษาคเนย์* (2547)

สรรณ จิตติกานต์, นักธุรกิจโฆษณา สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาบัณฑิตจากมหาวิทยาลัย
อัสสัมชัญ มีประสบการณ์ในการทำงานโฆษณากับบริษัทโฆษณาหลายแห่ง

กรกิต ชุ่มกรานต์, อาจารย์ประจำภาควิชาการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะศิลปศาสตร์และ
วิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต สำเร็จการศึกษาระดับมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์
จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในหัวข้อวิทยานิพนธ์ *ความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ใน
ทำเรื่อนานาชาติพระนครศรีอยุธยา ค.ศ.1590-1688* ความสนใจ: ประวัติศาสตร์กับการท่องเที่ยว
ทัศนคติ ความคิด พฤติกรรม และการรับรู้ของนักท่องเที่ยวที่มีต่อสังคมไทย

ธิบัติ บัวคำศรี, อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ สำเร็จการศึกษาระดับมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จากจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ด้วยวิทยานิพนธ์ในหัวข้อ *เอกสารมหานุราชเขมร: การศึกษางานเขียนประวัติศาสตร์
สมัยใหม่ของกัมพูชา* ผลงานทางวิชาการ *ประวัติศาสตร์กัมพูชา* (2547), *ประวัติบท 'ในกอร์เรียม'*
เพลงชาติเขมร: การศึกษาเบื้องต้น (2549) ความสนใจ: ประวัติศาสตร์และการเขียนประวัติศาสตร์
ของกัมพูชา ชาตินิยมเขมร

นิตยาภรณ์ พรหมปัญญา, อาจารย์ประจำโครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำเร็จการศึกษาระดับมหาบัณฑิต สาขา
ประวัติศาสตร์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในหัวข้อวิทยานิพนธ์ *ถนนพม่ากับความ
เปลี่ยนแปลงของดินแดนตอนใน ค.ศ.1937-1949: ศึกษากรณีเมืองบามอ* ความสนใจ:
ประวัติศาสตร์พม่า

มาโนช พรหมปัญโญ, ผู้ช่วยนักวิจัย สถาบันวิจัยสังคมและสิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำเร็จการศึกษาระดับมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในหัวข้อวิทยานิพนธ์ *การเมืองอำนาจของราชวงศ์คองบอง ค.ศ. 1752-1776* ผลงาน *River Basin Organizations: Challenges of Water Governance Policy and sustainable development in Thailand* (2006), *Salween Hydro Power Project* (2006)

รัตนพร พวงพัฒน์, นักวิชาการอิสระ สำเร็จการศึกษาระดับมหาบัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยด้วยวิทยานิพนธ์ระดับคะแนนดีมากในหัวข้อ *Buddhism and Political Legitimation in Myanmar (1990-2003)*

สุรวดี เทพสันต์, นักวิชาการอิสระ สำเร็จการศึกษาระดับมหาบัณฑิตด้านวาทวิทยา จากคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในหัวข้อวิทยานิพนธ์ *ลักษณะการสื่อสารต่างวัฒนธรรมในองค์กรต่างชาติที่ไม่แสดงผลกำไรที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผู้ใช้*

อิฐฐา อาภรณ์, นักวิชาการอิสระ สำเร็จการศึกษาระดับมหาบัณฑิตด้านรัฐศาสตร์ จากคณะรัฐศาสตร์ สาขาการระหว่างประเทศและการทูต (ภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในหัวข้อวิทยานิพนธ์ *นโยบายต่างประเทศของอินเดียต่อประเทศพม่าหลังปี 1991* ความสนใจ: ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้านเอเชียตะวันออกเฉียง เอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

โอม เอี่ยมละออ, กำลังศึกษาในระดับมหาบัณฑิตด้านรัฐศาสตร์ สาขาการระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
ประวัติผู้วิจัย	ฉ
1. บทนำ	1
2. พลวัตอุตสาหกรรมหลังยุคสงครามเย็น วิทยา สุจริตธรรักษ์	5
3. อุตสาหกรรม: พลวัตการรับรู้จากอดีตถึงปัจจุบัน สุนทร ชูตินธรานนท์ และ รัตนพร พวงพัฒน์	70
4. สถานะองค์ความรู้ด้านอุตสาหกรรมในสังคมไทย สุนทร ชูตินธรานนท์	92
5. อุตสาหกรรมกับกระบวนการกล่อมเกลாதองสังคมผ่านการศึกษาในระบบ: พม่าในแบบเรียนของไทย นิตยาภรณ์ พรหมปัญญา และ มาโนช พรหมปัญญา	128
6. อุตสาหกรรมกับกระบวนการกล่อมเกลาทองสังคมผ่านการศึกษาในระบบ: ลาวในแบบเรียนของไทย กรกิต ชุ่มกรานต์	171
7. อุตสาหกรรมกับกระบวนการกล่อมเกลาทองสังคมผ่านการศึกษาในระบบ: กัมพูชาในแบบเรียนของไทย ธิบัติ บัวคำศรี	198

สารบัญ (ต่อ)

8. อุดมคติเกี่ยวกับกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมผ่านการศึกษาในระบบ: มาเลเซียในแบบเรียนของไทย ชปา จิตต์ประทุม	247
9. สื่อหนังสือพิมพ์ไทยกับการสร้างภาพลักษณ์อุดมคติ พรพิมล ศรีโชติ ชปา จิตต์ประทุม สุรวัดดี เทพสันต์ อภิธรา อารวรรณ์ และ โอม เอี่ยมลลล	303
10. อุดมคติในสื่อโฆษณาของไทย: มุมมองนักโฆษณา สรรรณ จิตติกานต์	473
11. อุดมคติที่ถูก (ประกอบ) สร้างในหนังสือ กัจจร หลุยยะพงศ์	525
12. บทส่งท้าย	551

บทนำ

สถานะของการศึกษาอุดมศึกษาในประเทศไทยซึ่งถือกำเนิดและพัฒนาอย่างรวดเร็วภายใต้กระแสสงครามเวียดนามสืบทอดต่อมาถึงปัจจุบัน ยังไม่สามารถก้าวล่วงทะลุทะลวงเพดานทางความคิดเดิมที่เป็นกรอบกำหนดการรับรู้และความเข้าใจที่คนไทยมีต่อโลกหรือชุมชนวัฒนธรรมรอบข้างได้ ถึงแม้ว่าที่ผ่านมาจะปรากฏการปะทะสังสรรค์ระหว่างผู้นำทางภูมิปัญญาไทย อันได้แก่ อาจารย์ นิสิต นักศึกษา และสถาบันการศึกษาชั้นนำของประเทศ กับศูนย์กลางการศึกษาของโลก ในด้านอุดมศึกษาทั้งในยุโรปและอเมริกาอย่างต่อเนื่อง แนวคิดที่สวนกระแสและมุ่งพลิกเพดานทางความคิดเดิมยังคงไม่เติบโตแพร่หลายพอให้อาศัยเป็นแนวทางในการกำหนดบรรทัดฐาน หรือทางเลือกใหม่ทางการศึกษา ที่ชัดเจนได้

กล่าวได้ว่าเพดานทางความคิดที่คลุมครอบการรับรู้และความเข้าใจประเทศหรือชุมชนวัฒนธรรมข้างเคียงนั้น ประกอบด้วย การศึกษาและทำความเข้าใจเพื่อนบ้านโดยยึดเอา ไทย หรือ มิฉะนั้นก็ โลกตะวันตก เป็นศูนย์ ส่งผลให้องค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนบ้านเมืองในโลกอุดมศึกษา จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตามที่ ถูกผลิตขึ้นเพื่อสนองประโยชน์หรืออย่างน้อยก็ตอบคำถามของประเทศ และหรือ พันธมิตรตะวันตกเป็นที่ตั้ง ภายใต้วังวนของเพดานทางความคิดนี้ พหามิได้มีความสำคัญเกินไปกว่าการเป็นประเทศคู่สงครามของไทยในอดีต ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับพหามิจึงถูกตอกย้ำอยู่กับเหตุการณ์สงครามครั้งต่างๆ ซึ่งทุกบทตอนถูกใช้เป็นบทเรียนย้ำเตือนความสามัคคีและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในชาติหรือประเทศ ขณะที่ในอีกมิติหนึ่งคนไทยถูกทำให้เข้าใจพหามิในฐานะประเทศที่ไร้ซึ่งความสงบมั่นคง ปราศจากความเป็นประชาธิปไตย และอุดมไปด้วยการละเมิดสิทธิมนุษยชน ซึ่งล้วนเป็นภาพที่ถูกขับเคลื่อนโดยโลกตะวันตก ภายใต้วังวนของเพดานทางความคิดเดียวกันนี้ ลาว และกัมพูชา คือตัวอย่างของประเทศที่ครั้งหนึ่งมีความสำคัญเพียงเป็นประเทศราชของไทยที่คอยคิดแยกตนเป็นอิสระ ขณะที่ปัจจุบันมิได้มีความสำคัญเกินไปกว่าประเทศที่ด้อยพัฒนาในทุกด้าน แต่ก็หนาแน่นด้วยทรัพยากรให้ดักตวง

การรับรู้และความเข้าใจที่ยึดโลกตะวันตกและไทยเป็นศูนย์กลางโดยเฉพาะ ดังได้แสดงตัวอย่างให้เห็นเป็นสังเขป อาจตอบสนองเจตจำนงทางการเมืองบางยุคบางสมัย อาทิ ยุคของการสถาปนารัฐชาติ (nation state) แต่ก็เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการขยายขอบข่ายโลกทัศน์ทางการศึกษาที่พึงมีกับประเทศเพื่อนบ้านในปัจจุบันสมัย โดยเฉพาะความสัมพันธ์เชิงบูรณาการทั้งในด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรม ที่ผู้คนในภูมิภาคอุดมศึกษามีร่วมกัน โดยความต่างทางภาษาและชาติพันธุ์มิได้เป็นอุปสรรค

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งตีแผ่ให้เห็นถึง ช่องว่าง ระหว่างความรู้ที่ถูกผลิตขึ้นในสังคมไทย กับอุดมคติในโลกแห่งความเป็นจริงที่แปรเปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยรู้จักและเข้าใจ อาทิ ความรู้เกี่ยวกับกัมพูชาที่มุ่งเน้นถึงภาวะอันเป็นปรปักษ์โดยเฉพาะสงครามที่เกิดขึ้นในอดีตต่างกรรมต่างวาระ นับแต่แรกสถาปนากรุงสุโขทัยเป็นราชธานีถึงศึกละแวกและอันนามสยามยุทธยุทธโกสินทร์ ตอนต้น ขณะที่ภาพของกัมพูชาในโลกที่เป็นจริงปัจจุบันที่สังคมยังไม่อาจเฝ้ามองเห็นอย่างชัดแจ้ง อันเกิดจากสงคราม และการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในยุคเขมรแดงเรื่องอำนาจจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจ แต่กลับมิได้ถูกนำเสนอให้เกิดการรับรู้และความเข้าใจในระบบการศึกษาไทย ช่องว่าง ระหว่างความรู้ที่ถูกผลิตและตอกย้ำกับภาวะวิสัยของอุดมคติในโลกแห่งความเป็นจริงยังมีปรากฏในด้านอื่นๆ โดยเฉพาะความตื่นตัวขององค์ความรู้ที่ถูกใช้ในกระบวนการกล่อมเกลாதองสังคม (socialization) ผ่านระบบการศึกษา ดังเห็นได้จากแบบเรียนว่าด้วยประเทศรอบข้าง ส่วนใหญ่ไม่ได้กล่าวถึงถึงยุคสงครามเวียดนามและความเป็นไปหลังจากนั้น ยุคเขมรแดงครองเมือง และรัฐบาลทหาร (SLORC) ที่เถลิงอำนาจในพม่าภายหลังปี ค.ศ.1988 ทำนองเดียวกับที่ไม่ได้กล่าวถึงมาเลเซียยุคหมิง (Mahathir) ทั้งที่ยุคสมัยดังกล่าวคือตัวตนของประเทศรอบข้าง ในกรอบประวัติศาสตร์ร่วมสมัยที่มีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับสังคมวัฒนธรรมไทย

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในภูมิภาคอุดมคติที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว นับแต่การสิ้นสุดการเผชิญหน้าของมหาอำนาจภายใต้การใช้พื้นที่อุดมคติเป็นสมรภูมิทำสงครามทางลัทธิ ถึงการเติบโตและขยายตัวของโลกทุนนิยมที่แผ่อิทธิพลสู่ภูมิภาคนี้ในกระแสโลกาภิวัตน์ กับพัฒนาการขององค์ความรู้ด้านอุดมคติที่ก่อเกิดและเติบโตภายใต้ระบบการศึกษาที่ภาคีรัฐไทยมีบทบาทควบคุมกำหนดไม่สอดคล้องกัน หรือกล่าวได้ในอีกนัยหนึ่งคือเกิดช่องว่างระหว่างองค์ความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นในระบบการศึกษากับโลกแห่งความเป็นจริง ทั้งหมดทั้งสิ้นส่งผลกระทบต่อ การรับรู้และความเข้าใจประเทศในภูมิภาค ตัวอย่างอันเป็นรูปธรรมได้แก่ความล้าสมัยของข้อมูลข่าวสารที่ใช้ ในระบบการศึกษา, โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แบบเรียน, และทัศนคติที่มุ่งสะท้อนภาพความขัดแย้งที่มีในอดีต ปัจจัยดังกล่าวเป็นหนึ่งในต้นตอของปัญหาเบื้องต้นที่ผลักดันให้เกิดการเผชิญหน้าระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่า ลาว กัมพูชา และมาเลเซีย

พร้อมกันไปปัญหาความล้าหลังของการรับรู้ที่ประชาคมไทยมีต่ออุดมคติ ยังมีปัญหาแทรกซ้อนอันเป็นผลจากการซึมซับและเรียนรู้ผ่านสื่อลักษณะต่างๆ โดยเฉพาะสื่อด้านการบันเทิง และสื่อด้านการโฆษณาประชาสัมพันธ์ของยุคปัจจุบัน ซึ่งมุ่งสร้างหรือเน้นภาพลักษณ์ของเพื่อนบ้าน เฉพาะส่วนเฉพาะด้าน ซึ่งมักจะเป็นไปในทางที่ไม่สร้างสรรค์เพื่อสนองประโยชน์ด้านธุรกิจเป็นสำคัญ ซึ่งการรับรู้และความเข้าใจที่เกิดขึ้นมักจะสวนกระแสกับความเป็นจริง และเป็นอุปสรรคต่อการขยาย

มิติการรับรู้และความเข้าใจที่ตอบรับกับเงื่อนไข ปัญหา และความจำเป็นในปัจจุบัน อาทิการผลิตภาพยนตร์และสื่อโฆษณาที่เน้นภาพลักษณ์ที่เป็นศัตรูของพม่า หรือความล้าหลังของเวียดนาม, อันเป็นภาพซึ่งตรงกันข้ามกับเวียดนามปัจจุบันที่มีการพัฒนาในหลายด้าน, ซึ่งล้วนสวนกระแสการสร้างความสัมพันธ์อันดีในภาคประชาชนระหว่างประเทศในอุษาคเนย์เพื่อการรวมตัวเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่เข้มแข็งในสังคมโลก

งานวิจัยนี้จึงมุ่งวิพากษ์ ระบบความรู้ และ กระบวนการรับรู้ ต่ออุษาคเนย์ ที่มีในสังคมไทยปัจจุบันเพื่อตั้งหลักที่มั่นคง ต่อการกำหนดก้าวทางการศึกษาทั้งในและนอกระบบให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและสร้างความพร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

งานวิจัยเรื่อง อุษาคเนย์ในการรับรู้และความเข้าใจของสังคมไทยร่วมสมัย แบ่งสาระออกเป็น 6 บทความ สาระของแต่ละบทความมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่อง และอธิบายซึ่งกันและกัน อีกทั้งครอบคลุมประเด็นปัญหาทั้งในส่วนของการรู้ภาคเหตุการณ์ ทฤษฎี ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ แบบเรียน ตลอดจนกระบวนการที่องค์ความรู้ถูกนำไปแปรรูปเป็นงานประเภทสื่อสิ่งพิมพ์ โฆษณา และภาพยนตร์

บทความแรกได้แก่ พลวัตอุษาคเนย์หลังยุคสงครามเย็น โดย รศ.ดร.วิทยา สุจริตธนารักษ์ บทความดังกล่าวว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในภูมิภาคหลังยุคสงครามเย็น โดยมีวัตถุประสงค์จะแสดงให้เห็นว่านับแต่สิ้นสุดยุคสงครามเย็นเป็นอย่างไร อุษาคเนย์ได้แปรเปลี่ยนไปจากเดิมในหลายต่อหลายด้าน โดยเฉพาะการปะทะสังสรรค์ระหว่างประเทศในภูมิภาคเดียวกัน และระหว่างภูมิภาคกับนอกภูมิภาค ทั้งนี้เพื่อจะยืนยันให้เห็นต่อไปว่า ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงมีพลวัตสูงขึ้นทุกขณะนั้น องค์ความรู้และทัศนคติที่คนไทยมีต่อภูมิภาคโดยเฉพาะประเทศรอบข้าง ไม่ได้เปลี่ยนไปเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง

บทความที่สอง อุษาคเนย์: พลวัตการรับรู้จากอดีตถึงปัจจุบัน โดย ดร.สุนทร ชูตินธรรานท์ และนางสาวรัตนพร พวงพัฒน์ บทความนี้มุ่งปูพื้นฐานให้เกิดความเข้าใจถึงการรับรู้เกี่ยวกับตัวตนของอุษาคเนย์ที่ปรับเปลี่ยนตามเงื่อนไขของยุคสมัย ที่มีปัจจัยภายนอกเป็นตัวกำหนดสำคัญควบคู่ไปกับความรู้เกี่ยวกับภูมิภาคในมิติหรือโลกทัศน์ของคนพื้นถิ่น ตลอดจนรวมถึงพลวัตของการรับรู้ และการสร้างตัวตนของอุษาคเนย์ จนเกิดเป็นรูปลักษณะที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

บทความที่สาม สถานะองค์ความรู้ด้านอุษาคเนย์ในสังคมไทย โดย ดร.สุนทร ชูตินธรรานท์ บทความส่วนนี้ มุ่งศึกษากระบวนการที่อยู่เบื้องหลังที่มาของสถานะองค์ความรู้ด้านอุษาคเนย์ในสังคมไทยที่พัฒนาอย่างเป็นระบบในยุคการสถาปนา รัฐชาติ (nation state) จนก่อเกิดเป็น ต้นแบบ ให้ถูกนำไปขยายผลเพื่อประโยชน์ทางการเมืองในยุคสมัยต่อมา

บทความที่สามซึ่งถือเป็นบทความสำคัญหรือหัวใจของงานวิจัยชิ้นนี้ ยังแบ่งออกเป็นบทความย่อย 4 บทความ เพื่อนำเสนอให้เข้าใจถึงกระบวนการซึ่งเกิดตามมาจากหลังจากการสร้างองค์ความรู้ด้านอุดมคติที่ลงตัวจนเกิดเป็นต้นแบบให้นำไปขยายผลเกิดเป็นการกล่อมเกลாத่างสังคม (socialization) ผ่านการจัดทำแบบเรียน บทความย่อยทั้ง 4 บทความดังกล่าวประกอบด้วย

– อุดมคติกับกระบวนการกล่อมเกลาท่างสังคมผ่านการศึกษาในระบบ: พม่าในแบบเรียนของไทย โดย นางสาวนิตยาภรณ์ พรหมปัญญา และนายมาโนช พรหมปัญญา

– อุดมคติกับกระบวนการกล่อมเกลาท่างสังคมผ่านการศึกษาในระบบ: ลาวในแบบเรียนของไทย โดย นายกรกิต ชุ่มกรานต์

– อุดมคติกับกระบวนการกล่อมเกลาท่างสังคมผ่านการศึกษาในระบบ: กัมพูชาในแบบเรียนของไทย โดย นายธิติ บัวคำศรี

– อุดมคติกับกระบวนการกล่อมเกลาท่างสังคมผ่านการศึกษาในระบบ: มาเลเซียในแบบเรียนของไทย โดย นางสาวชปา จิตต์ประทุม

บทความที่สี่ สื่อหนังสือพิมพ์ไทยกับการสร้างภาพลักษณ์อุดมคติ โดยนางสาวพรพิมล ตรีโชติ นางสาวชปา จิตต์ประทุม นางสาวสุรัสวดี เทพสันต์ นางสาวอิฐฐา อาภรณ์ และนายโอม เอี่ยมละออ บทความนี้เสนอกรณีศึกษาการเสนอข่าวที่เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านของไทย 4 ประเทศ คือ พม่า ลาว กัมพูชา และมาเลเซีย โดยมุ่งแสดงข้อเท็จจริงที่เป็นรูปธรรมให้เห็นและเข้าใจว่า ขณะที่องค์ความรู้ด้านอุดมคติในสังคมไทยนั้นพัฒนาอย่างมีข้อจำกัดและปัญหาหลายประการ การรับรู้ที่สังคมมีต่ออุดมคติยังถูกตอกย้ำ เคลือบแฝง และชี้นำด้วยสื่อลักษณะต่างๆ ที่บ้างก็ตื่นเงินบ้างก็ล่าเอียงและส่วนใหญ่คำนึงถึงผลประโยชน์เชิงพาณิชย์เป็นสำคัญ หนังสือพิมพ์มีอิทธิพลอย่างยิ่งยวดต่อการสร้างการรับรู้และความเข้าใจ เพราะไม่เพียงมีอิทธิพลอย่างกว้างขวาง แต่ยังสามารถรวบรวมศึกษาวิเคราะห์ได้ชัดเจนกว่าสื่อประเภทอื่นๆ ด้วยเป็นสื่อประเภทลายลักษณ์อักษร

บทความที่ห้า อุดมคติในสื่อโฆษณาของไทย: มุมมองนักโฆษณา โดย นายสรรณ จิตติภานต์ เป็นการนำเสนอข้อเท็จจริงประกอบการวิเคราะห์ของสื่ออีกประเภทหนึ่งนอกเหนือจากสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการกำหนดการรับรู้ของคนในสังคมไทยต่ออุดมคติ

บทความที่หก อุดมคติที่ถูก (ประกอบ) สร้างในหนังสือพิมพ์ โดย นายกำจร หลุยยะพงศ์ บทความนี้มุ่งตีแผ่ภาพของอุดมคติที่นอกเหนือจากประเทศไทยในด้านลบ เช่น ความไม่ทันสมัย ควบคู่กับภาพที่เป็นศตวรรษทางประวัติศาสตร์ผ่านแนวคิดชาตินิยมและแนวคิดที่ยึดไทยเป็นศูนย์ โดยศึกษาผ่านสื่อบันเทิงสาธารณะอย่างภาพยนตร์

พลวัตอุษาคเนย์หลังยุคสงครามเย็น

วิทยา สุจริตธนารักษ์ *

1. ความนำ

1.1 อุษาคเนย์ในช่วงสงครามเย็น

ยกเว้นประเทศไทย ประเทศทั้งหลายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออุษาคเนย์ต่างตกเป็นประเทศอาณานิคม ในกระบวนการของการได้มาซึ่งเอกราชทำให้เกิดลักษณะของปฏิสัมพันธ์กับเจ้าอาณานิคมเดิมและในบางกรณีรวมหมายถึงประเทศตะวันตกอื่นที่แตกต่างกันออกไป ตามแต่ประสบการณ์ที่แต่ละประเทศได้รับจากลัทธิอาณานิคม โดยพอแบ่งลักษณะของปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวคร่าวๆ ได้คือ

(1) แบบที่มีปฏิภริยาที่รุนแรงกับประเทศเจ้าอาณานิคมได้แก่ กรณีของพม่า เวียดนาม และอินโดนีเซีย พม่าอาจจะเป็กรณีที่มีปฏิภริยาแรงที่สุด โดยเป็นอดีตอาณานิคมของอังกฤษเพียงแห่งเดียวที่ไม่ยอมเป็นสมาชิกของเครือจักรภพอังกฤษ (British Commonwealth) นำไปสู่การใช้แนวทาง สังคมนิยมแบบพม่า ซึ่งก็คือการพึ่งตนเอง ไม่รับความช่วยเหลือใดๆ และแนวคิดได้จากตะวันตก ลักษณะเช่นนี้คงอยู่แม้จะผ่านมาถึงยุคของการปกครองของ SLORC และ SPDC อันนำไปสู่การประณามคณะผู้ปกครองพม่าโดยชาติตะวันตก แม้ว่าจะมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับพม่าอยู่ก็ตาม

ระหว่างเวียดนามกับฝรั่งเศส เกือบจะไม่มีสาระความสัมพันธ์ที่สำคัญใดๆ หลังจากเกิดเวียดนามเหนือ และแม้เมื่อรวมเวียดนามเข้าด้วยกันได้สำเร็จแล้วก็ตาม จนกระทั่งเวียดนามหันมาปฏิรูปเศรษฐกิจ เช่นเดียวกับความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา อินโดนีเซียใช้นโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมเมื่อได้เอกราชแล้ว และยุคของซูการ์โนก็มีการต่อต้านตะวันตกอย่างรุนแรง แม้ซูฮาร์โตหันมาพึ่งทุนตะวันตกเพื่อพัฒนาประเทศแต่ก็พยายามปกป้องตลาดภายในอยู่ จนกลางทศวรรษ 1990 แต่ความรู้สึกรู้สึกต่อต้านตะวันตกอันเป็นส่วนหนึ่งของลัทธิชาตินิยมอินโดนีเซียยังคงมีอยู่ให้เห็นในรูปของการต่อต้านความเป็นผู้นำของสหรัฐฯ ในเวทีการเมืองโลก โดยเฉพาะเมื่อเกิดกรณีการก่อการร้ายสากล

---

* รองศาสตราจารย์ สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(2) แบบที่มีการต่อต้านเจ้าอาณานิคมเดิมในระดับหนึ่ง ได้แก่ กรณีของฟิลิปปินส์ มาเลเซีย ลาว และกัมพูชา ฟิลิปปินส์ทำสงครามกับสเปนเพื่อกอบกู้เอกราชก่อนประเทศอื่นใดในอุษาคเนย์ แม้ว่าฟิลิปปินส์จะพอใจที่สหรัฐฯ พัฒนาการศึกษและช่วยพัฒนาระบบการเมืองของตน แต่ก็ไม่พอใจเรื่องความได้เปรียบทางเศรษฐกิจของสหรัฐฯ กับฐานทัพอเมริกันในประเทศ ในกรณีของมาเลเซีย อังกฤษยอมให้มลายาเป็นเอกราชและดูแลเรื่องการถ่ายโอนอำนาจตลอดจนปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์มลายา แต่ในยุคของ มหาธีร์ โมฮัมหมัด ความสัมพันธ์ระหว่างมาเลเซียกับอังกฤษไม่ราบรื่นนัก ส่วนลาวและกัมพูชานั้น ได้รับผลกระทบเชิงลบจากการปกครองของฝรั่งเศสน้อยกว่าเวียดนามมาก และฝรั่งเศสยังมีบทบาทในเรื่องการยอมรับความเป็นกลางของลาวและกัมพูชา

(3) แบบที่ไม่มีการต่อต้านเจ้าอาณานิคมเดิม คือกรณีของบรูไนที่เพิ่งจะยอมหลุดออกจากการเป็นรัฐในอารักขาของอังกฤษเอาเมื่อ ค.ศ.1984 แต่ยังคงมีทุนอังกฤษในอุตสาหกรรมน้ำมัน และมีทหารกูรข่าเป็นทหารราชองครักษ์ของสุลต่าน

ส่วนกรณีของไทยนั้นความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดกับฝรั่งเศสเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับลาวและกัมพูชา กับอังกฤษเป็นเรื่องดินแดนในมลายา ปาไม้ภาคเหนือ การประกาศสงครามกับพันธมิตร ความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเป็นปฏิปักษ์กับสหรัฐฯ ก็เกิดขึ้นเฉพาะในช่วงปลายสงครามเวียดนามที่สหรัฐฯ กำหนดนโยบายว่าไม่เข้ามาทำสงครามแบบนั้นอีกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พร้อมกับการขับไล่อเมริกาออกไปจากประเทศไทย

ทุกประเทศในอุษาคเนย์ต่างต้องฟันฝ่าอุปสรรคในการสร้างรัฐและการสร้างชาติด้วยกัน และใช้แนวทางที่แตกต่างกันออกไป พม่าไม่ต้องการพึ่งใคร ปิดตัวเอง ไม่มีปฏิสัมพันธ์กับใคร บ้างก็พยายามหาแนวทางของตนเองเช่นอินโดนีเซีย กัมพูชา และลาว บ้างก็ใช้แนวทางสังคมนิยมซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับในภูมิภาคนี้เช่นเวียดนาม บ้างก็เดินตามแนวทางทุนนิยม เช่น ฟิลิปปินส์ ไทย สิงคโปร์ มาเลเซีย และอินโดนีเซีย

ในระยะปลายทศวรรษ 1960 ก่อนสิ้นสุดสงครามเย็น ทุนนิยมตะวันตกยังมีลักษณะแยกส่วนอยู่ ยังไม่ได้ผนึกกันเป็นทุนนิยมโลก ในความหมายที่ว่าทุนตะวันตกไม่ได้ร่วมกันกำหนดบทบาทของตนต่อโลกผ่านทางกลุ่มประเทศอุตสาหกรรม 7 ประเทศ (G-7) และฉันทามติวอชิงตัน (Washington Consensus) แต่ละประเทศในอุษาคเนย์จึงมีปฏิสัมพันธ์กับทุนนิยมเป็นเฉพาะราย ทุนจากญี่ปุ่นยังเข้ามาแข่งขันกับทุนตะวันตกในอุษาคเนย์อีกด้วย แต่ทุนญี่ปุ่นก็คือทุนนิยมโลกเช่นกัน หลังกลาง ค.ศ.1975 ไปแล้ว กลุ่มประเทศอินโดจีนได้กลายเป็นคอมมิวนิสต์และยึดแนวทางสังคมนิยมในการพัฒนาประเทศ ยกเว้นกรณีกัมพูชาที่เกิดปัญหายุ่ยากภายในอันเนื่องมาจากบทบาทของฝ่ายเขมรแดง พม่ายังคงใช้

แนวทางสังคมนิยมของตนเองอยู่จนกระทั่ง ค.ศ.1988 จึงหันกลับมาเข้าระบบตลาดใหม่ ประเทศอื่นๆ ที่เหลือพัฒนาประเทศโดยแนวทางทุนนิยมที่เน้นการระดมทุนต่างประเทศและการส่งออก การเติบโตทางเศรษฐกิจทำให้เกิดการสะสมทุนภายในและนายทุนชาติที่ต่างมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับรัฐและผู้ครองอำนาจรัฐ การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นการเพิ่มบทบาทของรัฐที่เข้ามาหนุนให้บริการพื้นฐานที่สำคัญ กำหนดกฎระเบียบ และพัฒนาทุนภายในชาติ อำนาจรัฐจึงขยายกว้างออกไป จนกล่าวได้ว่าโดยหลักแล้วรัฐทั้งหลายในอุษาคเนย์ต่างเป็นรัฐที่เข้มแข็ง (strong state) ด้วยกันทั้งสิ้น

สงครามเวียดนามที่สหรัฐฯ เป็นหัวเรือใหญ่อาศัยเวียดนามได้ทำสงครามขัดเคืองกับการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ที่ดึงเอาพันธมิตรของสหรัฐฯ คือไทย (สุญญัตติ-ถนอม-ประภาส) ฟิลิปปินส์ (มาร์คอส) และเวียดนามใต้ (เลียมจนถึงเทียน) เข้าพัวพันด้วยอย่างล้าลึก มีผลสะท้อนกลับที่ชี้ชัดว่าหากภูมิภาคอุษาคเนย์ยังคงสภาพเป็นสนามสงครามทั้งทางอาวุธและทางอุดมการณ์ จะหาความมั่นคงและความสงบสุขในภูมิภาคแห่งนี้ไม่ได้ มีความจำเป็นในทางการเมืองที่ประเทศแห่งอาณานิคมบริเวณนี้ควรร่วมมือกันสร้างสันติสุขขึ้นมา สมาคมแห่งชาติอุษาคเนย์ (Association of Southeast Asian Nations – ASEAN) หรืออาเซียนจึงได้อุบัติขึ้นในระยะกลาง ค.ศ.1967 ท่ามกลางกระแสสงครามเย็นที่ยังเลิกราอยู่ แต่ก็สอดคล้องกับปฏิญญาที่เกาะกวม (Guam Declaration) หรือลัทธินิคสัน (Nixon Doctrine) ที่ประกาศในปลาย ค.ศ.1968 ว่าสหรัฐฯ จะถอนตัวออกจากอุษาคเนย์ ในที่สุดความคิดของมาเลเชียที่จะให้อุษาคเนย์เป็นเขตสันติภาพ เสรีภาพและเป็นกลาง (Zone of Peace, Freedom and Neutrality) ก็ได้รับการยอมรับจากสมาชิกของอาเซียนใน ค.ศ.1970 และในเมื่ออินโดจีนได้กลายเป็นคอมมิวนิสต์ทั้งหมด ในเมษายน ค.ศ.1975 สมาชิกอาเซียนทั้ง 5 ประเทศ จึงได้กำหนดมาตรการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างอาเซียนกับประเทศในภูมิภาคและกับประเทศภายนอกโดยการทำสนธิสัญญาแห่งมิตรภาพและความร่วมมือ (Treaty of Amity and Cooperation – TAC) และการทำปฏิญญาแห่งความสมานฉันท์ของอาเซียน (Declaration of ASEAN Concord) หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า Bali Concord (I)

ในช่วงกลางทศวรรษ 1980 มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอันเป็นผลกระทบมาจากการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกคือการที่ประธานาธิบดีจอร์จฮาวเวิร์ดแห่งสหภาพโซเวียตได้ใช้นโยบายเปิดประเทศ และการปรับปรุงประเทศ (ที่รู้จักกันในนามของเปเรสตรอยกา (Perestroika) กับกลาสโนสตี (Glasnost)) ยังผลให้ลาวต้องใช้นโยบายจีนตนาการใหม่ และเวียดนามใช้นโยบายโดอี มอย (Doi Moi) ซึ่งก็คือการปฏิรูปประเทศและการรับเอาระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เพราะแม้แต่จีนเองก็ต้องปรับตัวตามไปด้วย พม่าเองนั้นเมื่อ SLORC ได้เข้าสวมอำนาจแทนนายพลเนวินใน ค.ศ.1988 ก็ได้หันมาใช้ระบบตลาดอีกครั้งหนึ่ง แม้จะอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐอย่างเข้มงวด ขณะที่

มาเลเซียได้ประกาศใช้นโยบายเศรษฐกิจใหม่ (NEP) ใน ค.ศ.1971 เป็นต้นมา และจะดำเนินไปจนกระทั่ง ค.ศ.1990 ด้วยจุดประสงค์เพื่อ (1) ลดและขจัดความยากจนของคนทุกชาติพันธุ์ และ (2) ปรับโครงสร้างของสังคมไม่ให้เกิดความแตกต่างกันทางด้านเศรษฐกิจ ไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจเพราะชาติพันธุ์ต่อไป

ในช่วงเวลาดังกล่าว ฟิลิปปินส์อยู่ในยุคของมาร์คอสที่ประกาศกฎอัยการศึกมาตั้งแต่มีนาคม ค.ศ.1972 การพัฒนาประเทศเป็นแบบบนลงล่าง เปลี่ยนระบบการเมืองแบบประธานาธิบดีไปเป็นแบบรัฐสภา กลายเป็นระบบการเมืองที่อำนาจประโยชน์ให้แก่ตัวมาร์คอสเอง ตลอดจนบริวารและพวกพ้อง การสังหารุศมิสมาชิกเบนิโย อาคีโน เมื่อมีนาคม ค.ศ.1985 นำไปสู่การประท้วงครั้งใหญ่ของประชาชน และทำให้นางคอรากอน อาคีโน ได้ตำแหน่งประธานาธิบดีในกุมภาพันธ์ ค.ศ.1987 การพัฒนาประเทศของอินโดนีเซียที่มุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจดำเนินไปด้วยดี ยกเว้นช่วงระยะเวลาสั้นๆ ที่ราคาน้ำมันตกต่ำ ได้เกิดมีนายทุนชาติทั้งที่เป็นคนเชื้อสายจีนและเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งทหารและพลเรือนกับพวกพ้อง ส่วนสิงคโปร์นั้น นาย ลี กวน ยิว ยังคงกุมบังเหียนการเมืองเอาไว้จนกระทั่ง ค.ศ.1990 จึงมอบให้ นาย โก๊ะ จ๊ก ตง รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน ในบรูไนไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ สำคัญ ยกเว้นการประกาศเอกราชจากอังกฤษใน ค.ศ.1984 และการเข้าเป็นสมาชิกของอาเซียนใน ค.ศ.1987 ส่วนกรณีของไทยนั้น ช่วงทศวรรษ 1980 เป็นช่วงของปรับตัวทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยให้มากขึ้น เศรษฐกิจเจริญเติบโต จนกระทั่งคณะผู้รักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ยึดอำนาจในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1991

สรุปได้ว่า ในช่วงระยะเวลาราว 45 ปีหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง จนกระทั่งการทำลายกำแพงเบอร์ลินใน ค.ศ.1989 และการล่มสลายของสหภาพโซเวียตอันนำไปสู่การเกิดประเทศเอกราชใหม่ในยุโรปตะวันออกและอดีตสหภาพโซเวียตใน ค.ศ.1991 ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายเกิดขึ้นในอุษาคเนย์ ลักษณะสำคัญก็คือการเปลี่ยนแปลงในระยะ 45 ปีที่ผ่านมา นี้ เรียกได้ว่าเป็นแบบอาณานิคมสมัยใหม่ (neo-colonialism) หรือจักรวรรดินิยม (imperialism) อันเป็นการที่ตะวันตกมีอิทธิพลอย่างกว้างขวางโดยไม่ต้องเข้าครอบครองพื้นที่ กลับได้อาศัยอุดมการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือ ก่อให้เกิดความจำเริญในทางเศรษฐกิจให้แก่ภูมิภาคแห่งนี้พร้อมกันไปกับการกำหนดโครงสร้างหลักของระบบเศรษฐกิจโลกและภูมิภาค ส่งเสริมการบริโภคนิยม และการหาความสำราญในชีวิต

การล่มสลายของสหภาพโซเวียตคือการพ่ายแพ้ทางอุดมการณ์ครั้งสำคัญยิ่งของโลกที่ดำเนินมานานถึงครึ่งศตวรรษ เปิดโอกาสอย่างเต็มที่ให้ตะวันตกเข้ามาเป็นเจ้าเข้าครอง (western hegemony) เอเชีย พลังชาตินิยมอันเป็นแรงขับเคลื่อนที่ทรงอำนาจภาพที่เปลี่ยนโฉมหน้า

ของอุษาคเนย์ไม่อาจต้านทาน และในหลายกรณีกลายเป็นแรงสนับสนุนให้เกิดระบบการเมืองเป็นอำนาจนิยม (authoritarianism) และการรวบอำนาจเบ็ดเสร็จ (totalitarianism) การแสดงออกของความเป็นชาตินิยมกลายเป็นพลังแบบอนุรักษนิยมที่ผู้มีอำนาจทางการเมืองนำมาใช้เพื่อต่อต้านตะวันตกและทุนนิยมเป็นครั้งเป็นคราว และอย่างแผ่วเบา

อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของตะวันตกเป็นเพียงหนึ่งในบรรดาปัจจัยจากภายนอก ยังมีปัจจัยอื่นๆ โดยเฉพาะปัจจัยภายในที่ต้องพิจารณาพร้อมกันไปด้วย

1.2 ความหลากหลายทางชาติพันธุ์

อุษาคเนย์เป็นอาณาบริเวณที่เปิดกว้างและมีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกมาโดยตลอด อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ดินแดนส่วนนี้เจริญเติบโตและพัฒนา พร้อมๆ กันไปกับการแสวงหาแนวทางเพื่อบูรณาการโดยยึดหลัก ความเป็นหนึ่งเดียวกันในความหลากหลาย (unity in diversity)

อุษาคเนย์ อาจจะเป็นดินแดนเพียงไม่กี่แห่งในพิภพนี้ที่ประเด็นเรื่องความหลากหลายเป็นปัจจัยที่สำคัญและมีผลลึกลับต่อการพัฒนาการของภูมิภาค เป็นทั้งอุปสรรคและพลวัตที่กำหนดแนวทางแต่ละส่วนและโดยรวม ในอันที่จะอำนวยความสะดวกให้กับความจำเริญก้าวหน้าต่อไป

ความหลากหลายเรื่องชาติพันธุ์ (ethnicity) ในพม่าเป็นอุปสรรคต่อการสร้างชาติ และบูรณาการทางการเมือง แต่ก็ปัจจัยที่บังคับให้ระบบการเมืองของพม่าต้องแสวงหาแนวทางที่จะฉีกผู้คนนานาชาติพันธุ์เข้าไว้ด้วยกันในขอบเขตของประเทศที่ไม่กว้างใหญ่นัก อินโดนีเซียมีอาณาเขตกว้างใหญ่หลากหลายด้วยชาติพันธุ์ นโยบายของส่วนกลางทำให้เกิดการต่อต้านสาธารณรัฐอินโดนีเซียในอะเจห์ที่ต้องใช้กำลังปราบปราม เกิดการต่อต้านในอีเรียน จาเยา หรือปาปัวตะวันตก ตลอดจนทำให้เกิดการฆ่าฟันจนล้มตายมาต่อเนื่องในกาลิมันตัน ซูลาเวซี อัมบอน หรือมาลุก ในขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ไม่ได้ทำให้เกิดปัญหาลักษณะเดียวกันขึ้นในลาว ลาวที่เป็นประเทศเล็กๆ แต่มากด้วยชาติพันธุ์ นโยบายการแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ในลาวเป็นลาวลุ่ม ลาวเทิง และลาวสูง ที่เน้นว่าทุกกลุ่มต่างเป็นคนลาวยังใช้ได้ดีอยู่ยกเว้นกับกลุ่มม้ง ฟิลิปปินส์เป็นประเทศที่ไม่ค่อยได้ยินเรื่องราวของความขัดแย้งด้านชาติพันธุ์ ยกเว้นกับพวกโมโรในเกาะมินดาเนา ขณะที่กัมพูชากลับมีปัญหาเกี่ยวกับชาวเวียดนามที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในประเทศ ส่วนเวียดนามกำลังมีปัญหาเกี่ยวกับพวกชาวเขา (montagnard) มาเลเซียตั้งแต่ ค.ศ.1971 มาแล้วที่รัฐบาลมุ่งสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจให้แก่คนมาเลย์ให้ทัดเทียมกับคนจีน ส่วนสิงคโปร์นั้นตรงกันข้าม คือเปิดโอกาสให้แก่คนจีนมากกว่าคนมาเลย์ ไทยมีนโยบายคล้ายลาวคือถือว่าทุกคนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทย ส่วนพวกชาวเขานั้นไม่ใช่และกำลังเผชิญปัญหากับกลุ่มคนชาติพันธุ์มาเลย์ทางภาคใต้ บรูไนดูเหมือนจะไม่มีปัญหาเรื่องชาติพันธุ์

ปัญหาเรื่องชาติพันธุ์จะรุนแรงน้อยลงมากหากคนเหล่านี้เป็นพลเมืองของประเทศ¹ ยังปัญหาของความขัดแย้งของการเป็นคนจีน ซึ่งประเด็นของการเป็นพลเมืองไม่ช่วยแก้ได้ทั้งหมด เพราะในเรื่องนี้ไปผูกมัดอยู่กับประเด็นทางเศรษฐกิจ คนเชื้อสายจีนที่มั่งคั่งและนายทุนเชื้อสายจีน มักตกเป็นเป้าของความไม่พอใจของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ที่ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีเท่า ในปัจจุบันนี้ปัญหาเกี่ยวกับคนเชื้อสายจีนเบาบางลงไปมาก ดังเช่นในกรณีของอินโดนีเซีย ที่รัฐบาลในยุคปฏิรูปไม่กีดกันคนเชื้อสายจีน วิกฤตทางเศรษฐกิจใน ค.ศ.1997-1998 ไม่ได้ก่อกระแส การทำลายทรัพย์สินและทำร้ายคนเชื้อสายจีน อนึ่ง ทุนของคนเชื้อสายจีนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งมีความสำคัญและแนบแน่นกับกลุ่มผู้ปกครอง (ruling class) แต่ในขณะเดียวกันประเด็นเรื่องทุนกับชาติพันธุ์นี้อาจจะปรากฏในบริบทอื่นเช่นในต่างสังคม เช่น กรณี การเผาทำลายสถานทูตไทย และบริษัทของคนไทยในกรุงเทพมหานครในเดือนมกราคม ค.ศ.2003

ประเด็นทางชาติพันธุ์ในระดับรัฐต่อรัฐสร้างความตึงเครียดระหว่างรัฐขึ้นได้ เช่นกรณีของ ไทยกับพม่า ไทยกับลาว ไทยกับกัมพูชา กัมพูชากับเวียดนาม และต่อไปอาจจะมีปัญหาระหว่าง พม่ากับจีน การอพยพของแรงงานและการกวาดล้างแรงงานเถื่อนจะเป็นประเด็นปัญหาระหว่าง ไทยกับพม่า ไทยกับลาว ไทยกับกัมพูชา ไทยกับมาเลเซีย ไทยกับสิงคโปร์ มาเลเซียกับฟิลิปปินส์ มาเลเซียกับอินโดนีเซีย สิงคโปร์กับฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์กับอินโดนีเซีย รวมตลอดถึงปัญหาที่ อาจจะมิระหว่างบรูไนกับไทย บรูไนกับฟิลิปปินส์ และบรูไนกับอินโดนีเซีย กับทั้งต้องนับรวมปัญหาระหว่างติมอร์ตะวันออกกับอินโดนีเซีย และต่อไปอาจจะมีกับประเทศอื่นบางประเทศในอาเซียน อีกด้วย

ปัญหาเรื่องชาติพันธุ์ที่เกี่ยวข้องกับแรงงานต่างด้าวทั้งที่ถูกและผิดกฎหมายนี้ ยังผูกพัน กับเรื่องวัฒนธรรมอีกโสดหนึ่ง จึงมักพบปัญหานายจ้างในมาเลเซียและสิงคโปร์ทำเกินเลยและดูหมิ่น แรงงานจากไทย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย เช่นเดียวกันกับที่นายจ้างไทยดูแคลนแรงงานจากพม่า ลาว และกัมพูชา นอกจากนั้นแล้วเรื่องชาติพันธุ์ย่อมเกี่ยวข้องกับภาษาที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ใช้ การใช้ภาษาที่ต่างกันทำให้ไม่เข้าใจกันถึงกับต้องใช้ภาษาตะวันตกเป็นภาษากลางแทน การไม่เข้าใจภาษา ของกันและกันทำให้ไม่เข้าใจในวรรณกรรม ความคิดอ่านและวัฒนธรรม หลงผิดไปว่าวัฒนธรรม ของชาติพันธุ์ตนสูงส่งกว่ากลุ่มอื่น การเรียนรู้ภาษาของกันและกันจึงเป็นสิ่งจำเป็น การรู้เพียงผิวเผิน

---

¹ F. Lebar et al., *Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia* (New Haven: Human Relations Area Files, 1964); Anthony Smith, *The Ethnic Origin of Nation* (Oxford: Basil Blackwell, 1986); David Brown, *The State and Ethnic Politics in Southeast Asia* (London: Routledge, 1994).

ยังเป็นอันตรายเพราะก่อให้เกิดปมเด่นปมด้อยดังเช่นกรณีไทยกับลาว ดังนั้นเรื่องชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์จึงเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนและมีพลวัตสูงมาก

1.3 มิติทางศาสนา

เรื่องศาสนาเป็นเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง แม้ความเชื่อดั้งเดิมของคนในอุษาคเนย์ซึ่งคือความเชื่อในสิ่งลึกลับในธรรมชาติจะมีลักษณะที่ละม้ายคล้ายคลึงกันทุกหนแห่ง แต่สิ่งนี้กลับมิได้เป็นปัจจัยเชื่อมโยงผู้คนต่างชาติพันธุ์เข้าด้วยกัน ศาสนาหลักของโลกคือฮินดู พุทธ อิสลาม คริสต์ ลัทธิขงจื้อ มีผู้คนต่างชาติพันธุ์นับถือร่วมกัน แต่การผนึกกำลังกันของศาสนิกชนต่างชาติพันธุ์เพื่อศาสนาที่ตนนับถือเห็นได้น้อยมาก ยกเว้นปรากฏการณ์ที่สหรัฐฯ บุกรุกอัฟกานิสถานและอิรัก กับการต่อต้านการก่อการร้ายสากลที่มุ่งไปยังศาสนาอิสลามและอิสลามิกชนที่ทำให้เห็นพลังของมุสลิมที่มีต่อสหรัฐฯ และโลกตะวันตก แต่ที่เป็นปรากฏการณ์บ่อยๆ ในอุษาคเนย์คือความขัดแย้งของคนต่างชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาต่างกันในอินโดนีเซีย เช่นการปะทะกันระหว่างชาวคริสต์และอิสลามในซูลาเวซี และมาลุก ระหว่างชาวคริสต์กับอิสลามในเกาะมินดาเนาของฟิลิปปินส์ ระหว่างชาวมาเลย์กับชาวจีนในมาเลเซียในกลาง ค.ศ.1969 จนต้องประกาศภาวะฉุกเฉิน ปัญหาระหว่างรัฐบาลไทยกับชาวไทยมุสลิมยิ่งเกิดรุนแรงขึ้นมาใหม่เมื่อ เดือนมกราคม ค.ศ.2004 จนกระทั่งปัจจุบัน รวมไปถึงความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธกับชาวคริสต์ในเวียดนามในสมัย โง ดินห์ เลียม

อันที่จริงแล้ว ในกลุ่มคนชาติพันธุ์เดียวกันก็มีความขัดแย้งกันในเรื่องความเชื่อและศาสนาอยู่ไม่น้อย ดังเช่นระหว่างชาวมุสลิมที่มักเรียกกันง่ายๆ ว่ามุสลิมหัวเก่ากับมุสลิมหัวใหม่ในมาเลเซีย ในอินโดนีเซีย ชาวพุทธในไทย การแสดงออกของกลุ่มทางศาสนาต่อปัญหาทางสังคมการเมือง เช่น การเล่นพนัน โสเภณี สถานเริงรมย์ การทุจริต ฯลฯ อิทธิพลของศาสนาต่อทางการเมืองมีมากในฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย และบางระดับในไทย ส่วนลาวกับเวียดนามมีมาตรการป้องกันกลุ่มศาสนาคริสต์ในประเทศ แต่น่าสังเกตว่าทั้งอินโดนีเซีย มาเลเซียและบรูไนต่างปฏิเสธที่จะเป็นรัฐอิสลาม (Islamic state) อินโดนีเซียน่าจะเป็นประเทศเดียวที่กลุ่มศาสนาอิสลามพยายามจะสถาปนารัฐอิสลามขึ้นมาตั้งแต่หลังประกาศเอกราชใน ค.ศ.1945 ในรูปของ Darul Islam ซึ่งความรู้สึกนี้ยังไม่หมดสิ้นไป กลุ่ม Jemaah Islamiyah (JI) สืบสานต่อความคิดนี้ในยุคปัจจุบัน²

² J. Piscatori (ed.), *Islam in the Political Process* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983); Lim Joo-Jock and S. Vani, *Armed Separatism in Southeast Asia* (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1984); Thomas M. McKenna, *Muslim Rulers and Rebels* (Manila: Anoil Publishing, 1990).

1.4 การเคลื่อนย้ายประชากร

การเคลื่อนย้ายของประชากรหรือของผู้คนไปตั้งถิ่นฐานในหลักแหล่งใหม่ เป็นปรากฏการณ์ทั่วไปของมนุษยชาติในเวลาที่ผู้คนยังมีเบาะบาง ที่ทำกินยังไม่มีขอบเขตจำกัด ทั้งยังไม่มีกรอบของพรมแดนมาขัดขวางจนกระทั่งกลายเป็นรัฐอาณานิคมและเมื่อเป็นรัฐชาติในเวลาต่อมา อุษาคเนย์รับคนจีนเข้ามาตั้งรกรากสร้างชีวิตใหม่กับมีผู้คนจากอนุทวีปเอเชียได้เข้ามาอีกจำนวนหนึ่งในสมัยใหม่การเคลื่อนย้ายของประชากรครั้งสำคัญมักเกิดขึ้นเนื่องจากสาเหตุทางการเมือง เช่น คนเวียดนามจากภาคเหนือราวล้านคนอพยพไปตั้งหลักแหล่งในเวียดนามใต้ใน ค.ศ.1955 การหลั่งไหลของชาวเวียดนาม กัมพูชา และลาวในระดับที่น้อยกว่าเข้ามายังประเทศไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย ออสเตรเลีย ฮองกง และในที่สุดไปประเทศตะวันตก เมื่อประเทศกลุ่มอินโดจีนตกอยู่ภายใต้การปกครองของคอมมิวนิสต์ใน ค.ศ.1975 ความรุนแรงทางการเมืองในพม่าตั้งแต่ ค.ศ.1988 ทำให้คนพม่าและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในพม่าหลบหนีเข้ามาในไทย อินเดีย บังกลาเทศ การดำรงชีพที่ฝืดเคืองทำให้แรงงานไทยและฟิลิปปินส์ไปขุดทองในตะวันออกกลาง ญี่ปุ่น ได้หันมาเลเซีย สิงคโปร์ บรูไน ตลอดจนในประเทศตะวันตกสำหรับบางกลุ่มอาชีพ แรงงานอินโดนีเซีย เข้ามายังสิงคโปร์ มาเลเซีย การขาดแคลนแรงงานในประเทศและความต้องการว่าจ้างแรงงานราคาถูกเพื่อให้ผลผลิตแข่งขันในตลาดได้ดีกว่าทำให้แรงงานจากพม่าเป็นที่ต้องการของไทย การพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้แรงงานในชนบทอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองหลวงและเมืองหลัก อันเป็นปรากฏการณ์เกือบทั่วทุกแห่งในอุษาคเนย์ นำไปสู่การเกิดแหล่งเสื่อมโทรมและปัญหาอื่นๆ นอกจากการเคลื่อนย้ายประชากรข้ามพรมแดนแล้ว การค้ายาเสพติด การค้ามนุษย์ และอาชญากรรม ก็เป็นเรื่องข้ามพรมแดนด้วยเช่นกัน สินค้าหนีภาษี และสินค้าต้องห้าม เช่น ไม้ น้ำมัน แร่ธาตุ อัญมณี วัตถุโบราณ สัตว์หายาก พืชพรรณที่หายาก ก็มีการลักลอบกันแพร่หลาย ปัญหาสิทธิบัตรทรัพย์สินทางปัญญาก็กลายเป็นสิ่งที่ยื้อแย่งกัน การคมนาคมที่สะดวกรวดเร็วยิ่งน่าจะเป็นอีกสาเหตุหนึ่งของการแพร่ขยายของโรคภัย เช่น ระบบหายใจหยุดทำงานเฉียบพลัน (SARS) และโรคไข้หวัดนก (bird flu) ซึ่งทำความเสียหายให้แก่ธุรกิจ การท่องเที่ยวและการส่งออกสัตว์ปีกของหลายประเทศในอุษาคเนย์³

---

³ Supang Chantavanich et al., *Female Labour Migration in Southeast Asia: Change and Continuity* (Bangkok: Institute of Asian Studies, 2001); Noeleen Heyzer and Geertje Lycklama (eds.), *The Trade in Domestic Workers: Causes, Mechanisms, and Consequences of International Migration* (APDC and Zed Books, 1994).

ปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาโดยย่อ ล้วนแสดงให้เห็นพลวัตในดินแดนอุษาคเนย์ ตั้งแต่อดีตมาจนปัจจุบัน ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง ต่อไปจะได้แยกกล่าวเป็นประเด็นๆ ไป

2. อุษาคเนย์หลังยุคสงครามเย็น

ในเบื้องต้นนี้จะกล่าวถึงลักษณะที่เป็นปรากฏการณ์ร่วมของการเปลี่ยนแปลงในภูมิภาคอุษาคเนย์อันเป็นการตอบสนองต่อกระแสของการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศที่ระบบเศรษฐกิจมีการพัฒนาคือ กรณีของสิงคโปร์ มาเลเซีย ไทย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ ซึ่งจะแตกต่างไปจากปรากฏการณ์ในกลุ่มประเทศที่กำลังเปลี่ยนแปลง (transitional economies) คือ เวียดนาม กัมพูชา ลาว และพม่า รวมถึงบรูไนที่สงเคราะห์อยู่ในกลุ่มประเทศเหล่านี้ด้วย ปรากฏการณ์ร่วมเหล่านี้ ได้แก่

ก. รัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ

แนวคิดเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ (neo liberalism) จำกัดบทบาทของภาครัฐในกิจการทางเศรษฐกิจ โดยรัฐจะต้องไม่ขัดขวางภาคเอกชนในการประกอบการทางเศรษฐกิจทุกประเภท รัฐจักต้องไม่เข้าประกอบการใดๆ เสียเองในเมื่อเอกชนสามารถดำเนินการได้ รัฐต้องดูแลให้มีการแข่งขันโดยเสรีตามกลไกของตลาด รัฐทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความสะดวก (facilitator) แก่ภาคเอกชน บทบาทของรัฐจึงอยู่ที่การก่อสร้างและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เปิดเสรีตลาดการเงิน จัดให้มีตลาดหลักทรัพย์และสนับสนุนให้เอกชนนำกิจการเข้าตลาดหลักทรัพย์ ซึ่งจะมีการซื้อขายกันโดยเสรีตามกลไกตลาด นอกจากนี้แล้ว รัฐพึงปล่อยให้เอกชนเข้าดำเนินการรัฐวิสาหกิจทั้งหลาย ซึ่งก็คือการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ (privatization) อันตรงกับความต้องการของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund - IMF) ที่บังคับให้ไทย อินโดนีเซีย (และเกาหลีใต้) รวมทั้งฟิลิปปินส์ต้องแปรรูปรัฐวิสาหกิจและขายกิจการที่มีหนี้สูญ (NPL) จำนวนมากให้เอกชนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ แต่การแปรรูปรัฐวิสาหกิจมักหนีไม่พ้นปัญหาการที่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาลได้ผลประโยชน์มากกว่าเอกชนโดยทั่วไป

สิงคโปร์เป็นผู้นำในด้านนี้ให้แก่อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และไทย ส่วนเวียดนามก็เริ่มเปิดตลาดหลักทรัพย์แล้วแม้จะยังไม่คึกคัก กัมพูชานั้นเอกชนได้เข้ามามีบทบาทในทางเศรษฐกิจมากขึ้นเช่นเดียวกับพม่า แต่ในทั้งสองประเทศนี้รวมทั้งลาว รัฐยังคงควบคุมกิจกรรมเศรษฐกิจอยู่มาก โดยอ้างความมั่นคงของประเทศเป็นหลัก โดยเฉพาะลาวนั้นยังตะขิดตะขวงใจในการเปิดประเทศ

อย่างเต็มที่ บรูไนที่มีประชากรเพียงสามแสนกว่าคนและเกือบครึ่งหนึ่งอาศัยอยู่ในชนบท ภาครัฐยังมีบทบาทสำคัญในการดูแลเศรษฐกิจ เพราะการลงทุนหลักยังเป็นการพัฒนาทรัพยากรพลังงาน คือ น้ำมันและก๊าซธรรมชาติ ที่รัฐจะต้องต่อรองกับนายทุนใหญ่ต่างชาติที่ดำเนินธุรกิจด้านนี้

นอกจากนี้ ธนาคารโลก ยังตั้งเงื่อนไขให้กับทุกประเทศที่ได้รับความช่วยเหลือในอาณานิคมบริเวณนี้ ที่จะต้องนำหลักการว่าด้วย ธรรมรัฐ (good governance) ความโปร่งใส (transparency) ความรับผิดชอบต่อสังคม (accountability) และการตอบสนองต่อสังคม (responsiveness) มากำกับการทำงานของภาครัฐอีกด้วย แม้จะเป็นมาตรการจากองค์กรที่มักได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ในแง่ลบมาตลอด แต่เงื่อนไขที่ธนาคารโลกระบุได้นี้ได้รับการขานรับจากฝ่ายประชาสังคมเป็นอย่างดี ทั้งเรียกร้องและพยายามบังคับให้รัฐบาลต้องทำตามโดยเฉพาะในประเทศที่กลุ่มประชาสังคมมีบทบาทเข้มแข็ง เช่น ในฟิลิปปินส์ ไทย และอินโดนีเซีย หลักการเหล่านี้ ยังเป็นการช่วยตรวจสอบการสมรู้ร่วมคิดระหว่างนักการเมืองกับกลุ่มธุรกิจชั้นนำในประเทศอันเป็นที่มาของการทุจริตต่างๆ ซึ่งเท่ากับว่า นักธุรกิจต่างชาติที่ประกอบการอยู่มีช่องทางที่จะได้รับความเป็นธรรมเพิ่มขึ้น

ข. รัฐเป็นผู้ริเริ่มพัฒนาโครงการขนาดยักษ์ (megaproject) และส่งเสริมให้เอกชนทั้งภายในและภายนอกประเทศเข้ามาร่วมลงทุน

ปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างรวดเร็วยังผลให้ขอบเขตของเขตเมือง (urban) ขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะในเมื่อเกิดสภาพมหานคร (metropolis) ซึ่งผนวกเอาส่วนที่เป็นชนบทเข้ามาเป็นส่วนของกิจกรรมเมืองใหญ่ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่สามารถสลัดความเป็นเขตชนบทได้ ทำให้ต้องกำหนดคำขึ้นมาใหม่เรียกขานความเหลื่อมของเมืองและชนบท ดังที่ภาษาอินโดนีเซียว่า *desakota* (ชนบทเมือง) อันแสดงให้เห็นถึงการที่ไม่มีการวางแผนของการขยายตัวเอาไว้ ในเขตเมืองเองก็มีการกำหนดเขตบางเขตเป็นเขตที่พัฒนาเป็นพิเศษที่เรียกกันว่า *superblock* อันได้แก่ ย่านธุรกิจสำคัญ และยังเป็นการนำไปสู่การเกิดโครงการพัฒนาขนาดยักษ์ (megaproject) เช่นกรณีของตึกเปโตรนาส (Petronas) ของมาเลเซียที่แล้วเสร็จใน ค.ศ.1996 ซึ่งได้วางแผนเอาไว้ว่าจะเป็นขั้นตอนแรกของการพัฒนาในมหานคร และโครงการเมืองใหม่ – ปูตราจายา (Putra Jaya) ด้านสิงคโปร์ก็ได้มีโครงการเช่นนี้มาก่อน และล่าสุดคือการสร้าง เอสพลานาด (esplanade)

โครงการขนาดยักษ์เช่นนี้เกิดในมหานครมะนิลามาก่อนในสมัยของมาร์คอส โดยเฉพาะที่เกิดจากฝีมือของ นางอีเมลดา มาร์คอส เมื่อเข้าบริหารมหานครมะนิลา ในกรณีของอินโดนีเซีย มักเป็นศูนย์การค้าขนาดใหญ่ตามจุดต่างๆ ในมหานครจาการ์ตา ในกรณีของไทยนั้นมักเป็นโครงการโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น รถไฟฟ้าใต้ดิน และโครงการสนามบินสุวรรณภูมิ

การเกิดโครงการขนาดยักษ์เหล่านี้เพราะความต้องการของรัฐบาลประเทศต่างๆ ที่หวังจะให้ประเทศของตนได้กลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ศูนย์กลางทางการเงิน ศูนย์กลางทางการบิน ศูนย์กลางทางการท่องเที่ยว ศูนย์กลางของการผลิตสินค้าหลัก ฯลฯ นำให้เกิดการแข่งขันกันอย่างช่วยไม่ได้ ทั้งยังต้องแข่งขันกันแย่งชิงนักลงทุนต่างชาติอีกด้วย โครงการเหล่านี้มักมีปัญหา ด้านความคุ้มค่า ความรอบคอบ ทดลองใช้วิธีการใหม่ๆ ที่ไม่เคยทดสอบมาก่อน ทำให้เกิดปัญหาหลายอย่างตามมา

ในประเทศที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างเช่นลาว เห็นได้ถึงการรื้อโครงการเก่าทิ้งเพื่อสร้างโครงการใหม่ เช่น การให้นักลงทุนจากสิงคโปร์สร้างตลาดเช้าซึ่งก็คือศูนย์การค้านั่นเอง พม่าเองก็มีโครงการขนาดใหญ่สร้างเขตที่อยู่อาศัยแบบสมัยใหม่ และล่าสุดคือการย้ายสถานที่ทำการของรัฐบาลทั้งหมดไปอยู่เมืองใหม่ที่ปินมานา (Pyinmana) ส่วนที่กรุงฮานอยของเวียดนามมีโครงการหมู่บ้านจัดสรรแบบทรูเกิดขึ้นหลายแห่ง

โครงการเขตหรือนิคมพัฒนาอุตสาหกรรม (industrial park) โดยเฉพาะที่เป็นเขตอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก (export processing zone – EPZ) ในอาเซียน นับเป็นจุดเริ่มต้นของการเร่งรัดพัฒนาอุตสาหกรรมและนำไปสู่การเกิดโครงการขนาดใหญ่ภายหลัง แต่เขตนิคมอุตสาหกรรมเหล่านี้มักกระจายอยู่รอบๆ เขตเมืองหลวงเป็นส่วนมาก แต่มีกรณีพิเศษคือการที่อินโดนีเซียพัฒนาเกาะบาตัม (Batam) ซึ่งอยู่ใกล้สิงคโปร์ให้เป็นฐานการผลิตแบบสิงคโปร์ และตั้งนิคมอุตสาหกรรมบาตัมอินโด (Batamindo Industrial Park) ขึ้น ให้บริษัท Sembcorp ของสิงคโปร์บริหาร นอกจากนี้ยังมีการร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาค ไม่ว่าจะเป็นความร่วมมือเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น โครงการอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub-region – GMS) หรือโครงการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งความร่วมมืออยู่ในรูปของสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ (growth triangle) เช่น กรณียของ Indonesia–Malaysia–Singapore (IMS) และ โครงการ Indonesia–Malaysia –Thailand Growth Triangle (IMTGT) เป็นต้น

ค. การย้ายฐานการผลิตทางอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น

การย้ายฐานการผลิตของญี่ปุ่นเพื่อแก้ปัญหาค่าจ้างแรงงานที่สูงเกินไป โดยย้ายฐานการผลิตไปสู่ประเทศที่อัตราค่าจ้างต่ำทำให้มีผลกำไรดีกว่า ทั้งยังใกล้แหล่งทรัพยากรมากกว่า ทำให้ญี่ปุ่นสามารถแก้ปัญหาการสร้างมลภาวะในประเทศของตน อันนำไปสู่การถูกประท้วงและฟ้องร้อง ทำให้ภาพลักษณ์ของอุตสาหกรรมเสื่อมเสีย อย่างไรก็ตาม การย้ายฐานการผลิตของญี่ปุ่นทำให้ความสามารถในการผลิตสูงขึ้น ตลอดจนการได้สิทธิจากการไปลงทุนในประเทศกำลังพัฒนา อีกทั้งรัฐบาลของประเทศในอาเซียนต่างยินดีรับการย้ายฐานการผลิตของญี่ปุ่น รวมทั้งจาก

เกาหลีใต้ในบางกรณีเข้ามายังประเทศของตน อันทำให้อัตราการเติบโตทางอุตสาหกรรมสูงขึ้น การผลิตทางอุตสาหกรรมที่เป็นการส่งออก เช่น รถยนต์ประเภทต่างๆ สินค้าอิเล็กทรอนิกส์ยังทำให้ อัตราการส่งออกขยายตัว ในทางเศรษฐศาสตร์ถือว่าเป็นขั้นตอนที่สองของเศรษฐกิจส่งออก (export oriented economy – EOE) ทั้งหมดนี้เท่ากับว่าการย้ายฐานการผลิตของญี่ปุ่นไปยังประเทศไทย ย่อมทำให้ประเทศนั้นมีศักยภาพทางการพัฒนาอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น จนมีการตั้งฉายาให้กับตนเอง เช่น ประเทศไทยประกาศว่าเป็นดีทรอยท์ (Detroit) แห่งอุษาคเนย์ มาเลเซียก็หวังเป็นซิลิคอนวัลเลย์ (Silicon Valley) เป็นต้น

ง. รัฐส่งเสริมให้ประชาชนบริโภค

การขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศหนึ่งๆ ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับอัตราการบริโภคของ ประชาชนในแต่ละชาติ จึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะกระตุ้นการจับจ่ายใช้สอยของคนในชาติ ตลอดจนการกำหนดนโยบายทางตลาดที่เอื้ออำนวยให้นักท่องเที่ยวต่างชาติให้เข้าไปจับจ่ายใช้สอย โดยการจัดมหกรรมลดราคาสินค้าและบริการต่างๆ กันบ่อยครั้ง กับทั้งสร้างแรงจูงใจโดยการคืน ภาษีมูลค่าเพิ่ม (vat) ให้แก่นักท่องเที่ยว รวมตลอดจนการส่งเสริมให้คนของตนท่องเที่ยว ในประเทศกันอย่างเอิกเกริก เพื่อเป็นการลดการนำเงินตราออกนอกประเทศ ทั้งยังเป็นการแสดงถึง ความรักชาติบ้านเมืองอีกโสดหนึ่งด้วย การส่งเสริมการบริโภคยังรวมไปถึงการลดอัตราดอกเบี้ย เงินกู้เพื่อการสร้างที่อยู่อาศัย ทำให้เกิดโครงการก่อสร้างบ้านจัดสรรในรูปแบบและระดับต่างๆ

การเติบโตของชนชั้นกลางอันเนื่องมาจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้การบริโภค กลายเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญและกลุ่มคนชั้นกลางในอุษาคเนย์และเอเชีย และขยายตัวอย่างรวดเร็ว นักเศรษฐศาสตร์ของสำนักงานวิเคราะห์ภาวะเศรษฐกิจและการตลาดเช่นของ เลห์แมนบราเธอร์ (Lehman Brothers) ระบุว่า ผู้บริโภคในเอเชียเป็นตัวการสำคัญในการผลักดันให้เศรษฐกิจขยายตัว ที่ปรึกษาของ มาสเตอร์การ์ดอินเตอร์เนชันแนล (Mastercard International) ยังระบุอีกว่าคนชั้นกลาง ในเอเชียคือผู้ที่มีรายได้กว่า 5,000 เหรียญสหรัฐต่อปี ซึ่งในประเทศไทยมีคนกลุ่มนี้อยู่ 15 ล้านคน อินโดนีเซีย 12 ล้านคน มาเลเซีย 9 ล้านคน และฟิลิปปินส์ 6 ล้านคน (ในจีนมีจำนวน 80 ล้านคน) ในเกาหลีใต้ ไต้หวัน สิงคโปร์และฮ่องกง ซึ่งเป็นสี่ตัวที่มีคนชั้นกลางรวม 210 ล้านคน

ปรากฏการณ์ของชนชั้นกลางที่นิยมการบริโภคนับเป็นลักษณะร่วมที่สำคัญของอุษาคเนย์ ที่ตอบรับต่อกระแสการเปลี่ยนแปลง แม้วิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นใน ค.ศ.1997 จะกระทบต่อการบริโภค ในระยะ 2 –3 ปีแรก แต่หลังจากที่เศรษฐกิจเริ่มฟื้นแล้วการบริโภคก็กลับเข้าสู่สภาพเดิม ทั้งนี้เพราะ รัฐกระตุ้นให้ประชาชนบริโภคอันช่วยทำให้เศรษฐกิจของประเทศเติบโตต่อเนื่องได้

2.1 การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

2.1.1 กระแสการเปลี่ยนแปลง

การพังทลายของเบอร์ลินใน ค.ศ.1989 และการล่มสลายของสหภาพโซเวียตคงเหลือแต่ประเทศรัสเซียกับประเทศยุโรปตะวันออกที่เป็นเอกราชใน ค.ศ.1990 นำไปสู่การสิ้นสุดของสงครามเย็น การเมืองระหว่างประเทศที่มีลักษณะสองขั้วได้กลายสภาพเป็นหลายขั้ว แต่ในขณะเดียวกันสหรัฐฯ ก็มีบทบาทนำมากขึ้นและล่วงมาถึงปัจจุบัน (ค.ศ.2006) สหรัฐฯ ก็ทำตัวเป็นเจ้าโลก (hegemon) โดยเฉพาะการตัดสินใจโจมตีอิรักโดยไม่ฟังคำทัดทานของสหประชาชาติ ผู้นำของสหรัฐฯ ได้ประกาศ ระเบียบใหม่ของโลก (new world order) เองและระบุถึงองค์ประกอบสำคัญของระเบียบที่ว่าเป็นว่าประกอบด้วย

- (1) การเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน (liberalization of trade and investment)
- (2) การรักษาสภาพแวดล้อม
- (3) สิทธิมนุษยชน และ
- (4) การทำให้เป็นประชาธิปไตย (democratization)

ในยุคหลังสงครามเย็นนี้ยังเป็นการเริ่มศักราชของโลกาภิวัตน์ (globalization) อันเป็นการเชื่อมโยงและขยายตัวของการค้าและการลงทุน ซึ่งยังได้รับแรงกระตุ้นจากการพัฒนาของเทคโนโลยีสารสนเทศ สร้างแรงกดดันต่อการปรับตัวในการแข่งขันและในเรื่องความได้เปรียบเสียเปรียบเชิงการแข่งขัน การเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน การปรับโครงสร้างเช่นที่ว่่านี้นำไปสู่การเกิดเขตการค้าเสรีขึ้นในส่วนต่างๆ เช่น AFTA และ NAFTA ⁴ เป็นต้น และเกิดความร่วมมือทางเศรษฐกิจในเขตกว้างขวางเช่น APEC

กลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนได้รับผลกระทบโดยตรงจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสหภาพโซเวียต ใน ค.ศ.1986 นายโกสอน พมวิหาน นายกรัฐมนตรีและเลขาธิการพรรคประชาชนปฏิวัติลาวก็ประกาศการปฏิรูปเศรษฐกิจโดยใช้ จินตนาการใหม่ หรือ กลไกเศรษฐกิจใหม่ และใน ค.ศ.1989 ลาวก็เปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศมากขึ้น เวียดนามได้นำนโยบายโด่ย ม็ย (Đổi Mới) หรือการปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจมาใช้ตั้งแต่เดือนธันวาคม ค.ศ.1986 โดยการยกเลิก

---

⁴ ประทุมพร วัชรเสถียร, “โลกาภิวัตน์ยุค ค.ศ.2000: ช้ามโลก ครอบโลก ครอบโลก?,” ใน โลกาภิวัตน์: รวมบทความทางวิชาการในวาระครบ 50 ปี คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ม.ร.ว.พศุภทิศานุมพล, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 1-38.

กรรมสิทธิ์ร่วมในระบบการผลิต การใช้กลไกตลาด ปฏิรูปการคลัง ให้เอกชนเข้ามีส่วนร่วมในระบบเศรษฐกิจ เปิดรับการลงทุนจากต่างชาติ แม้จะมีปัญหาในทางปฏิบัติแต่ทั้งลาวและเวียดนามก็ไม่หันกลับไปใช้แนวทางสังคมนิยมอีก พรรคในทั้งสองประเทศจึงเป็นตัวหลักในการปฏิรูป⁵

กรณีของกัมพูชา สิ่งที่เรียกกันว่า ความขัดแย้งในกัมพูชา (Cambodian conflict) ตั้งแต่ ค.ศ.1979 สามารถแก้ไขได้ด้วยสนธิสัญญาสันติภาพที่ปารีสใน ค.ศ.1991 อันนำไปสู่การเลือกตั้งทั่วไปครั้งใหม่ใน ค.ศ.1993 การปรองดองแห่งชาติ (national reconciliation) เป็นสิ่งสำคัญมากกว่าการปฏิรูป เพราะในตัวของมันเองก็เป็นการปฏิรูป เนื่องจากต้องพยายามนำกลุ่มเขมรแดงเข้ามาร่วมในกระบวนการสร้างชาติขึ้นใหม่ ตลอดจนต้องประนีประนอมกันระหว่างพรรคพุนซินเปค (Funcinpec) ของสมเด็จพระนโรดมรณฤทธิ์ กับพรรคประชาชนกัมพูชา (Cambodian People Party – CPP) ของ สมเด็จ ฮุน เซน⁶ ระบบการเมืองของกัมพูชาจำเป็นต้องเน้นความปรองดองกันอย่างสูง ในเมื่อทั้งสองฝ่ายไม่สามารถมีชัยเหนืออีกฝ่ายหนึ่งได้มากพอจากการเลือกตั้งใน ค.ศ.1993 จึงทำให้ต้องมีนายกรัฐมนตรีสองคน กระทรวงสำคัญๆ 5 กระทรวงต้องมีรัฐมนตรีร่วมจากสองฝ่าย และต้องจัดสรรตำแหน่งทางการเมืองให้แก่ทั้งสองฝ่ายในกระทรวง และองค์กรอื่นๆ ของรัฐ และในการเลือกตั้งครั้งล่าสุด (ค.ศ.2003) แม้ว่าพรรคประชาชนกัมพูชาจะได้ที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรเกินกึ่งหนึ่งแต่ก็ไม่สามารถตั้งรัฐบาลพรรคเดียวได้ ต้องร่วมกับพรรคพุนซินเปคเพื่อจัดตั้งรัฐบาลผสม และยังคงต้องใช้ระบบแบ่งปันและจัดสรรตำแหน่งทางการเมือง ทำให้คณะรัฐมนตรีมีจำนวนมากกว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในทางเศรษฐกิจ กัมพูชาต้องพึ่งความช่วยเหลือจากบรรดาประเทศผู้บริจาค ซึ่งจะมีการประชุมประจำปีที่เกิดขึ้นเพื่อร่วมกันตกลงบริจาคเงินช่วยเหลือให้กัมพูชาบริหารประเทศต่อไปได้ สมเด็จ ฮุน เซน เองอยู่ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของกัมพูชามายาวนานร่วม 15 ปี ใช้อำนาจที่สามารถคุมกองทัพ ระบบราชการ และการจัดการทางเศรษฐกิจปราบฝ่ายตรงกันข้ามและพร้อมจะใช้กำลังอย่างเต็มที่ เป็นผู้ผู้นำที่เข้มแข็งที่สุดเพียงผู้เดียว

⁵ สุรชัย ศิริไกร, *การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาว* (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542), หน้า 167-232.; ศรีประภา เพชรมีศรี, *การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองเวียดนาม* (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542), หน้า 86-135.

⁶ อีระ นุชเปียม, “การเมืองในกัมพูชา,” ใน *เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: การเมืองการปกครองหลังสิ้นสุดสงครามเย็น*. สีดา สอนศรี, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), หน้า 371-420; Kao Kim Horn, *Grassroots Democracy in Cambodia: Opportunities, Challenges and Prospects* (Phnom Penh: Cambodian Institute for Cooperation and Peace, 1999).

อำนาจทางการเมืองในลาวยังอยู่ในกำมือของผู้นำพรรครุ่นที่หนึ่งและที่สองที่มีแนวคิดแบบอนุรักษนิยมซึ่งไม่ยอมให้มีอะไรเปลี่ยนแปลงมากในลาว แม้การขยายตัวทางเศรษฐกิจก็ทำอย่างระมัดระวัง ทางเวียดนามนั้นผู้นำพรรคเป็นบุคคลรุ่นที่สามที่มีความคิดแบบเสรีนิยมมากขึ้น พยายามปฏิรูปพรรคพร้อมกันไปกับการปฏิรูปเศรษฐกิจ ผู้นำพรรคระดับสูงและผู้บริหารหลายคนที่ต้องคดีทุจริตถูกจับกุม ฟ้องร้องต่อศาลและถูกลงโทษ จึงกล่าวได้ว่าในสามประเทศนี้ เวียดนามมีพัฒนาการทางการเมืองเร็วกว่าลาวและกัมพูชา

พม่าน่าจะเป็นประเทศเดียวที่ไม่รู้ร้อนร้อนหนาวกับการสิ้นสุดสงครามเย็น เพราะทั้ง SLORC และ SPDC ไม่ได้มีการปฏิรูปเศรษฐกิจใดๆ ยกเว้นการเลือกเปิดให้บางประเทศเข้าไปลงทุน อันได้แก่ จีน ญี่ปุ่น สิงคโปร์ มาเลเซีย และไทย รวมถึงอินเดียในระยะหลัง รัฐบาลปฏิเสธผลการเลือกตั้งที่ตนเองจัดขึ้นเองใน ค.ศ.1990 เพราะพรรคที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นได้ที่นั่งในสภาเพียง 10 ที่นั่ง จากทั้งหมด 485 ที่นั่ง แต่พรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย (National League for Democracy – NLD) ของนาง อองซาน ซูจี ได้ถึง 392 ที่นั่ง รัฐบาลจึงเลี่ยงไปจัดประชุมสมัชชาแห่งชาติ (national convention) เพื่อยกร่างรัฐธรรมนูญใน ค.ศ.1993⁷ แต่ไม่ประสบความสำเร็จอีก ต้องเลิกไปกลางคัน และจัดประชุมสมัชชาแห่งชาติขึ้นใหม่เมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ.2004 จนกระทั่งบัดนี้ กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ไม่สามารถต่อต้านกองกำลังของรัฐบาลที่มีอาวุธดีกว่า ยอมเจรจาสงบศึกเป็นส่วนใหญ่ การจ้องจ้ำและกักบริเวณผู้นำของ NLD ทำให้สหรัฐฯ สหภาพยุโรป และญี่ปุ่นระงับการติดต่อและการลงทุนในพม่า ความดีใจของ SPDC ทำให้แม้แต่อาเซียนเองต้องมีมติตำหนิรัฐบาลทหารพม่าในการประชุมประจำปีของอาเซียนใน ค.ศ.2003 อดีตผู้นำมาเลเซียถึงกับลั่นวาจาว่าควรขับพม่าออกไปเสียจากอาเซียน

ในแง่ของความมั่นคงทางการเมืองพม่า ลาว เวียดนาม นับว่ามีความมั่นคงสูง แม้ในลาวจะมีการลอบวางระเบิดตามที่ต่างๆ หลายครั้ง ในเวียดนามมีการประท้วงของชาวเขาบางกลุ่ม การประท้วงของชาวนาจากเวียดนามตอนใต้ ทั้งสามประเทศนี้รวมทั้งกัมพูชายังคงตกอยู่ในระบอบอำนาจนิยม แม้ว่าการเลือกตั้งที่ผ่านมาทั้งสามครั้งในกัมพูชาได้ชื่อว่าเสรีและยุติธรรม (free and fair) ในลักษณะเช่นนี้พม่ากล่าวได้ว่ามีพัฒนาการทางประชาธิปไตยอยู่ในกัมพูชา แต่ในพม่า ลาว และเวียดนามยังไม่ปรากฏ

⁷ ชัยโชค จุลศิริวงศ์, “พม่า: การเมืองการปกครองหลังสิ้นสุดสงครามเย็น,” ใน *เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: การเมืองการปกครองหลังสิ้นสุดสงครามเย็น*. สีดา สอนศรี, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), หน้า 481-530.

2.1.2 การเป็นประชาธิปไตย

หากหันมาพิจารณากรณีของไทย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย และสิงคโปร์ สิ่งที่เป็นประเด็นทางการเมืองก็คือการพัฒนาประชาธิปไตย (democratization) กระบวนการในการได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับปี 1997 หรือรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนของไทย นับเป็นต้นป็นน้ำทางการเมืองของไทยอย่างแท้จริง เพราะทำให้เกิดการปฏิรูปทางการเมืองที่กว้างขวางและเป็นระบบ มีการปฏิรูประบบราชการครั้งใหญ่ที่ผลยังไม่อาจสรุปได้ มีการกระจายอำนาจให้กับองค์กรปกครองท้องถิ่นและเลือกตั้งผู้นำและสภาท้องถิ่น แต่การชนะการเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทยในเดือนมกราคม ค.ศ. 2001 และเมื่อจัดตั้งรัฐบาลผสมแล้วทำให้มีรัฐบาลที่มีเสียงข้างมากเด็ดขาดในรัฐสภา ปิดโอกาสที่ฝ่ายค้านจะชักฟอกนายกรัฐมนตรี บวกกับความพยายามของพรรคไทยรักไทยที่จะกวาดคะแนนเสียงในสภาผู้แทนราษฎรให้ได้ 400 ที่นั่งจากทั้งหมด 500 ที่นั่งในการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นใน ค.ศ. 2005 ทำให้ภาพลักษณ์ของการเป็นประชาธิปไตยของไทยบิดเบี้ยวไป บวกกับการใช้กลไกการเงินการตลาดปิดปากสื่อมวลชน การดำเนินนโยบายประชานิยมอย่างสม่ำเสมอ การอำนวยความสะดวกให้แก่นายทุนชาติ พวกพ่อขุนบริวาร การทุจริตของนักการเมืองร่วมกับข้าราชการประจำที่ปรากฏอยู่เสมอ เหล่านี้เป็นปฏิปักษ์กับแนวคิดเรื่องธรรมาภิบาล ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ (accountability) ที่รัฐพึงมีต่อประชาชน อย่างไรก็ตามการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2005 นั้น ปรากฏว่าพรรคไทยรักไทยได้ที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 377 ที่นั่ง จากทั้งหมด 500 ที่นั่ง แม้จะไม่ได้ 400 ที่นั่งที่หวังจะได้ แต่ก็มากพอที่จะไม่เปิดโอกาสให้กับพรรคการเมืองอื่นๆ ซึ่งร่วมกันทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านในสภาที่จะเปิดอภิปรายรัฐมนตรีได้ การเลือกตั้งซ่อมในเดือนตุลาคม ค.ศ. 2005 ใน 3 เขตเลือกตั้ง ไทยรักไทยชนะในเขตเดียว ส่วนพรรคประชาธิปัตย์กับพรรคชาติไทยต่างชนะในสองเขตที่เหลือเขตละพรรค ยังผลให้ฝ่ายค้านได้ที่นั่งเพิ่มขึ้นจากเดิมอีก 2 ที่นั่ง ฝ่ายค้านจึงมีที่นั่งในสภารวม 125 ที่นั่ง ซึ่งเป็นคะแนนเสียงที่ต้องการในการเปิดอภิปรายรัฐมนตรี

การเข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดีของนางอาคีโน ใน ค.ศ. 1987 และการใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ค.ศ. 1986 เป็นเสมือนหนึ่งการกำหนดกติกาการเมืองใหม่ของฟิลิปปินส์ แม้นางอาคีโนจะได้รับการสนับสนุนจากพลเมือง แต่ตลอดสมัยของนางต้องรับการท้าทายจากกองทัพหลายครั้งและจริงๆ แล้วกองทัพฟิลิปปินส์ยังแสดงการขัดขืนประธานาธิบดีมาจนเดี๋ยวนี้ นายฟิเดล รามอส ซึ่งดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีช่วง ค.ศ. 1992-1998 ได้ทำให้เกิดความมั่นคงขึ้นในฟิลิปปินส์ ส่วนนายโจเซฟ เอสตราดา ขวัญใจคนจนในเมืองที่รับตำแหน่งต่อมากลับถูกถอดถอนออกจากตำแหน่งและถูกประชาชนขับไล่เพราะเหตุทุจริตใน ค.ศ. 2001 เปิดโอกาสให้นางกลอเรีย มาคาปากัล อาโรโย ซึ่งเป็นรองประธานาธิบดีรับตำแหน่งต่อ และได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีในการเลือกตั้งเมื่อ

เดือนพฤษภาคม ค.ศ.2004 อย่างไรก็ตามได้มีการรายงานข่าวว่าเกิดการทุจริตขึ้น โดยมีการเปิดเผย เทปบันทึกเสียงของนางอาโรโยที่โทรศัพท์ไปถึงเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลการเลือกตั้ง ทำให้เข้าใจได้ว่าการดำเนินการบางประการที่ยังผลให้นางอาโรโยได้ชัยชนะ ขาวนี้นำไปสู่การประท้วงอย่างกว้างขวางของประชาชน แม้ว่ารัฐสภาได้ให้มีการสอบสวนและมีมติว่านางอาโรโยไม่ได้ทำความผิดอะไร รวมถึงอดีตประธานาธิบดีรามอสก็ออกมาช่วยนางอาโรโย แต่ยังคงมีการกล่าวขวัญถึงเรื่องการทุจริตอยู่นั่นเอง

เหตุการณ์ในครั้งหลังสุดนี้ยังผลให้แนวคิดในเรื่องการปรับเปลี่ยนระบบการเมือง จากแบบประธานาธิบดีไปเป็นแบบรัฐสภาวนกลับมาได้รับความสนใจอีกครั้ง ในความเป็นจริงแล้ว ใน ค.ศ.1970 อดีตประธานาธิบดีเฟอร์ดินันด์ มาร์คอส ได้เคยจัดประชุมพิจารณายกร่างรัฐธรรมนูญและได้ตกลงนำเอาแบบรัฐสภามาใช้แทนระบบประธานาธิบดี แต่ความริเริ่มดังกล่าวยุติลง เมื่อมาร์คอสประกาศใช้กฎอัยการศึกใน วันที่ 21 กันยายน ค.ศ.1970 และในช่วงปลายสมัยของประธานาธิบดีรามอส ความคิดเรื่องการกลับไปใช้ระบบรัฐสภาก็เกิดขึ้นอีกครั้ง แต่ไม่มีการดำเนินการใดๆ ประเด็นของข้อเสนอเปลี่ยนระบบการเมืองนี้ อยู่ที่มีความต้องการที่จะขยายเวลาของการดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีออกไป เพราะในระยะหลังนี้รัฐธรรมนูญกำหนดให้ประธานาธิบดีดำรงตำแหน่งคราวละ 6 ปีได้เพียงวาระเดียว โทมัสแมกกาซีน ฉบับวันที่ 30 พฤษภาคม ค.ศ.2005 ได้ตีพิมพ์บทสัมภาษณ์ของนายรามอสว่า ฟิลิปปีนส์สมควรหันไปใช้ระบบรัฐสภาตามแบบอังกฤษ เพื่อให้การเมืองมีความต่อเนื่อง มีความรับผิดชอบ คาดคะเนได้ และตรวจสอบได้ ทั้งนี้ยังระบุแน่ชัดลงไปว่า ควรเริ่มดำเนินการเปลี่ยนแปลงได้ในกรกฎาคม ค.ศ.2006 ทางด้านนางอาโรโยได้ให้คณะทำงานที่ชื่อ consultative commission ศึกษาในเรื่องนี้ซึ่งได้มีข้อเสนอให้ยกร่างรัฐธรรมนูญใหม่ แต่ประเด็นที่เป็นปัญหาก็คือ ข้อเสนอแนะว่าให้ยกเลิกการเลือกตั้งที่จะเกิดขึ้นใน ค.ศ.2007 โดยให้รัฐบาลนางอาโรโยปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนกระทั่ง ค.ศ.2010 จึงให้มีระบบรัฐสภาขึ้นมาใช้แทนพลังมวลชนของฟิลิปปีนส์ที่ได้รับการขนานนามว่าเป็นอำนาจประชาชน (people's power) ได้รับการกล่าวขานถึงอย่างกว้างขวางและถือเป็นกลไกทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอันเป็นที่ยอมรับ

ระบอบการเมืองของระเบียบใหม่ ของประธานาธิบดีชูฮาร์โตในอินโดนีเซียไม่ได้รับการพัฒนาเลย ขณะที่เศรษฐกิจของอินโดนีเซียพัฒนาโดยตลอด ความล้มเหลวทางการเมืองแบบประชาธิปไตยได้รับการคัดค้านด้วยการประท้วงที่ลุกลามเป็นการทำลายทรัพย์สินและการทำร้ายคนจีนอีกครั้งหนึ่งในกรุงจาการ์ตาในกลาง ค.ศ.1996 การที่ชูฮาร์โตรับตำแหน่งต่อไปอีกสมัยหนึ่งใน ค.ศ.1998 การเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในเดือนกันยายน ค.ศ.1997 ทำให้เกิดแรงผลักดันให้ชูฮาร์โตต้องลาออกจากตำแหน่งในวันที่ 21 พฤษภาคม ค.ศ.1998 การต่อต้านระเบียบใหม่นั้นชูประเด็นเรื่องการปฏิรูปในทุกๆ ด้าน คือ เศรษฐกิจ การเมือง ระบบข้าราชการ การยุติธรรม รวมถึงการปฏิรูป

สังคม การเลือกตั้งเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน ค.ศ.1999 นับเป็นการแข่งขันกันโดยเสรีเป็นครั้งแรก ในระบอบกษัตริย์รัฐธรรมนูญ แต่การเมืองในระบบพรรคและการต่อรองกันในรัฐสภายังผลให้นายอับดุลวะมาน วาหิด ได้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีทั้งๆ ที่เป็นผู้นำพรรคเสียงข้างน้อย ขณะที่นางเมกะวะตี ชูการ์โนปุตรี ซึ่งเป็นผู้นำของพรรคที่ได้เสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎรกลับต้องดำรงตำแหน่ง รองประธานาธิบดี

การปฏิรูปทางการเมืองดำเนินไปด้วยดีด้วยการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญฉบับ ค.ศ.1945 ยกย่องรัฐธรรมนูญวิธีการเลือกตั้งและพรรคการเมืองใหม่ถึงสองครั้ง บังคับให้มีการเลือกตั้ง ประธานาธิบดีโดยตรงเป็นครั้งแรก ในวันที่ 5 กรกฎาคม ค.ศ.2004 ซึ่งผลปรากฏว่าจะต้องมีการแข่งขันกัน ในรอบที่สองในวันที่ 20 กันยายน ค.ศ.2004 เนื่องจากผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีและ รองประธานาธิบดีทั้ง 5 คู่ ไม่มีคู่ใดได้คะแนนเสียงตามเกณฑ์ ผลของการแข่งขันในรอบที่สอง ปรากฏว่าพลเอกซูฮิสโล บัมบัง ยูไดโยโน กับนายยูซุฟ คัลลาร์ เป็นผู้ชนะ และได้เข้าบริหารประเทศ ในเดือนตุลาคม ค.ศ.2004

อินโดนีเซียยังต้องปล่อยให้ติมอร์ตะวันออกเป็นเอกราชในปี ค.ศ.1999 การเปลี่ยนแปลง ทางการเมืองในอินโดนีเซียนับได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่สุดที่จะทำให้อินโดนีเซีย กลับสู่เส้นทางประชาธิปไตยที่ยอมรับกันใหม่นับเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพอย่างแท้จริง แม้จะยังมีปัญหาเรื่องการคอร์รัปชันยังคงมีอยู่และล้าลึกกับการเล่นการเมืองตามแบบเดิมๆ

ในมาเลเซียนั้นแนวร่วมแห่งชาติ ซึ่งเป็นการรวมพรรคการเมืองต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน กว่า 10 พรรค โดยมีพรรค UMNO เป็นแกนนำชนะการเลือกตั้งด้วยคะแนนเสียงข้างมาก มาโดยตลอดในยุคของมหาธีร์ ซึ่งเข้ารับตำแหน่งตั้งแต่ ค.ศ.1981 จนกระทั่ง ค.ศ.2003 พรรคฝ่ายค้าน ซึ่งเป็นพรรคคนเชื้อสายจีน และพรรคอิสลาม (PAS) ไม่สามารถเหนี่ยวรั้งรัฐบาลได้ การที่พรรค PAS ชนะการเลือกตั้งท้องถิ่นในสองรัฐทางภาคเหนือเพียงแต่ทำให้พรรคอัมโนเสียหน้าเท่านั้นเอง ความแข็งแกร่งในท่าทีการเมืองระหว่างประเทศ เช่นการต่อต้านตะวันตก การดำเนินนโยบาย ที่เกื้อกูลต่อคนมาเลย์ในฐานะภูมิบุตร (bumiputra) และการอำนวยความสะดวกทางเศรษฐกิจให้แก่ คนมาเลย์ได้รับการตอบสนองด้วยดีจากคนมาเลย์ แต่ในระดับสูงผู้นำทางการเมืองและนักธุรกิจ ทั้งมาเลย์และจีน ตลอดจนชนอินเดียต่างได้ประโยชน์จากการประกอบการด้านธุรกิจด้วยกัน ปัญหา ทางการเมืองของมาเลเซียจึงเป็นปัญหาเรื่องภาวะผู้นำภายในพรรคอัมโนที่นำไปสู่ความขัดแย้ง ระหว่างมหาธีร์ กับ ตงกู ราซาเลห์ ฮัมซาห์ ซึ่งได้แยกตัวออกไปตั้งพรรค Semangat 46 ใน ค.ศ.1989 แต่ในที่สุดก็ได้กลับมารวมกันเป็นพรรคอัมโนเพียงพรรคเดียวเช่นเดิม รวมถึงกรณีความขัดแย้งระหว่าง มหาธีร์กับ อันวาร์ อิบราฮิม รองนายกรัฐมนตรี ที่ถูกปลดออกจากตำแหน่งใน ค.ศ.1998 และถูกจำคุก

อยู่นาน 6 ปี ในข้อหาทุจริตและประพฤติมิชอบทางเพศ ก่อนจะได้รับการปล่อยตัวในเดือนกันยายน ค.ศ.2004 จากนายอับดุลลาห์ บัดดาวิ นายกรัฐมนตรีคนใหม่ที่เข้ารับตำแหน่งแทนมหาธีร์ เมื่อมหาธีร์ได้ลาออกจากตำแหน่งในวันที่ 31 ตุลาคม ค.ศ.2003 แต่อันวาร์จะไม่สามารถลงเล่นการเมืองได้ จนกระทั่ง ค.ศ.2008 แต่ว่าในช่วงเดือนธันวาคม ค.ศ.2005 อันวาร์ก็ได้ไปร่วมการหาเสียงเลือกตั้งในรัฐกลันตันให้กับพรรค PAS กรณีอันวาร์นี้ทำให้เกิดการประท้วงรัฐบาลที่กว้างขวางอย่างไม่เคยมีมาก่อน จากนักศึกษา ปัญญาชน สื่อมวลชนและองค์กรเอกชนจนรัฐบาลต้องปราบปรามด้วยการจับกุม อย่างไรก็ตามมหาธีร์ได้ยอมวางมือทางการเมืองเมื่อ ปลาย ค.ศ.2003 เพื่อให้อับดุลลาห์ บัดดาวิ ดำรงตำแหน่งแทน นำสังเกตว่ากลไกทางการเมืองแบบรัฐสภาของมาเลเซียหลักปึกฐานอย่างมั่นคง มาโดยตลอด การควบคุมกลไกของพรรคได้ยอมถอยอำนาจทางการเมืองได้

สิงคโปร์เป็นประเทศที่มีความมั่นคงทางการเมืองสูงที่สุดในบรรดาประเทศที่ใช้แนวทางประชาธิปไตยในอุษาคเนย์ ลี กวน ยิว ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมาตั้งแต่ ค.ศ.1965 ได้ยอมวางมือทางการเมือง ส่งมอบอำนาจต่อให้นายโก๊ะ จ๊ก ตง ใน ค.ศ.1990 ซึ่งอันที่จริงแล้วคล้ายกับ กรณีของมาเลเซีย แต่ว่าในกรณีของสิงคโปร์นั้นสามารถกำหนดตัวผู้รับมอบอำนาจต่อได้ล่วงหน้า เป็นเวลานานและให้โอกาสสร้างประสบการณ์ นายโก๊ะ จ๊ก ตง ได้ชื่อว่าเป็นผู้สามารถผ่อนคลาย ความซึ่งตึงในทางการเมืองและสังคมในสิงคโปร์ลงได้ไม่น้อย ยอมให้มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ในที่สาธารณะได้เป็นครั้งคราวเป็นต้น นายโก๊ะ จ๊ก ตง ได้ออกจากตำแหน่งในกลาง ค.ศ.2004 และ นายลี เซียน หลง ซึ่งเป็นบุตรชายของอดีตนายกรัฐมนตรี ลี กวน ยิว ก็ได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี คนที่สาม และได้ดำเนินนโยบายที่แสดงว่าจะมีเสรีภาพมากขึ้น

บรูไนคงเป็นประเทศเดียวที่เกือบจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ ทางการเมือง ในช่วงหลังยุคสงครามเย็น สุลต่านองค์แรกของบรูไนในอาจะขึ้นครองราชย์ใน ค.ศ.1476 ตกอยู่ใน อารักขาของอังกฤษใน ค.ศ.1888 บรูไนในปฏิเสธที่จะรวมอยู่ในสหพันธมลายาที่ก่อตั้งขึ้น ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1957 เอ เอ็ม อาซาฮารี (A.M. Azahari) ได้ก่อตั้ง Party Rakyat Brunei ขึ้นเมื่อวันที่ 22 มกราคม ค.ศ.1956 สุลต่านโอมาร์ อาลี ไชฟุดดิน ที่สาม (Omar Ali Saifuddin III) ได้เจรจาทกลงกับอังกฤษและประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ค.ศ.1959 ใน วันที่ 29 กันยายน ค.ศ.1959 โดยสุลต่านยังคงเป็นองค์อธิปัตย์อยู่ ทำให้เกิดความขัดแย้งที่เยียวยาไม่ได้กับฝ่ายอาซาฮารี ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาอำเภอ (district council) ระหว่างวันที่ 30-31 สิงหาคม ค.ศ.1962 จำนวน 55 คน พรรคของอาซาฮารีได้ 54 ที่นั่ง และเมื่อสภาอำเภอเลือกสมาชิกรัฐสภา (legislative council) ของบรูไน 16 คน พรรคของอาซาฮารีก็ได้ได้ทั้ง 16 ที่นั่ง ความขัดแย้งอย่างไม่อาจประนีประนอมกันได้ เกิดจากการที่สุลต่านพร้อมจะเข้าร่วมกับสหพันธ์มาเลเซีย แต่อาซาฮารีต้องการก่อตั้งสหพันธ์บอร์เนียว

ซึ่งประกอบด้วย ชวาบห์ ซาธาวัคและบรูไน การขัดขวางวิถีทางโดยรัฐสภาของสุลต่านทำให้อาชาฮารี ก่อการกบฏขึ้นในวันที่ 8 ธันวาคม ค.ศ.1962 แต่ถูกปราบได้ในเวลาเพียงสัปดาห์เดียว อาชาฮารีหนีไปอยู่อินโดนีเซีย อย่างไรก็ตาม การที่ไม่สามารถตกลงกันได้ในเรื่องบทบาทของบรูไนในสหพันธ์มาเลเซีย ทำให้บรูไนไม่ยอมเข้าร่วมในสหพันธ์มาเลเซีย ข้อขัดแย้งในเรื่องการปกครองตามแบบรัฐสภา ระหว่างสุลต่าน พรรคการเมืองของบรูไน และอังกฤษที่อยากเห็นบรูไนเป็นเอกราชเสียที นำไปสู่การที่สุลต่านโอมาร์ อาลี ไชฟุดดิน ที่สาม สละราชสมบัติให้แก่พระโอรสคือสุลต่าน ฮัสซานัล บอลเกียห์ ในวันที่ 4 ตุลาคม ค.ศ.1967 บรูไนได้เป็นเอกราชจากอังกฤษในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ.1984⁸ แต่ระบอบการปกครองยังคงเป็นแบบราชาธิปไตยอยู่โดยมีสุลต่านเป็นนายกรัฐมนตรี มีคณะรัฐมนตรี แต่ไม่มีรัฐสภา

ตั้งแต่นั้นมาก็ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ ในทางการเมืองเกิดขึ้นในบรูไน กระทั่งกลางเดือนกรกฎาคม ค.ศ.2004 สุลต่านบรูไนก็มีดำริว่าจะให้มีระบอบการปกครองตามวิถีทางประชาธิปไตยอีกครั้ง ด้วยการให้มีสถาบันนิติบัญญัติขึ้นใหม่ แต่สมาชิกส่วนใหญ่มาจากการแต่งตั้ง ของสุลต่าน บรูไนยังคงมั่งคั่งด้วยทรัพยากรน้ำมันและก๊าซธรรมชาติเพราะได้ค้นพบแหล่งใหม่ไม่นานมานี้ มีรัฐสวัสดิการที่ดีที่สุดในภูมิภาคไม่ต้องเสียภาษีและมีการศึกษาทุกระดับโดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน กรณีที่พระอนุชาของสุลต่านคือเจ้าชายเจฟรี (Jefri) ทุจริตในช่วง ค.ศ.1998–2000 จนต้องถูกนำขึ้นศาลยอมทำให้พระราชวงศ์เสื่อมเสียไม่น้อย

2.1.3 สถาบันพระมหากษัตริย์

น่าสังเกตว่าชวาบห์ เคยเป็นดินแดนที่มีกษัตริย์ (ใช้คำเรียกต่างๆ กัน) ปกครองทุกแห่ง แต่ปัจจุบันนี้คงเหลืออยู่เฉพาะในไทย มาเลเซีย กัมพูชา และบรูไน

อำนาจและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ของบรูไนนับได้ว่ามีมากที่สุด ทั้งทรงเป็นบุคคลที่ร่ำรวยที่สุดคนหนึ่งของโลก ดำริของสุลต่านที่จะกลับไปสู่วิถีทางประชาธิปไตยใหม่ น่าจะเนื่องมาจากสถานการณ์รอบด้านบีบบังคับให้สุลต่านวางมือทางการเมืองโดยตรง พระราชา/สุลต่าน ของมาเลเซียแม้จะยังมีอยู่ในรัฐเก๋ารัฐและมีสมเด็จพระราชอาธิบดี (Yang di Pertuan Agong) เป็นประมุขของประเทศ แต่อำนาจก็ถูกจำกัดโดยบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ กับทั้งฝ่ายการเมืองโดยนายกรัฐมนตรีมหาธีร์ก็ต้องการให้สุลต่านทั้งหลายเป็นประมุขแต่ในนามเท่านั้น

⁸ D.S. Ranjit Singh, *Brunei 1839-1983: The Problems of Political Survival* (Singapore: Oxford University Press, 1991).

สมเด็จพระสันตปาปาของกัมพูชานับเป็นพระมหากษัตริย์องค์เดียวของโลกที่ได้ที่เคยเป็นพระมหากษัตริย์เต็มรูปแบบภายใต้การดูแลของฝรั่งเศส สละราชสมบัติลงเล่นการเมือง ดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคการเมืองและนายกรัฐมนตรี ถูกล้มอำนาจแต่คงสภาพความเป็นเจ้านาย (Prince) อยู่ กลายเป็นหมุดสำคัญยึดโยงเขมรสามฝ่ายเข้าด้วยกัน จนในที่สุดกลับเข้ามาดำรงตำแหน่งกษัตริย์เป็นประมุขของประเทศอีกครั้งใน ค.ศ. 1993 และมีบทบาทสำคัญในการสร้างความปรองดองภายในชาติ พระองค์ยังคงเป็นที่นับถือของคนเขมรทั่วไป อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระสันตปาปาได้สละราชสมบัติเป็นครั้งที่สองในปลาย ค.ศ. 2005 ให้พระราชโอรสองค์หนึ่งขึ้นครองราชย์สมบัติแทนพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระบรมนาถ นโรดม สีหมุนี (Norodom Sihamoni)

ในประเทศไทย นับแต่ ค.ศ. 1932 เป็นต้นมาสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยมีสถานะเป็นเพียงประมุขของประเทศ แต่พระบารมีทั้งทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมมีสูงอย่างยิ่ง กลายเป็นเครื่องถ่วงความเกินเลยทางการเมืองของไทยได้เป็นอย่างดี และเป็นสถาบันที่ยังได้รับการเคารพบูชา⁹

สิ่งที่น่าสังเกตประการหนึ่งในประเทศทั้งสี่นี้ก็คือ สถาบันพระมหากษัตริย์เอื้ออำนวยแก่การสร้างสถานภาพในสังคมของนักการเมืองและนายทุนที่ยังต้องการเหรียญตรา สายสะพาย บรรดาศักดิ์ ในทางกลับกัน ความต้องการเหล่านี้ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ดำรงอยู่ได้ต่อไป พิธีกรรมต่างๆ อันเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ยังเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ดี นอกจากนี้แล้วโบราณสถานและวัตถุที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในลาว พม่า เวียดนาม และอินโดนีเซีย เป็นปัจจัยสำคัญในการได้มาซึ่งเงินตราต่างประเทศ จากนักท่องเที่ยวทั้งภายในและภายนอกประเทศ คุณูปการของสถาบันพระมหากษัตริย์ในอุษาคเนย์จึงยังมีสูงต่อเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของประเทศในปัจจุบัน พม่านั้นถึงกับลงทุนก่อสร้างหรือปฏิสังขรณ์พระราชวังโบราณขึ้นมาใหม่เพื่อเกียรติภูมิของชาติและเพื่อเอาใจนักท่องเที่ยว วัง (kraton) ของสุลต่านย็อกยาการ์ตา และของซูซันแห่งสุระการ์ตาก็เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชม เช่นเดียวกับพระราชวังของไทย ลาว และกัมพูชา หรือแม้แต่เวียดนามจึงกล่าวได้ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ในอุษาคเนย์นั้นเป็นทั้งอดีตและปัจจุบันที่ยังมีชีวิตอยู่

---

⁹ ฐานศึกษาสถาบันพระมหากษัตริย์ในอุษาคเนย์ในปัจจุบันใน Roger Kershaw, *Monarchy in South-East Asia: The Faces of Tradition in Transition* (London and New York: Routledge, 2001).

2.1.4 ปัญหาการพัฒนาประชาธิปไตย

พัฒนาการในทิศทางประชาธิปไตย (democratization) ในดินแดนส่วนนี้ มิได้เป็นผลโดยตรงมาจากการสิ้นสุดของสงครามเย็น สงครามเย็นที่สิ้นสุดลงเพียงเร่งหรือกระตุ้นให้พัฒนาการเร็วขึ้นเท่านั้น ความต้องการการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตย ไม่ใช่ระบอบอำนาจนิยมเริ่มต้นในประเทศไทยในระหว่าง ค.ศ.1973-1976 แต่กระแสอนุรักษ์นิยมอุดหนุนเอาไว้จนกระทั่งเหตุการณ์พฤษภาทมิฬใน ค.ศ.1992 อำนาจของประชาชน (people's power) เกิดขึ้นในฟิลิปปินส์ ในการขับไล่เผด็จการมาร์คอสใน ค.ศ.1986 และอีกครั้งหนึ่งในระยะปลาย ค.ศ. 2001 เหตุการณ์ในไทยและฟิลิปปินส์จึงเป็นกระแสก่อนสิ้นสุดสงครามเย็น และมีอิทธิพลสูงในอุษาคเนย์ โดยเฉพาะในอินโดนีเซียและมาเลเซีย และแม้สิงคโปร์เองก็กระทบกระเทือน

ในกระแสของการทำให้เกิดประชาธิปไตยนี้ หนังสือที่มีอิทธิพลของ ฮันติงตัน ที่ชื่อ *คลื่นลูกที่สาม (The Third Wave)* ที่เขียนขึ้นใน ค.ศ.1991 ทำให้เกิดข้อโต้แย้งกันกว้างขวาง นอกจากนี้ยังมีบทความ ที่ตีพิมพ์ใน ค.ศ.1990 ชื่อ Democratization ใน *Journal of Democracy* ในสหรัฐฯ และข้อเขียนเกี่ยวกับประชาธิปไตยอื่นๆ ทั้งในรูปบทความและหนังสือเกิดขึ้นราวกับดอกเห็ดในหน้าฝน สถาบันในสหรัฐฯ ที่ชื่อ Freedom House มีการตีพิมพ์รายงานประจำปี จัดลำดับประเทศต่างๆ ในโลกว่าเป็นหรือไม่เป็นประชาธิปไตยแค่ไหน

ประเด็นสำคัญที่ถกเถียงกันคือการพัฒนาเศรษฐกิจกับการเป็นประชาธิปไตย หรืออีกนัยหนึ่งความมั่งคั่งกับการเป็นประชาธิปไตยนั้นเชื่อมโยงกันโดยตรง งานเขียนตั้งแต่ ค.ศ.1959 ของมาร์ติน ลิฟเซต กลับมาได้รับความสนใจอย่างมากอีกครั้งหนึ่งเพราะสมมุติฐานที่เชื่อมโยงระดับความมั่งคั่ง กับความเป็นไปได้ที่จะเป็นประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม มีข้อสรุปที่สำคัญอยู่ว่า ในประเทศที่พัฒนาทางอุตสาหกรรมแล้ว ที่ประชากรมีรายได้ต่อหัวสูง (จนถึงกับมีฐานว่าหากรายได้ต่อหัวเกิน 3,000 เหรียญสหรัฐต่อคนต่อปี) การเมืองจะเป็นประชาธิปไตย ประเทศเหล่านี้ทั้งหมดเป็นประเทศยุโรปตะวันตก รวมสหรัฐฯ และแคนาดา และมีข้อยกเว้นที่ญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศในเอเชีย แต่ในสังคมที่กำลังพัฒนากลับมีสองกรณีคือ เป็นประชาธิปไตยหรือเป็นอำนาจนิยม กรณีของประชาธิปไตยคือกรณีของฟิลิปปินส์ ไทย และอินโดนีเซีย แต่ก็ไม่มีอะไรประกันว่าภาวะเช่นนี้จะยั่งยืน (sustainable) ได้ ส่วนกรณีอำนาจนิยมคือมาเลเซียและสิงคโปร์ ส่วนกรณีของอินเดียกลับเป็นว่า แม้จะยากจนก็เป็นประชาธิปไตยได้โดยมีข้อยกเว้นเพียงช่วงระยะสั้นๆ

ในทางวิชาการเองเกิดปัญหาในการจัดประเภทหรือเรียกขานประชาธิปไตยในรูปแบบและชื่อต่างๆ กันเช่น วิลเลียม เคส ระบุว่าอินโดนีเซียเป็นประชาธิปไตยจำลอง (pseudo democracy) สิงคโปร์รวมทั้งมาเลเซียเป็นกึ่งประชาธิปไตย (semi democracy) ส่วนไทยนั้นเป็นประชาธิปไตย

ที่ยังไม่ผนึกเข้ากันได้ (unconsolidated democracy) ส่วนฟิลิปปินส์เป็นประชาธิปไตยที่มีคุณภาพต่ำ (low quality democracy)¹⁰ เป็นต้น

ข้อถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องการเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ส่วนหนึ่งยังชี้ไปในประเด็นที่ว่า ไม่มีประชาธิปไตยที่ตายตัว แต่มีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามชื่อที่เรียกหา เพราะโดยแท้แล้ว ประชาธิปไตยจะต้องมีคำคุณศัพท์ขยายความเสมอ มีผู้ศึกษาว่าประชานิยมในนั้นมีชื่อเรียกหา กันเป็นร้อยๆ ชื่อ¹¹ ซึ่งย่อมหมายถึงว่ามีประชาธิปไตยหลากหลายชนิดนั่นเอง และมามีข้อสรุป แบบคลุมจักรวาลว่าประชาธิปไตยแบบตะวันตกนั้นเป็นแบบเสรีนิยม-พหุนิยม หรือสั้นๆ ว่า เป็นเสรีนิยม ส่วนของประเทศกำลังพัฒนานั้นเองแบบอเสรีนิยม (illiberal)¹² ทางด้านผู้นำของ สิงคโปร์และมาเลเซียคือ ลี กวน ยิว และมหาธีร์กลับโต้แย้งในแง่ของวัฒนธรรมของกลุ่มคนเอเชีย ที่ต่อมารู้จักในนามว่า ค่านิยมเอเชีย (Asian values) ที่มีสาระสำคัญว่าคนเอเชียนั้นไม่ได้เน้น ความเป็นปัจเจกบุคคล (individualism) แต่เน้นความสำคัญของชุมชน (community) ที่คนจะต้องอยู่ด้วยกัน เน้นภาระที่บุคคลต้องมีระหว่างกันต่อชุมชนและรัฐ หรืออีกนัยหนึ่งค่านิยมเอเชียเน้นการเห็นพ้อง ต้องกันและการทำตามๆ กัน (conformity)¹³

เรื่องค่านิยมเอเชียที่ว่านี้ยังผูกติดอยู่กับลักษณะของการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ของบางประเทศในเอเชียที่รัฐมีบทบาทในการชี้นำเอื้อประโยชน์ ตลอดจนปกป้องการประกอบการ ของเอกชนเช่นในกรณีของประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (Newly Industrial Countries - NICs) รวมทั้งกรณีของไทย ฟิลิปปินส์ และมาเลเซีย – ซึ่งอันที่จริงแล้วต้องรวมกรณีของญี่ปุ่นในยุคแรก เข้าไว้ด้วย – อันยังผลให้รายได้ต่อหัวของประชากรในประเทศเหล่านี้สูงขึ้นอย่างรวดเร็วและ

¹⁰ William Case, *Politics in Southeast Asia: Democracy or Less* (Curzon, 2002)

¹¹ David Collier and Steven Levitsky, "Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research," *World Politics* 49, 3 (1999): 430-451.

¹² Adrian Karatnyeki, "The 1998 Freedom House Survey: The Decline of Illiberal Democracy," *Journal of Democracy* 10, 1 (1999): 113-125.

¹³ Lily Z. Rahim, "Economic Crisis and the Prospects for Democratisation in Southeast Asia," *Journal of Contemporary Asia* 30, 1 (2000): 17-45; Peter Berger and Hsin Huang Hsiao (eds.), *In Search of an East Asian Development Model* (New Jersey: Transaction Bodes, 1990); G. Rodan, "Civil Society and Other Political Possibilities in East Asia," *Journal of Contemporary Asia* 27, 2 (1997): 170.

บ้านเมืองเจริญรุดหน้าไป กระทั่งยังกล่าวกันอีกว่าค่านิยมเอเชียเป็นเกราะปกป้องกระแสของโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยีสารสนเทศอีกต่างหาก

ความเติบโตทางเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกอย่างรวดเร็วและล้าหน้าประเทศตะวันตกในช่วงทศวรรษแรกของสหัสวรรษนี้ยังชี้ไปในทางของค่านิยมเอเชีย การปกป้องค่าเงินริงกิตของมาเลเซียโดยไม่อิงกับระบบเงินตราตระกูลอื่นๆ ช่วยให้เศรษฐกิจของมาเลเซียดำรงอยู่ได้ ส่วนไทย อินโดนีเซีย และเกาหลีใต้ที่ประสบกับวิกฤตทางเศรษฐกิจอย่างหนัก ต้องอาศัยกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) เข้าช่วยก็ตระหนักถึงความผิดพลาดของ IMF และพยายามหามาตรการทางการเมืองกระตุ้นการเติบโตของเศรษฐกิจ ที่รัฐจะต้องเข้ามารับผิดชอบต่ออย่างมาก และถ้าวิกฤตเศรษฐกิจกำลังกระเดื่อง หรือฟื้นได้แล้วจะช่วยตอกย้ำความสำคัญของค่านิยมเอเชียให้นักแน่นหรือไม่¹⁴ และเพื่อไม่ให้ความเป็นประชาธิปไตยไปผูกติดอยู่กับการทำหน้าที่ของสถาบันทางการเมืองที่เรียกร้องกันในทศวรรษ 1960 และ 1970 ตลอดจนไม่ให้ไปผูกติดอยู่กับว่ามีการเลือกตั้งเกิดขึ้น หรือที่ใช้คำว่า "ความหลงผิดเกี่ยวกับการเลือกตั้ง" (fallacy of electoralism)¹⁵ ได้มีการกำหนดคุณลักษณะของการเป็นประชาธิปไตยเพิ่มเติมขึ้นมากมายกว่าเดิม หรือเป็นการเพิ่มตัวชี้วัดความเป็นประชาธิปไตยให้มากขึ้น อันที่จริงชัมปีเตอร์ (Schumpeter) ได้เป็นคนสำคัญที่กำหนดเกณฑ์ขั้นต่ำ (minimalist) ของการเป็นประชาธิปไตยเอาไว้ว่าเกี่ยวพันกับการเลือกตั้งและกระบวนการเลือกตั้ง แต่ฝ่ายที่เชื่อในเสรีนิยมประชาธิปไตยหรือถือเกณฑ์ขั้นสูง (maximalist) เช่น ไดอามอนด์ (Diamond) ได้ระบุเงื่อนไขไว้หลากหลายยิ่งขึ้น¹⁶

ในกระบวนการการปฏิรูปทางการเมือง ประเทศในอุษาคเนย์ต่างได้ศึกษารูปแบบแนวคิด และวิธีการจากประเทศทั้งในยุโรป อเมริกา และเอเชีย ไม่ว่าจะเป็นกรณีของฟิลิปปินส์

¹⁴ Uwe Johanen, Jurgen Rudolph and James Gomerz (eds.), *The Political Dimensions of the Asian Crisis* (Singapore: Select Books 2000), p. 3.

¹⁵ Terry Lynn Karl, "The Hybrid Regimes of Central America," *Journal of Democracy* 6, 3 (1995): 72-86.

¹⁶ Larry Diamond, "Is the Third Wave Over?," *Journal of Democracy* 8, 4 (October 1997): 23-24.; Larry Diamond, *Developing Democracy: Toward Consolidation* (Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 1999), pp.10-13. ข้อสรุปเกี่ยวกับพัฒนาการของการเป็นประชาธิปไตยได้ใน วิชาสุจริตนารักษ์, "การเลือกตั้งในอินโดนีเซีย" ใน *การเลือกตั้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: ศึกษาเฉพาะประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์และไทย*. สิดา สอนศรี, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547), หน้า 1-16.

ไทย อินโดนีเซีย และแม้ติมอร์ตะวันออกประเทศเกิดใหม่ในดินแดนส่วนนี้ใน ค.ศ.2000 ขณะที่ลาวและเวียดนามอาศัยตัวแบบจากจีนและรัสเซีย

ลักษณะร่วมที่สำคัญอย่างหนึ่งของการปฏิรูปทางการเมืองของฟิลิปปินส์ ไทย อินโดนีเซีย และติมอร์ตะวันออกคือการยอมให้ประชาชนมีบทบาทในทางการเมืองอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ที่มักเรียกกันว่า participative/participatory democracy ไม่ชัดเจนตลอดจนส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่มกันเข้ามามีบทบาททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง แม้รัฐจะไม่เชื่อใจในบทบาทขององค์กรเอกชน แต่ความคิดเรื่องประชาสังคม (civil society) ซึ่งก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งของสังคมในยุคหลังสงครามเย็นได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย ทำให้รัฐต้องยอมให้ภาคประชาสังคมต่างๆ ได้แสดงบทบาท การเรียกร้องในเรื่องธรรมาภิบาล (good governance) ความโปร่งใส (transparency) ความรับผิดชอบ (accountability) ได้ค่อยๆ กลายเป็นองค์ประกอบของมาตรฐานการดำเนินนโยบายของรัฐ และนักการเมือง และภาคธุรกิจขนาดใหญ่ ภาคประชาสังคม ยังได้ทำหน้าที่ตรวจสอบการทำงาน (monitoring) ของภาครัฐ โดยอาศัยสื่อมวลชนที่มีอิสระมากขึ้นและมีจำนวนหลายหลากมากขึ้นนำเสนอต่อสาธารณชน การเลือกตั้งแต่ละครั้งแม้กระทั่งการเลือกตั้งระดับท้องถิ่น หากจัดขึ้นพร้อมกันทั่วทั้งประเทศเช่นในกรณีของกัมพูชาใน ค.ศ.2002 ก็มีผู้สังเกตการณ์นานาชาติ และจากภูมิภาคเข้าไปมีส่วนร่วมตรวจสอบ ในกรณีของติมอร์ตะวันออกนั้นมีการทำประชามติ (ที่เรียกเป็นทางการว่า popular consultation) ว่าจะจะเป็นเอกราชหรือจะเป็นส่วนหนึ่งของอินโดนีเซียต่อไป การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และการเลือกตั้งประธานาธิบดีโดยตรงต้องอาศัยคณะผู้สังเกตการณ์ในภูมิภาคและจากวงการสากลมาเป็นสักขีพยานเพื่อยืนยันความชอบธรรมให้กับชาติที่กำลังสร้างตัวใหม่นี้

ยังเรื่องสิทธิมนุษยชนที่เรียกร้องต่อรัฐและผู้ปกครองให้ต้องอิงเรื่องธรรมาภิบาล ความโปร่งใส ความรับผิดชอบในการปฏิบัติตามนโยบาย เช่น ในกรณีฆ่าตัดตอนในไทย การกำจัดฝ่ายตรงข้ามของผู้นำกัมพูชา การสังหารผู้คนในอินโดนีเซียโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ และกรณีเผาทำลายและสังหารคนติมอร์ตะวันออกของทหารเถื่อนของอินโดนีเซีย การใช้กฎหมายว่าด้วยความมั่นคงภายในต่อปรปักษ์ของผู้นำรัฐบาลในมาเลเซีย การจำกัดสิทธิของคริสต์ศาสนิกชนในเวียดนามและลาว การใช้แรงงานเยี่ยงทาสต่อคนในชาติและคนชาติพันธุ์อื่น ตลอดจนการจับกุมคุมขังในกรณีของพม่า การจำกัดสิทธิบางประการของประชาชนในสิงคโปร์ ประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนที่ได้เปิดประเด็นเรื่องเพศสภาพ (gender) ในเรื่องบทบาทของสตรีในสังคม เรื่องกลุ่มคนที่เสียโอกาส/เสียเปรียบในสังคมที่โยงไปถึงคนยากจน คนต่างชาติพันธุ์ ผู้ติดเชื้อ HIV/AIDS ทำให้ประเด็นเหล่านี้กลายเป็นเรื่องการเมืองที่ต้องแก้ไขอย่างจริงจัง

2.1.5 ประเด็นการก่อการร้าย

ในประเด็นเรื่องการก่อการร้าย (terrorism) นั้น มักจะมีการเชื่อมโยงเข้ากับเรื่องความรุนแรง (violence) ในแต่ละสังคมที่มักพบเห็นอยู่เสมอในอุษาคเนย์ ความรุนแรงที่เป็นประเด็นนี้เป็นเรื่องความรุนแรงที่รัฐทำกับสังคม มิใช่ว่าจะเป็นสังคมพุทธ คริสต์ อิสลาม หรือผสมผสานกันที่ต่างไม่ได้เกื้อหนุนต่อความรุนแรงแต่อย่างใด แต่ความรุนแรงในกรณีของกัมพูชาช่วง ค.ศ.1975-1979 ในอินโดนีเซียในช่วง ค.ศ.1965-1966 หรือในติมอร์ตะวันออกโดยเฉพาะใน ค.ศ.1999 ในพม่ายุค SLORC และ SPDC ในไทยช่วง ค.ศ.1973-76 และ ค.ศ.1992 ซึ่งล้วนเป็นเรื่องที่รัฐทำกับประชาชนของตนทั้งสิ้นนั้น คำอธิบายในแง่ของศาสนาและศีลธรรมไม่ให้คำตอบที่น่าพอใจ แต่แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจที่แอนเดอร์สันเสนอไว้ในสังคมชาวสามารถอธิบายได้ว่า ผู้มีอำนาจ/รัฐ ทำการรุนแรงเช่นนั้นได้ด้วยอำนาจ มิได้ผูกพันอยู่กับความชอบธรรมในทัศนะของตะวันตก หากขึ้นอยู่กับบุญบารมี (charisma) ของตัวผู้ปกครองมากกว่า¹⁷

ในลักษณะเช่นนี้เท่ากับว่ารัฐเป็นผู้ก่อความรุนแรงต่อประชาชนของตน ซึ่งแต่เดิมมาประชาชนมักเลื่องการเผชิญหน้ากับรัฐตรงๆ โดยใช้วิธีการอพยพหลบหนีแทน และในเมื่อไม่มีการปะทะกับกลุ่มคอมมิวนิสต์ ความรุนแรงที่รัฐสร้างขึ้นจึงกระทบกับคนต่างชาติพันธุ์และศาสนา หรือทั้งสองประการพร้อมกัน ในความเป็นจริงแล้วรัฐซึ่งเป็นตัวแทนของคนต่างชาติพันธุ์ และ/หรือ ต่างศาสนา ใช้อำนาจกระทำต่อกลุ่มชาติพันธุ์อื่น และ/หรือ ต่างศาสนา หรือแม้แต่ศาสนาเดียวกัน แต่แนวความเชื่อต่างกัน พวกโมโรในฟิลิปปินส์เป็นอิสลามแต่รัฐเป็นตัวแทนของคนคริสต์ สิ่งที่รัฐอินโดนีเซียเรียกพวกอิสลามหัวรุนแรงที่มีสายความคิดต่อเนื่องกันมาเกี่ยวกับการก่อตั้งรัฐอิสลาม แล้วยังมีพวกปาปัวและชาวอะเจห์เข้ามาเกี่ยวข้อง คนไทยเชื้อสายมาเลย์ในภาคใต้ของไทย พวกม้งในลาว คนต่างชาติพันธุ์ในพม่า พวกอิสลามหัวรุนแรงในมาเลเซียและสิงคโปร์ ต่างเป็นเชื้อให้การก่อการร้ายสากลที่มีได้อุบัติขึ้นในอุษาคเนย์ แต่อาศัยดินแดนแถบนี้เป็นฐานในการวางแผนระดมกำลัง

อาจกล่าวได้ว่าเหตุการณ์ทั้งการระเบิดที่บาห์ลี (Bali bomb) ในปลาย ค.ศ.2002 และการระเบิดที่โรงแรมแอมรีออตในกรุงจาการ์ตา ใน ค.ศ.2003 มีจุดประสงค์ต่อคนต่างชาติที่เป็นคนตะวันตก ที่กลุ่มมุสลิมโดยเฉพาะมุสลิมหัวรุนแรงเห็นว่าเป็นผู้ข่มเหงรังแกคนมุสลิม การก่อการร้ายสากลจึงเป็นเรื่องระหว่างตะวันตก/คริสต์ กับตะวันออก/มุสลิม ที่มีเรื่องโลกาภิวัตน์เป็นเครื่องส่งเสริม

---

¹⁷ ตัวอย่างของการประยุกต์ความคิดของแอนเดอร์สันดูได้ใน Ing-Britt Trankell and Jan Overen, "Introduction," in *Facts of Power and Its Limitation: Political Culture in Southeast Asia*, eds. Ing-Britt Trankell and Laura Summers (Uppsala: Uppsala University, 1998), pp. 9-13.

กลุ่มมุสลิมบางกลุ่มในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีสายสัมพันธ์กับการก่อการร้ายสากลจริง แต่ไม่จำเป็นว่าผู้ต่อต้านที่เป็นมุสลิมในแต่ละรัฐจะต้องเป็นกลุ่มก่อการร้ายสากลด้วยเหตุนี้เองรัฐบาลอินโดนีเซียจึงรอบคอบเป็นอย่างมากในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายที่เป็นมุสลิมในประเทศมากกว่าไทยและมาเลเซีย

2.1.6 ทหารกับการเมือง

ทหารกับการเมืองในอุษาคเนย์เป็นเรื่องที่คู่กันมานานตั้งแต่ช่วงสงครามเย็น ด้วยมีรัฐบาลทหารในลาว (สมัยนายพลภูมิ หน่อสวัน) ในกัมพูชา (สมัยนายพล ลน นล) ในเวียดนาม (สมัยเหวียน วัน เทียว) ในพม่า (สมัยนายพล เนวิน หรือ ตั้งแต่ ค.ศ.1962 จนถึงปัจจุบันรวมเวลานานถึง 42 ปี นับว่านานที่สุด) ในไทย (สมัยจอมพล ป.-สฤษดิ์-ถนอม-ประภาส-รชช. รวมทั้งสมัยกึ่งทหารกึ่งพลเรือนสมัยพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ และพลเอกเปรม ติณสูลานนท์) ในอินโดนีเซีย (สมัยนายพลซูฮาร์โต) คงมีแต่ ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย สิงคโปร์ และบรูไน ที่ไม่เคยมีทหารเข้ามาปกครองประเทศ

กรณีของฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และสิงคโปร์ ต้องถือว่าเป็นตัวอย่างของการที่พลเรือนหรือนักการเมืองมีอำนาจเหนือกองทัพ แม้ว่ากรณีของฟิลิปปินส์จะมีการก่อการกบฏของฝ่ายทหารขึ้นหลายครั้ง ตั้งแต่สมัยนางอาคีโนเป็นต้นมา รวมถึงสมัยของและนายฟิเดล รามอส ซึ่งเป็นนายทหารนอกราชการที่ได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดี ในกรณีของกลุ่มประเทศในอินโดจีนนั้น พรรคคอมมิวนิสต์ได้เข้ามาทำหน้าที่แทนกองทัพในการบริหารประเทศ และในกรณีของกัมพูชาเป็นเรื่องของนายกรัฐมนตรีฮุน เซน ที่อาศัยพรรคประชาชนกัมพูชา (CPP) ขึ้นมามีอำนาจ

การสิ้นสุดสงครามเย็นมิได้มีผลกระทบโดยตรงต่อการฟื้นอำนาจทางการเมืองของกองทัพในไทยและอินโดนีเซีย แต่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองกรณีของไทยนั้น เหตุการณ์ ค.ศ.1973-1976 ได้เริ่มบ่อนทำลายฐานของกองทัพในการครองอำนาจทางการเมือง โดยมีระยะเปลี่ยนผ่านจนถึงทศวรรษของประชาธิปไตยครึ่งใบ แต่การสิ้นสุดของสงครามเย็นทำให้การมีอำนาจของ รชช. ดำรงอยู่ได้เพียงระยะเวลาสั้นๆ ในช่วง ค.ศ.1990-1991 เพราะประเทศตะวันตกและโดยเฉพาะสหรัฐฯ ไม่เห็นด้วยกับการกระทำของ รชช. และตัดความช่วยเหลือทุกอย่างแก่กองทัพ จวบกับกองทัพไม่มีข้ออ้างในการปราบคอมมิวนิสต์อีก การแตกแยกกันเองภายในกองทัพตั้งแต่สมัยถนอม-ประภาส ทำให้กองทัพไม่มีเอกภาพ เกิดมีกลุ่มทหารหัวเก่า กลุ่มทหารประชาธิปไตย กลุ่มยังเดออร์ก ทหารระดับสูงของไทยใช้ตำแหน่งหน้าที่หาประโยชน์ทางเศรษฐกิจสร้างความร่ำรวยให้กับตนเอง แต่ก็โดนยึดทรัพย์สิน (สฤษดิ์-ถนอม-ประภาส-ณรงค์) กองทัพ

ควบคุมการประกอบการบางประเภทมาตั้งแต่สมัยเศรษฐกิจแบบชาตินิยม และคุมสื่อคือ วิทยุ โทรทัศน์ ไว้เกือบทั้งหมดและเป็นเวลานาน ตลอดจนรู้จักใช้กลไกรัฐวิสาหกิจหาประโยชน์ในการสร้างฐานทางการเมือง และเลือกคุมกระทรวงสำคัญที่มีอำนาจในการดูแลการประกอบการ เช่น การก่อสร้าง โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจทั้งหลาย การออกใบอนุญาต สัมปทาน นายทหารในกลุ่ม รสช. อาจจะเป็นทหารกลุ่มสุดท้ายที่ให้อำนาจทางการเมืองในช่วงระยะเวลาอันสั้นสร้างความมั่งคั่งให้แก่ตนเอง ดังปรากฏในกรณีแย่งชิงทรัพย์สินสมบัติระหว่างของภรรยาหลวงและภรณาน้อยของ พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ หัวหน้า รสช. เป็นตัวอย่าง

การหมดอำนาจในการต่อรองทางการเมืองของกองทัพเป็นผลมาจากปฏิกิริยาของสังคมไทยที่มีต่อ รสช. ความไม่ต้องการที่จะเห็นเศรษฐกิจของประเทศต้องชะงักเพราะการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างฉับพลัน สังคมแบบชนชั้นกลางที่ขยายตัวออกไป ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับนายทุนเข้ามาแทนที่ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับทหาร และการที่นายทุนและนักธุรกิจเข้ามาเล่นการเมืองอย่างเป็นล่ำเป็นสัน รวมไปถึงแนวคิดและนโยบายของผู้นำกองทัพที่เปลี่ยนไป เช่น กรณีของ พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ผู้บัญชาการทหารบกและผู้บัญชาการทหารสูงสุดที่ต้องการเห็นกองทัพหลุดออกมาจากวงจรทางการเมืองและพัฒนาความเป็นทหารอาชีพ อย่างไรก็ตาม ก็ต้องยอมรับความจริงว่าปรากฏการณ์ที่เปลี่ยนไปนี้เป็นผลมาจากสภาพของโลกและภูมิภาคในยุคหลังสงครามเย็น¹⁸ นายทหารระดับสูงของไทยเข้าสู่ระบบการเมืองอย่างเป็นทางการผ่านกระบวนการเลือกตั้งและการสังกัดพรรคแทนการเดินทางลัด

ในกรณีของอินโดนีเซียนั้น ประธานาธิบดีซูฮาร์โตยังสามารถควบคุมกองทัพได้อย่างเด็ดขาดแต่ผู้เดียว แม้จะดูเหมือนนายทหารระดับสูงบางคน เช่น พลเอกเบนนี มูร์ดานี จะดำรงตำแหน่งอยู่นาน แต่ในที่สุดแล้วซูฮาร์โตก็สามารถปลดคนผู้นี้และเอานายทหารคนอื่นขึ้นมาดำรงตำแหน่งด้านความมั่นคงและการเมือง ระบบการควบคุมกองทัพและนายทหารระดับสูงของซูฮาร์โตอยู่ที่การเอานายทหารที่มีหน่วยก้านดีมารับใช้ใกล้ชิดกับตน แล้วใช้ความใกล้ชิดและการสนองนโยบายของตนในการ

¹⁸ ผลงานเกี่ยวกับกองทัพไทยในระยะหลังๆ นี้ได้แก่ งานของ สุรชาติ บำรุงสุข ที่พยายามเน้นการพัฒนากองทัพ อาทิ สุรชาติ บำรุงสุข, *ปรับโครงสร้างกลาโหม: ประเด็น ปัญหา ข้อพิจารณา* (กรุงเทพฯ: โครงการศึกษาด้านการทหาร คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542); สุรชาติ บำรุงสุข, *ทหารกับการเมืองไทยในทศวรรษหน้า: พัฒนาการและความเปลี่ยนแปลง* (กรุงเทพฯ: สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543); สุรชาติ บำรุงสุข, *กองทัพในยามสันติ: ปฏิบัติการนอกเหนือจากสงครามและปฏิบัติการศึกษาสันติภาพ*, (กรุงเทพฯ: โครงการศึกษาด้านการทหาร, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543)

ปูนบำเหน็จด้วยการเลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่ง และให้ไปคุมกิจการที่มีผลประโยชน์ทางการเงินตอบแทน อย่างเป็นกอบเป็นกำ หรือให้นายทหารหัวแข็งไปดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตเสีย¹⁹ กองทัพอินโดนีเซียควบคุมรัฐวิสาหกิจสำคัญๆ จำนวนมากมาย กองทัพทั้งสามเหล่าและแม้แต่กองบัญชาการหลักๆ ต่างมีธุรกิจภายใต้การดูแลโดยอ้างว่าเพื่อหารายได้บำรุงกองทัพ ด้วยงบประมาณแผ่นดินที่ให้แก่กองทัพนั้นไม่พอเพียง แต่ในความเป็นจริงนายทหารระดับสูงได้ประโยชน์จากการนี้มาก นายทหารยังดำรงตำแหน่งทางการเมืองทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และแม้ท้องถิ่น ทั้งการบัญชาการของกองทัพโดยเฉพาะกองทัพบกนั้นคู่ขนานกันไปกับองค์กรปกครองของกระทรวงมหาดไทยลงไปถึงระดับตำบล ซึ่งในปัจจุบันนี้ก็ยังไม่ค่อยเล็ก

การใช้กำลังทหารปราบปรามการประท้วงของนักศึกษา ปัญญาชน สื่อมวลชน และผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับประธานาธิบดีซูฮาร์โตโดยวิธีการฆ่าทิ้งอย่างอุกอาจ แม้จะสร้างความสะพรึงกลัวให้กับประชาชน แต่ก็ยังเป็นประจักษ์พยานของการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ส่งผลกระทบเชิงลบต่อนายทหารระดับสูงและกองทัพ ซูฮาร์โตได้ยอมลดจำนวนที่นั่งของกองทัพในสภาผู้แทนราษฎรจากจำนวน 100 คนลงเหลือ 75 คน (ในยุครัฐบาลได้ถูกลดลงเหลือ 35 คน และตั้งแต่ ค.ศ.2004 เป็นต้นไป ไม่มีที่นั่งกันไว้ให้แก่ตัวแทนของกองทัพอีกต่อไป แต่ได้ยอมให้ทหารมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งได้) และเมื่อซูฮาร์โตต้องถูกบีบให้ลาออกจากอำนาจในวันที่ 21 พฤษภาคม ค.ศ.1998 นายพลวิรันโตก็ไม่อาจช่วยได้ คงได้แต่สัญญาว่าจะคอยปกป้องไม่ให้มีอันตราย ซูฮาร์โตกับลูกๆ และบริวารถูกสอบสวนในกรณีทุจริต แต่ยังไม่สามารถนำตัวซูฮาร์โตขึ้นศาลได้เพราะเหตุผลด้านสุขภาพ จึงยังไม่มีกรณียัดทรัพย์สิน นับว่าเคราะห์ดีที่กองทัพเลือกที่จะเป็นกองทัพของสาธารณรัฐ มิใช่กองกำลังส่วนตัวของประธานาธิบดี ประธานาธิบดีอับดุลเราะห์มาน วาหิด เป็นผู้ที่ยพยายามจะลดอำนาจทางการเมืองของทหารและกองทัพลงอย่างจริงจัง ทำให้กองทัพไม่พอใจ นับว่ากองทัพมีบทบาทสำคัญในการถอดถอนบุคคลผู้นี้ออกจากตำแหน่ง และสนับสนุน นางแมกัวเตตี ซูการ์โนปุตรี ให้ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีคนที่ห้าของอินโดนีเซีย

พฤติกรรมทารุณโหดร้ายของทหารอินโดนีเซียในติมอร์ตะวันออก และในที่อื่นๆ เช่น อะเจห์ ในระหว่าง ค.ศ.1990-1997 ในอียิปต์ จาเยาและในมาลุก เป็นภาพลบอย่างมาก และมีผลในทางสากล เพราะบรรดาองค์กรสิทธิมนุษยชนทั้งสหประชาชาติและองค์กรเอกชนระหว่างประเทศต่างประณาม กองทัพอินโดนีเซีย มีข้อสังเกตว่าในยุครัฐบาลหรือหลัง ค.ศ.1998 เป็นต้นมา นายทหารระดับสูง

¹⁹ Salim Said, "Suharto's Armed Forces: Building a Power Base in New Order Indonesia, 1966-1998," *Asian Survey* 38, 6 (June 1998): 535-552.

ของอินโดนีเซียเริ่มใช้หนทางทางการเมืองแบบเป็นทางการลงเล่นการเมือง เช่น กรณีของนายพลวิรันโต ได้เป็นตัวแทนของพรรคกอลคาร์ลงสมัครรับเลือกตั้งในการเลือกตั้งประธานาธิบดีโดยตรงเป็นครั้งแรกของอินโดนีเซีย เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม ค.ศ.2004 นายพลซูฮิลโล บัมบัง ยูโดโยโน ตั้งพรรคประชาธิปไตยขึ้นมา และสามารถได้คะแนนนำในการแข่งขันในการเลือกตั้งประธานาธิบดีโดยตรงในรอบแรก และชนะการเลือกตั้งในรอบที่สอง ได้เข้าดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีในเดือนตุลาคม ค.ศ.2004

ในลักษณะเช่นนี้รูปการจึงดูเหมือนว่าในยุคหลังสงครามเย็นนี้ บทบาทของกองทัพในทางการเมืองในประเทศที่ทหารเคยมีบทบาทเด่นมานานในอุษาคเนย์ลดลงไปมาก แต่ว่ากรณีของพม่า ยังไม่มีความผันแปรใดๆ พม่าจึงเป็นจุดบอดของอุษาคเนย์โดยแท้ แต่กรณีของพม่าเอง มีตัวร่วมอยู่ในลาว และเวียดนาม ในลักษณะที่ว่า การเป็นทหารในกองทัพของทั้งสามประเทศนี้ เป็นสิ่งที่พึงประสงค์ของเด็กหนุ่มๆ โดยเฉพาะที่มีการศึกษาน้อย เพราะการได้เป็นทหารนอกจากจะไม่ตกราน คือมีเงินเดือนกินแม้จะน้อยไปบ้าง แต่ยังได้โอกาสที่จะเบียดบังจากชาวบ้านเพราะเหตุว่า สวมเครื่องแบบ สีเขียวและมีอาวุธ ทำให้เรียกได้ว่ามีหน้ามีตา ซึ่งเป็นปรากฏการณ์อยู่ในอินโดนีเซียเมื่อไม่นานมานี้ และอาจยังมีอยู่ไม่น้อยในเขตเกาะรอบนอกของอินโดนีเซียที่ทหารและข้าราชการประจำยังเป็นทีเกรงกลัวของชาวบ้านอยู่ อนึ่ง นายทหารชั้นผู้น้อยในฟิลิปปินส์ ไทย และอินโดนีเซีย ยังผันตัวเองไปเป็นผู้ประกอบการด้านความมั่นคงในรูปของการเปิดกิจการรักษาความปลอดภัยให้กับสถานประกอบการต่างๆ

สิ่งที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องกองทัพในอุษาคเนย์ก็คือว่า การใช้กำลังทหารวิธีการทางทหารในการแก้ปัญหาความมั่นคงภายในประเทศอันเกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ ศาสนา หรือทั้งสองอย่างร่วมกันนั้นได้รับการคัดค้านทั้งในไทย อินโดนีเซีย และในฟิลิปปินส์ มาตรการที่กองทัพเคยใช้ในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ กบฏแบ่งแยกดินแดน ทั้งในไทย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ ถูกหักท้วงจากสังคมที่อยากเห็นการแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางการเมืองและสังคมมากกว่า ในทางกลับกันกองทัพของประเทศในอุษาคเนย์กลับได้อาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัยเข้าประจำการไม่ว่าจะในสิงคโปร์ มาเลเซีย ไทย ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย หรือแม้แต่บรูไน การได้เรือรบหลวงจักรีนฤเบศร์ของราชนาวีไทย ส่งสัญญาณบางอย่างให้กับประเทศอื่นๆ ในแถบนี้ สงครามอ่าวเปอร์เซียเป็นตัวกระตุ้นให้รัฐบาลต้องยอมฟังกองทัพในเรื่องเทคโนโลยีการทหารที่รุดหน้าไปไกลมาก จึงกลายเป็นว่าหลังยุคสงครามเย็นนำไปสู่การแข่งขันกันในการสร้างแสนยานุภาพ (armament) ของกองทัพในประเทศอุษาคเนย์

ในที่สุดสมควรจะได้กล่าวด้วยว่าเรื่องทหารกับการเมืองนี้ นักวิชาการของอเมริกาได้สร้างเป็นแนวคิดขึ้นมาในระยะปลายทศวรรษ 1950 และทศวรรษ 1960 เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในประเทศกำลังพัฒนาที่ดำเนินรอยตามแบบอย่างตะวันตก ทั้งนี้เพื่อความชอบธรรม

แก่กองทัพที่เข้ายึดอำนาจจากพลเรือนแล้วเข้าปกครองประเทศเสียเองในนามคณะปฏิวัติ แต่ยังคงดำเนินการพัฒนาประเทศตามแบบทุนนิยมตลอดจนเป็นพันธมิตรทางทหารกับสหรัฐฯ และมีนโยบายปราบคอมมิวนิสต์ สหรัฐฯ เรียนรู้ประสบการณ์นี้จากกรณีของละตินอเมริกาซึ่งเป็นทวีปที่ทหารเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองมากที่สุด สหรัฐฯ จนปัญญาที่จะกันกองทัพในประเทศเหล่านี้ไม่ให้เข้าไปมีอำนาจทางการเมือง จึงจำต้องรับเอาสภาพความเป็นจริงและสนับสนุนกองทัพเหล่านั้น แล้วอาศัยนักวิชาการสร้างแนวคิดหรือทฤษฎีเกี่ยวกับการเข้ามาสอดแทรกทางการเมืองของกองทัพขึ้น โดยพยายามจะชี้ให้เห็นคุณูปการของกองทัพทั้งในแง่ความมีลักษณะที่เหมาะสมขององค์กรของกองทัพซึ่งนายทหารที่มีการศึกษา มีความทันสมัย รักชาติบ้านเมือง²⁰ ในลักษณะเช่นนี้จึงเท่ากับว่าทั้งหมดนี้เป็นวิธีการส่งเสริมรัฐบาลอำนาจนิยมที่มีทหารเป็นผู้นำให้ดูไม่น่ารังเกียจ แต่ในความเป็นจริงแล้วยังไม่เคยมีประเทศใดที่ทหารเข้ามาปกครองประเทศแล้วยอมผ่อนถ่ายอำนาจให้แก่พลเรือนโดยสมัครใจ สหรัฐฯ ต้องการพิชิตสงครามเย็น พันธมิตรทางทหารองค์กรป้องกันร่วมกันทางทหาร ไม่ว่าจะเป็น สปอ. (SEATO) CENTO หรือ NATO จึงเป็นสิ่งที่สหรัฐฯ ต้องการหาโซ่รอบบอบประชาธิปไตยไม่ หลังจากสงครามเย็นแล้วต่างหากที่สหรัฐฯ ได้มาผลักดันเรื่อง การเป็นประชาธิปไตย (democratization) แทน พร้อมกับบ่อนทำลายอำนาจทางทหารด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชน ดังตัวอย่างในอุซเบกเนย์ที่ซูฮาร์โตถูกบีบให้ลาออกจากตำแหน่งไปในที่สุด

โดยสรุปแล้ว พลวัตทางการเมืองในอุซเบกเนย์อยู่ที่การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์หลังยุคสงครามเย็นที่ควบมากับโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยีสารสนเทศ รัฐสังคมนิยมหันมารับเอาระบบตลาด เปิดประเทศ ขณะที่ประเทศกลุ่มเสรีนิยมปรับกลไกทางการเมืองที่หันไปเน้นการมีส่วนร่วมของประชาสังคมมากขึ้น กำหนดกติกาทางการเมืองใหม่ด้วยการปฏิรูปทางการเมือง ผ่อนคลายความเข้มงวดทางการเมือง ระบอบทหารนิยมหมดอิทธิพลลง

---

²⁰ Mark T. Berger, "Dichotomisation Modernization and Nation-Building: Political Development Theory and the Appeal of Communism in Southeast Asia, 1945-1975," *Journal of Southeast Asian Studies* 34, 3 (October 2003): 421-448.

2.2 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

2.2.1 ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

เพื่อให้เห็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบางประการของประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงขอนำเสนอตัวเลขบางประการเพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่พอจะวัดด้วยตัวเลขได้ในระยะเวลา 30-40 ปีที่ผ่านมาตั้งแต่ระยะทศวรรษ 1960 หรือ 1970 จนถึงสิ้นทศวรรษ 1990

ตัวเลขที่นำมาเสนอนี้มีข้อบกพร่องอยู่มากคือไม่สามารถเก็บตัวเลขในประเภทเดียวกันได้จากทุกประเทศในช่วงระยะเวลาเดียวกัน ตัวเลขบางประเภทที่ต้องการไม่มีการเก็บไว้ หรือเก็บไว้ประปราย บางทีข้อมูลตัวเดียวกันแต่ในระยะเวลาที่ต่างกันจัดเก็บไม่เหมือนกัน เช่น จำนวนของประชากรในภาคอุตสาหกรรม บางทีเก็บเป็นจำนวน บางทีเก็บเป็นร้อยละ และในที่สุดกลับมาเก็บเป็นร้อยละของผู้ใช้แรงงานในภาคเกษตรต่อผลผลิตมวลรวมภายในประเทศ (GDP) เป็นต้น

ตัวเลขทางเศรษฐกิจนี้เลือกมา 9 ประเภท และเทียบกับจำนวนประชากร ในเบื้องต้นชัดเจนว่าจำนวนประชากรทุกประเทศ (ยกเว้นบรูไนซึ่งตัวเลขบกพร่องมากจึงตัดออกไป) จากระยะปลายทศวรรษ 1960 ถึงปีสุดท้ายของทศวรรษ 1990 หรือในช่วงระยะเวลาประมาณ 35 ปีนั้น เพิ่มขึ้นเกือบสองเท่าตัวใน 5 ประเทศ คือ พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และสิงคโปร์ กับที่เพิ่มขึ้นมากกว่าสองเท่าตัวใน 4 ประเทศ คือ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และไทย

สัดส่วนคิดเป็นร้อยละของการผลิตทางการเกษตรในผลผลิตมวลรวมในประเทศ (GDP) ในระยะ 9 ปี (ยกเว้นอินโดนีเซียที่เทียบไม่ได้) นั้น เกือบทั้งหมดจะมีจำนวนลดลง ยกเว้นในกรณีของกัมพูชาและพม่าซึ่งมีสัดส่วนขึ้น ขณะที่สิงคโปร์นั้นพบว่าใน GDP ไม่มีภาคเกษตรเหลืออยู่อีกต่อไป และเมื่อเทียบกับร้อยละของภาคหัตถกรรม (manufacture) หรือที่ต่อมาใช้คำว่าอุตสาหกรรมในผลผลิตมวลรวมในประเทศแล้ว (ยกเว้นอินโดนีเซียที่ไม่มีตัวเลขให้เทียบเคียงได้) พบว่าต่างเพิ่มขึ้นด้วยกันทั้งสิ้น และสิงคโปร์เป็นประเทศเดียวที่ตัวเลขเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าตัว คงมีเพียงพม่าเท่านั้นที่ตัวเลขดังกล่าวไม่เปลี่ยนแปลง

ตัวเลขที่น่าสนใจมากคือรายได้ต่อหัวของประชากรในระยะเวลาราว 40 ปี ปรากฏว่าเพิ่มขึ้นทุกประเทศ แต่ที่เพิ่มน้อยที่สุดคือ กัมพูชาคือเพิ่มขึ้นสองเท่า ที่เพิ่มขึ้นเป็นสามเท่าตัวได้แก่ พม่า ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และเวียดนาม ลาวเพิ่มเกือบห้าเท่าตัว อินโดนีเซียเพิ่มหกเท่าตัว มาเลเซียเพิ่มมากกว่า 11 เท่าตัว และไทยเพิ่ม 12 เท่าตัว แต่ประเทศที่มีรายได้ต่อหัวของประเทศใน ค.ศ.1999 ที่สูงสุดคือสิงคโปร์ (24,150 เหรียญสหรัฐ) รองลงมาคือมาเลเซีย (3,390 เหรียญสหรัฐ) และไทย (2,010 เหรียญสหรัฐ) ตามลำดับ

ตัวเลขที่น่าสนใจอีกตัวเลขหนึ่งคือ ทุนต่างชาติที่นำมาลงทุนโดยตรง (foreign direct investment – FDI) ในประเทศต่างๆ ในช่วงระยะประมาณ 30 ปีคือ จนถึงปีที่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ใน ค.ศ.1997 นั้น ล้วนแต่เพิ่มสูงขึ้นด้วยกันทั้งหมด ที่เพิ่มในระดับตัวเลขเพียงหลักเดียว ได้แก่ กัมพูชา (ไม่ถึงสามเท่า) ฟิลิปปินส์ (เกือบแปดเท่า) มาเลเซีย (เก้าเท่า) ที่เหลือเป็นตัวเลขสองหลักด้วยกันทั้งสิ้นคืออินโดนีเซีย (35 เท่า) พม่า (40 เท่า) สิงคโปร์ (เกือบ 40 เท่า) ลาว (70 เท่า) และ ไทย (เกือบ 80 เท่า)

แต่ถ้าดูตัวเลขนี้ต่างประเทศในระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมาแล้ว สิงคโปร์อาจจะเป็นประเทศเดียวที่ไม่มีหนี้ต่างประเทศ นอกนั้นแล้วต้องก่อหนี้ต่างประเทศเป็นจำนวนมากด้วยกันทั้งสิ้น กล่าวคือฟิลิปปินส์มีหนี้สินต่างประเทศสูงขึ้นสี่เท่า ลาวมีหนี้ต่างประเทศสูงขึ้น 10 เท่า พอๆ กับอินโดนีเซีย มาเลเซียมีหนี้สินสูงขึ้น 15 เท่าตัวเช่นเดียวกับไทย และพม่ามีหนี้ต่างประเทศสูงขึ้นกว่า 60 เท่าตัว

ในกรณีของผู้ใช้แรงงานนั้น เมื่อประชากรเพิ่มขึ้น จำนวนผู้ใช้แรงงานต่างเพิ่มขึ้นและจำนวนผู้มีงานทำก็เพิ่มสูงขึ้นในทุกประเทศเช่นกัน ส่วนตัวเลขของผู้ไม่มีงานทำนั้นมีลักษณะผันแปรในช่วงระยะประมาณ 40 ปีนั้น แต่ที่เหมือนกันก็คือว่าจำนวนผู้ไม่มีงานทำ มีแนวโน้มสูงขึ้นอยู่ตลอดเวลา

ตารางที่ 1 ดัชนีทางเศรษฐกิจบางรายการของอุษาคเนย์, ค.ศ.1960-2000

ประเทศ	ปี ค.ศ.	ประชากร (ล้านคน)	สัดส่วนของ ผลผลิต ภาคเกษตร ใน GDP (%)	รายได้ต่อหัว (\$US)	สัดส่วนของ ผลผลิตภาค หัตถกรรม* ใน GDP (%)
กัมพูชา	1968	6.3		127 (1966)	
	1971	6.7			
	1982	5.5			
	1991	9.0	46.9	-	8.9
	1999	11.8	51	260	15
อินโดนีเซีย	1961	97.08		93 (1968)	

ประเทศ	ปี ค.ศ.	ประชากร (ล้านคน)	สัดส่วนของ ผลผลิต ภาคเกษตร ใน GDP (%)	รายได้ต่อหัว (\$US)	สัดส่วนของ ผลผลิตภาค หัตถกรรม * ใน GDP (%)
	1971	125.8		-	
	1982	149.4		439	
	1991	185		638	-
	1999	207	19	600	43
ลาว	1968	2.5		59 (1968)	-
	1971	3.0		-	
	1982	3.6		89	
	1991	4.2	57.0	220	16.1
	1999	5.1	53	290	22
มาเลเซีย	1967	8.5		280 (1966)	
	1971	10.6		-	
	1982	14.3		1,367	
	1991	18.6	16.0	2,448	30.0
	1999	22.7	11	3,390	46
เมียนมาร์	1968	26.39		70 (1968)	
	1971	27.6		-	
	1982	35.2		157	
	1991	41.8	39.5	250	9.0
	1999	45.0	60	-	9.0
ฟิลิปปินส์	1960	27		322 (1969)	
	1971	37.9		-	
	1982	48.9		732	
	1991	60.7	21.3	-	25.5

ประเทศ	ปี ค.ศ.	ประชากร (ล้านคน)	สัดส่วนของ ผลผลิต ภาคเกษตร ใน GDP (%)	รายได้ต่อหัว (\$US)	สัดส่วนของ ผลผลิตภาค หัตถกรรม * ใน GDP (%)
	1999	74.3	18	1,050	30
สิงคโปร์	1960			779 (1969)	
	1971	2.1		-	
	1982	2.4		-	
	1991	2.8	0.2	11,846	17.4
	1999	4.0	0	24,150	36
ไทย	1960	26.3		162 (1969)	
	1971	35.3		-	
	1982	48.6		708	
	1991	57.6	12.4	1,604	26.1
	1999	60.2	10	2,010	40
เวียดนาม	1965 **	38.9		148 (เวียดนาม ได้ 1967)	
	1971 **	40.1		-	
	1982	54.9	290		
	1991	70.8	36.0	200	19.0
	1999	77.5	25	370	34

* คือ manufacture แต่ระยะหลังใช้คำว่า industry

** เอาเวียดนามเหนือและได้มารวมกันแล้วหารด้วย 2

ตารางที่ 1 ดัชนีทางเศรษฐกิจบางประการของอุซาคเนย์, 1960-2000 (ต่อ)

ประเทศ	ปี ค.ศ.	หนี้ต่างประเทศ (ล้าน \$US)	การลงทุนโดยตรง จากต่างประเทศ (ล้าน \$US)	ผู้ใช้แรงงาน (ล้านคน)	ผู้มีงานทำ (ล้านคน)	ผู้ไม่มีงานทำ (ล้านคน)
กัมพูชา	1982	-				
	1991	-	33 (1992)			
	1999					
อินโดนีเซีย	1971			40.1	36.6	3.5
	1982	15,210	133 (1981)		62.473 (1985)	1.359 (1985)
	1991	70.0				
	1999	150,096	4,677 (1997)	99	82.250 (1998)	3.625 (1996)
ลาว	1982	250				
	1991	1,260	2 (1992)			
	1999	2,527	159.8 (1998)			
มาเลเซีย	1970			3.597	3.328	0.269
	1982	3,253	571 (1974)		5.653 (1985)	0.516 (1986)
	1991	14,800				
	1999	45,939	5,106 (1997)	9	8.569 (1997)	0.216 (1997)
เมียนมาร์	1970			10.9	10.8	0.076
	1982	86.9	7.8 (1989)			
	1991	4,800				
	1999	5,999	315.1 (1998)			

ประเทศ	ปี ค.ศ.	หนี้ต่างประเทศ (ล้าน \$US)	การลงทุนโดยตรง จากต่างประเทศ (ล้าน \$US)	ผู้ใช้แรงงาน (ล้านคน)	ผู้มีงานทำ (ล้านคน)	ผู้ไม่มีงานทำ (ล้านคน)
ฟิลิปปินส์	1972		210 (1977)	14.200	13.217	0.983
	1982	13,287			19.368 (1984)	1.438 (1986)
	1991	18,269				
	1999	50,022	1,713 (1998)	31	27.888 (1997)	2.703 (1995)
สิงคโปร์	1970		161 (1972)	0.693	0.651	0.042
	1982	436.1			1 . 2 3 4 (1965)	0.084 (1986)
	1991	-				
	1999	-	(1998) 7,218	2	1 . 6 3 1 (1997)	0.046 (1997)
ไทย	1971		(1975) 86	16.626	16.589	0.028
	1982	5,918			2 5 . 8 5 3 (1985)	0.985 (1985)
	1991	11,500				
	1999	96,335	(1998) 6,778	36	3 3 . 1 6 2 (1997)	0.293 (1997)
เวียดนาม	1971	-				
	1982					
	1991	8,483				
	1999	23,260		40		

ที่มา : Robert N. Kearney (ed.), *Politics and Modernization in South and Southeast Asia* (John Wiley and Sons, 1975); Far Eastern Economic Review, *Asia Yearbook*, 1982; Far Eastern Economic Review, *Asia Yearbook* 1993; Far Eastern Economic Review, *Asia Yearbook* 2002; International Monetary Fund, *International Financial Statistical Yearbook* 1999; *Data Asia-Pacific* 1978 : A Statistical Profile; *The Statesman Yearbook* 2005.

ประเทศต่างๆ ในอุษาคเนย์ต่างดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศตั้งแต่ทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย และบรูไนหลังจากปกครองตนเองแล้วต่างเลือกแนวทางทุนนิยมในการพัฒนาประเทศ ต้องเข้าสู่กระบวนการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศด้วยการสร้างองค์กรของรัฐขึ้นมารับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจ เก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ส่งเสริมการลงทุนโดยเฉพาะจากต่างประเทศ ตั้งสถาบันทางวิชาการขึ้นมาผลิตบุคลากรเข้าสู่ระบบ ส่งเสริมผู้ประกอบการและนายทุนภายในประเทศ กับทั้งรัฐต้องลงทุนในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานขึ้นรองรับการพัฒนาประเทศ

กัมพูชา ลาว และเวียดนาม ดำเนินการพัฒนาประเทศตามแนวทางสังคมนิยมที่เน้นการวางแผนที่ส่วนกลางเป็นผู้กำกับในทุกขั้นตอน รัฐอาศัยองค์กรของพรรคคอมมิวนิสต์เป็นกลไกเพียงกลไกเดียวดำเนินโครงการ ทุนต่างประเทศมาจากโซเวียต และ/หรือจีน ส่วนพม่าเน้นใช้ แนวทางสังคมนิยมแบบพม่า (Burmese way to socialism) โดยรัฐเป็นผู้ดำเนินการทุกประการรวมทั้งการระดมทุน รัฐได้ใช้กลไกของพรรคการเมืองเช่นกัน คือ พรรคโครงการสังคมนิยมพม่า (Burmese Socialist Program Party – BSPP หรือ Lanzin) แต่พรรคดังกล่าวและที่ดั่งขึ้นใหม่มาแทนต่างถูกกองทัพควบคุมทั้งหมดอยู่นั่นเอง แต่การปิดตัวเองไม่ยอมรับความช่วยเหลือและเงินทุนจากต่างประเทศ ทำให้พม่ากลายเป็นประเทศที่ยากจนลงกว่าเดิมคือก่อนทศวรรษ 1960 อย่างเห็นชัดเจน

ทุกประเทศที่รับแนวทางทุนนิยมในการพัฒนาประเทศต่างมุ่งกระตุ้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก วัดได้ด้วยอัตราของผลผลิตมวลรวมประชาชาติ (GNP) ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็นผลผลิตมวลรวมในประเทศ (GDP) กลยุทธ์ในการกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจคือการส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งทำได้ง่ายกว่าการพัฒนาการเกษตร ทั้งมีทุนและนายทุนพร้อมจะช่วยเหลือ

การผลักดันให้ภาคอุตสาหกรรมเติบโตรุดหน้าไปเป็นไปตามแนวคิดที่ว่า การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมจะไปกระตุ้นให้เศรษฐกิจในภาคอื่นไล่ตามให้ทัน อุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริมเป็นแนวทางเดียวกันคือ อุตสาหกรรมสิ่งทอ อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น ตามแนวคิดของ

นักเศรษฐศาสตร์นั้น ในขั้นแรกจำเป็นต้องเน้นการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า (import substitution) ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ประเทศต้องเสียเงินตราต่างประเทศสั่งสินค้าเข้ามาบริโภค ต่อเมื่ออิ่มตัวแล้ว จึงใช้การผลิตเพื่อการส่งออก (export oriented) เพื่อได้เงินตราต่างประเทศเข้ามา

การเร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น ถนนหนทาง สะพาน ไฟฟ้า ประปา การขนส่ง การโทรคมนาคม เหล่านี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพขึ้นอย่างทันตาเห็น ชนบทกับเมืองได้รับการเชื่อมโยงเข้าด้วยกันด้วยถนน ยวดยานที่ใช้เป็นพาหนะในการขนส่งที่มีมาก ทำให้ชนบทกับเมืองต้องพึ่งพาอาศัยกันมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งนับว่ามีประโยชน์อย่างยิ่งในทางการปกครอง แต่ในขณะเดียวกันชนบทก็ขาดความเป็นตัวของตัวเองลงเป็นอย่างมากด้วยเช่นกัน เศรษฐกิจของเมืองเข้าครอบครองเศรษฐกิจที่ชนบทเคยพึ่งตนเองได้ การติดต่อกันที่สะดวกมากขึ้นทำให้วิถีชีวิตของคนในชนบทต้องเปลี่ยนแปลงไป การพัฒนาอุตสาหกรรมการเกษตรทำให้มีการบุกเบิกที่ดิน แคว้นทางป่า เพื่อให้พื้นที่ปลูกพืชทางเศรษฐกิจหรือพืชทำเงิน (cash crops) เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ยาสูบ ฯลฯ อุตสาหกรรมน้ำตาลยังทำให้เกิดอุตสาหกรรมทำกระสอบป่าน ซึ่งต้องใช้พื้นที่ปลูกปอ ในขณะเดียวกันพืชสวน (plantation) แต่เดิมคือ ยางพารา ชา กาแฟ คงดำเนินต่อไป เสริมด้วย ปาล์มน้ำมัน อุตสาหกรรมทำไม้ก็ได้รับการส่งเสริม ทั้งนี้โดยไม่ได้ลดความสำคัญของอุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรให้หมดไป (extractive industry) คือ น้ำมัน และต่อมาคือก๊าซธรรมชาติ ดีบุก และแร่ธาตุสำคัญอื่นลงไปแต่อย่างใด การก่อสร้างทำให้ต้องส่งเสริมอุตสาหกรรมปูนซีเมนต์ อุตสาหกรรมเหล็กกล้า ในกระบวนการทั้งหมดนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาลต้องส่งเสริมนายทุนชาติ และเมื่อนายทุนท้องถิ่น เกิดความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ กับผู้ประกอบการ และนายทุนนำไปสู่ระบบอุปถัมภ์ การเล่นพรรคเล่นพวก การฉ้อราษฎร์บังหลวงที่กินลึกลงไป ในโครงสร้างของสังคมแบบสนิมเกิดจากเนื้อในหลัก

2.2.2 วิฤตเศรษฐกิจใน ค.ศ.1997

เมื่อระบบทุนนิยมและเศรษฐกิจแบบตลาดได้กลายเป็นพื้นฐานของการเติบโตทางเศรษฐกิจไปแล้ว ทุกประเทศในอุษาคเนย์ต่างมุ่งมั่นให้เศรษฐกิจของตนเจริญเติบโตขึ้นไปเรื่อยๆ ประเทศไทยที่หน่วยของความเจริญเติบโตวัดได้ด้วยเลขสองหลักถือได้ว่าประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง ไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซียกับฟิลิปปินส์ ก็หวังจะเป็นเสือตัวใหม่ตามสิงคโปร์ เกาหลีใต้ ไต้หวัน และฮ่องกง การก่อเกิด APEC (Asia-Pacific Economic Cooperation) ใน ค.ศ.1990 ที่มีสหรัฐฯ เป็นหัวเรือใหญ่ที่มุ่งสร้างเขตการค้าและการลงทุนในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก และรับการขยายตัวของสหภาพยุโรป (EU) การที่ประเทศอาเซียนเดิมทั้งหกประเทศได้เข้าเป็นสมาชิกของ APEC

ทำให้กระแสของการเปิดเสรีทางการค้า และการลงทุนในภูมิภาคอาเซียนยิ่งรวบรัด จนในที่สุดในการประชุมสุดยอดของ APEC ที่เมืองโบกอร์ในอินโดนีเซียใน ค.ศ.1993 ซุฮาร์โตต้องยอมเปิดตลาดของอินโดนีเซียตามเงื่อนไขของ APEC ก่อนนั้นใน ค.ศ.1992 ประเทศไทยได้เสนอก่อตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area – AFTA) ขึ้น

แรงผลักดันของกระแสนิยมโลกทำให้หลายประเทศในเอเชียอาคเนย์ จำต้องปรับกลไกให้รองรับการแข่งขันโดยเสรี การเปิดเสรีทางการคลัง การไหลเข้ามาของเงินทุนดอกเบี้ยต่ำจากภายนอกทำให้เกิดการลงทุนในโครงการที่เน้นความฟุ่มเฟือย เช่น อสังหาริมทรัพย์ การบริโภค การปล่อยสินเชื่อ โดยสะดวกให้กับพวกพ้องโดยไม่คำนึงถึงความเสี่ยง การประกอบธุรกรรมที่เคลือบแคลง และการเกิดวิกฤตทางการเงินคลั่งพร้อมๆ กันไป การล้มละลายของธุรกิจขนาดใหญ่ของภาคเอกชนที่ก่อนหน้านี้ได้เป็นจำนวนมหาศาล รวมกับภาครัฐมากกว่าร้อยละ 50 ของ GDP ในกรณีของไทย อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ ยังการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราที่ตายตัว การให้ดอกเบี้ยเงินฝากในอัตราสูง การไม่มีการตรวจสอบสถาบันการเงินอย่างเพียงพอ การดำเนินธุรกิจแบบเดิมๆ ของธนาคารทั้งหลาย การตัดสินใจลงทุนที่เร็วในภาคเอกชน

ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ต่างชี้ชัดว่าประเทศที่พบวิกฤตเศรษฐกิจนั้นไม่พร้อมรับมือกับการเปิดเสรีและกระแสโลกาภิวัตน์นั่นเอง²¹ ความไม่พร้อมในหลายๆ ด้านส่งผลให้เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจขึ้นในไทย และอินโดนีเซีย ใน ค.ศ.1997 อันส่งผลกระทบของความกระเทือนไปสู่ประเทศทั้งหลายในภูมิภาคโดยถ้วนหน้ากัน

สาเหตุของวิกฤตเศรษฐกิจยังมีเรื่องทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง คือการมีระบบการเมืองแบบอำนาจนิยมที่อำนาวยุทธประโยชน์แก่วงศ์าคณาญาติ (nepotism) และนำไปสู่สิ่งที่ต่อมารู้จักแพร่หลายว่าเป็นพวกพ้องนิยม (cronyism) การจู่โจมการบังหลวงอย่างแพร่หลายให้การตรวจสอบและควบคุม รวมทั้งการสมรู้ร่วมคิด (collusion) กันระหว่างกลุ่มผู้ปกครองกับนายทุนชาติ ซึ่งพฤติกรรมเช่นนี้ก็เกิดขึ้นในประเทศที่เริ่มเข้าสู่ระบบประชาธิปไตย เช่น ฟิลิปปินส์ ไทย และเกาหลีใต้ กรณีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเกาหลีใต้ยังผลให้ ประธานาธิบดีชุน ดู ฮวาน (Chun Doo Hwan) นั้นถูกศาลตัดสินลงโทษถึงประหารแต่ลดโทษมาเป็นจำคุกตลอดชีพ ส่วน ประธานาธิบดีโรห์ แท วู (Roh Tae Woo) ถูกศาลตัดสินจำคุก 22 ปี ทั้งสองคนนี้อยู่ในอำนาจในช่วง ค.ศ.1980–1993

---

²¹ Jurgen Rudolph, "Political Cause of the Asian Crisis," in *The Political Dimension of Asian Crisis*. eds. Uwe Johanen, Jurgen Rudolph and James Gomez (Singapore: Select Books, 2000), pp.13-24.

เปิดโอกาสให้ คิม แด จุง (Kim Dae Jung) ได้มีโอกาสรับตำแหน่งประธานาธิบดี ใน ค.ศ.1997 ระบบการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยเพราะไม่มีความเป็นธรรมาภิบาล ไม่โปร่งใส

ระบบพรรคการเมืองที่ไม่เข้มแข็ง นักการเมืองดีจากพรรคฝ่ายค้านไปร่วมพรรครัฐบาล (tumcoatism) ระบบการเลือกตั้งที่มีการใช้เงินใช้ทองกันมาก และมีการทุจริตในกระบวนการเลือกตั้ง ทำให้นักการเมืองต้องถอนทุนเมื่อเข้ามาดำรงตำแหน่งแล้ว รวมตลอดถึงความไม่เที่ยงธรรมของกระบวนการยุติธรรมทั้งหลายเหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุทางการเมืองที่นำไปสู่วิกฤตเศรษฐกิจ²²

วิกฤตทางการเมืองคลั่งซึ่งกลายเป็นวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นก่อนในประเทศไทยในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1997 เมื่อ นายชวน หลีกภัย ได้เป็นนายกรัฐมนตรีแทน พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ที่ลาออกไป ไทยต้องขอความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) เป็นจำนวนเงินสูงถึง 17.2 พันล้านเหรียญสหรัฐ ในเดือนสิงหาคมปีเดียวกันนั่นเอง เนื่องจากไทยมีหนี้สินถึง 90 พันล้านเหรียญสหรัฐ ในจำนวนนี้เป็นหนี้ภาคเอกชนสูงถึง 75 พันล้านเหรียญสหรัฐ ในกรณีของอินโดนีเซียนั้น วิกฤตเศรษฐกิจทำให้ต้องกู้ยืมจาก IMF เป็นจำนวนเงิน 33 พันล้านเหรียญสหรัฐ ต้องยุบธนาคาร 16 แห่ง ซึ่งรวมทั้งของรัฐด้วย 2 แห่ง ทั้งไทยและอินโดนีเซียต่างได้รับผลกระทบจากค่าของเงินที่ตกুবลงทันทีร้อยละ 30 และในที่สุดไปอยู่ที่ร้อยละ 40

ในกรณีของมาเลเซียที่นายกรัฐมนตรีมหาธีร์ โมฮามัด (Mahathir Mohamad) ซึ่งใจมดี นายจอร์จ โซรอส ว่าเป็นตัวการเก็งกำไรในการค้าเงินตราต่างประเทศ ซึ่งก่อให้เกิดวิกฤตการเงิน ได้ประกาศตั้งกองทุนมูลค่า 60 พันล้านริงกิต เพื่อช่วยบริษัททั้งหลายที่มีปัญหา ระงับโครงการขนาดใหญ่ ใช้มาตรการประหยัด กำหนดค่าเงินริงกิตต่างหากไม่ผูกกับเงินเหรียญสหรัฐ ทำให้ค่าเงินริงกิตตกลงถึงร้อยละ 30 ธนาคารชาติมาเลเซียได้ทุ่มเงิน 2 พันล้านเหรียญสหรัฐ เพื่อแก้ปัญหาการเงินแต่ต้องล้มเลิกความพยายามในที่สุด

ในกรณีของไทยนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยนำเงินตราสำรองต่างประเทศกว่า 30 พันล้านเหรียญสหรัฐ หรือราว 186 พันล้านบาท ออกตรึงค่าเงินบาท แต่ต้องล้มเลิกความพยายามเมื่อเงินตราสำรองต่างประเทศร่อยหรอลงเหลือเพียง 800 ล้านเหรียญสหรัฐ หลังวิกฤตเศรษฐกิจในคราวนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยและกองทุนรักษาระดับการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศร่วมเป็นใจทักยึ่นฟ็อง นายเร็กซ์ มะระกานนท์ อดีตผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ฐานนำเงินตราสำรองต่างประเทศไปแทรกแซงในตลาดเงินตราอย่างเลินเล่ออย่างร้ายแรง โดยได้ยึ่นฟ็องต่อทั้ง

²² Ibid., pp.24-67.

ศาลปกครองและศาลแพ่ง ศาลปกครองตัดสินเมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.2003 ว่านายเจียงชัยไม่ผิด แต่ศาลแพ่งได้ตัดสินเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม ค.ศ.2005 ว่า นายเจียงชัยมีความผิดจริง และให้ชดใช้เงินแก่ธนาคารแห่งประเทศไทยสูงถึง 186,000 ล้านบาท กับดอกเบี้ยอีกร้อยละ 7.5 ต่อปี เข้าใจว่าไม่มีเรื่องเช่นนี้เกิดขึ้นในอินโดนีเซีย มาเลเซีย หรือฟิลิปปินส์ ทั้งฟิลิปปินส์และสิงคโปร์ต่างก็ได้รับผลกระทบจากการเก็งกำไรของพ่อค้าเงินตราด้วยเช่นกันแม้จะไม่สูงนัก ฟิลิปปินส์เองก็ได้ทุ่มเงินจำนวน 2 พันล้านเหรียญสหรัฐ เพื่อป้องกันค่าเงิน เปโซ แต่ต้องเลิกเพราะเงินตราของต่างประเทศร่วงหรือลงเหลือเพียง 9 พันล้านเหรียญสหรัฐ²³

วิกฤตเศรษฐกิจในคราวนี้ยังผลให้สภาพรวมของเศรษฐกิจเอเชียหดตัวลงถึงร้อยละ 15 ซึ่งในระยะ 10 ปีที่ผ่านมาเศรษฐกิจขยายตัวถึงร้อยละ 10 อย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดหนี้ต่างประเทศสูงถึง 1 ล้านล้านเหรียญสหรัฐ ค่าของเงินตราในเอเชียลดลงร้อยละ 30 ถึงร้อยละ 70 ในช่วง ค.ศ.1996 หรือราวหนึ่งปีก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ มีเงินทุนไหลเข้าเกาหลีใต้ ไทย อินโดนีเซีย และสิงคโปร์ราว 96 พันล้านเหรียญสหรัฐ แต่พอเกิดวิกฤตเศรษฐกิจเงินทุนไหลออกไปจากเอเชียตะวันออกถึง 100 ล้านเหรียญสหรัฐ

องค์การแรงงานสากล (ILO) ประเมินว่าวิกฤตเศรษฐกิจทำให้คนเอเชียว่างงานราว 10 ล้านคน กองทุนการเงินระหว่างประเทศได้เข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญในการให้เงินช่วยเหลือและกำหนดนโยบายการเงินและการคลังอย่างเข้มงวด ทำให้รัฐบาลไทยและอินโดนีเซียต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดในด้านการเข้าดำเนินกิจการธนาคารที่มีหนี้สินมากมายหรือยุบเลิกไปเลย แรงการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ ปรับแก้ระบบราชการ รัฐบาลไทยและอินโดนีเซียต้องดำเนินการตามขั้นตอนขออนุมัติวงเงินช่วยเหลือโดยต้องยื่นจดหมายแสดงเจตจำนง (letter of intent)

ผลกระทบทางการเมืองที่ค่อนข้างตรงไปตรงมาของวิกฤตเศรษฐกิจ คือกรณีของอินโดนีเซียที่มีการประท้วงประธานาธิบดีซูฮาร์โตของนักศึกษา แล้วลุกลามไปเป็นการเผาทำลายอาคารบ้านเรือนชาวจีน จนในที่สุดซูฮาร์โตต้องประกาศลาออกเองในวันที่ 21 พฤษภาคม ค.ศ.1998 ให้รองประธานาธิบดีคือ นาย บี. เจ. ฮาบิบี (B.J. Habibie) เข้าดำรงตำแหน่งแทน ในกรณีของมาเลเซีย นายกรัฐมนตรีมหาธีร์ซึ่งขัดแย้งกับรองนายกรัฐมนตรีอันวาร์และในที่สุดได้ปลดอันวาร์ออกจากตำแหน่งในวันที่ 2 กันยายน ค.ศ.1998 ในกรณีของไทยนั้นนายกรัฐมนตรีชวลิต ยงใจยุทธ ลาออกในกลาง ค.ศ.1997 รัฐบาลใหม่ที่เกิดขึ้นเป็นรัฐบาลผสมที่มีพรรคประชาธิปัตย์เป็นแกน

²³ Far Eastern Economic Review, Asia Yearbook 1998, pp. 8-10, 26-30.

และมี นายชวน หลีกภัย เข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และรับภาระดำเนินการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ²⁴

2.2.3 ผลด้านบวกบางประการจากวิกฤตเศรษฐกิจ

ปัญหาที่หมักหมมกันมาในไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ ในความสัมพันธ์ระหว่างภาคธุรกิจและภาคการเมือง นักการเมือง ทำให้ประเด็นเรื่องความโปร่งใส (transparency) ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ (accountability ที่บางคนชอบใช้คำว่า เชื้อบิด เพราะตรงกับคำ account ดี) ธรรมาภิบาล (good governance) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ IMF ผลักดันให้ประเทศที่ได้รับความช่วยเหลือรับไปเป็นแนวปฏิบัติ ทำให้ต้องปฏิรูปสถาบันการเงิน ปฏิรูประบบราชการ ปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมนั้น ในความเป็นจริงแล้ว นับว่าเหมาะสมแก่กาลเวลา เพราะว่ามีแรงผลักดันอยู่ก่อนแล้วในฟิลิปปินส์ รัฐธรรมนูญของไทย ฉบับ ค.ศ.1997 และกระบวนการปฏิรูปทางการเมืองในอินโดนีเซียตั้งแต่ ค.ศ.1998 เป็นต้นมา ต่างรับเอาหลักการทั้งสามมาใช้และสังคมต่างเห็นดีเห็นงามด้วย เวียดนามเองได้เริ่มการลงโทษอย่างจริงจังและอย่างต่อเนื่องต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐที่กระทำการทุจริต แม้กระทั่งระดับรัฐมนตรีก็ตาม

วิกฤตเศรษฐกิจในคราวนี้จึงเป็นโอกาสอันงามให้รัฐบาลที่หวังจะแก้ปัญหา แม้จะไม่ได้หมายความว่าปัญหาเช่นการฉ้อราษฎร์บังหลวง การหาประโยชน์จากการมีผลประโยชน์ทับซ้อน การให้ประโยชน์แก่พวกพ้องจะหมดสิ้นไป ยิ่งเคราะห์ดีที่องค์กรเอกชนในฟิลิปปินส์ ไทย และอินโดนีเซีย มีความเข้มแข็งและเป็นตัวถ่วงภาครัฐได้ค่อนข้างดี ส่วนสื่อมวลชนทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ในประเทศทั้งสามตกเป็นเครื่องมือของรัฐบาล คงมีแต่สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ควบคุมได้ยากเหลืออยู่ การถูกปลดออกจากการงานหรือการต้องออกจากงานเพราะบริษัทล้มละลาย ทำให้แรงงานทั้งที่เป็นผู้ใช้แรงงานและพนักงานในสำนักงานจำนวนมากต้องกลับบ้านนอก ฟังพาทครอบครัวจึงนับเป็นคุณูปการของชนบทที่มีต่อแรงงานในเมือง ขณะที่ผู้มีผู้ประกอบการในเมืองแก้ปัญหาตัวเองไม่ได้ต้องฆ่าตัวตายก็ไม่น้อย

ผลกระทบที่น่าสนใจประการหนึ่ง จากวิกฤตทางการเงินครั้งในคราวนี้มีผลกระทบไปทั่วในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออก ก็คือความตระหนักได้ว่าภูมิภาคเอเชียตะวันออก (อุษาคเนย์ รวมกับเกาหลีใต้ ญี่ปุ่น และจีน) นั้น มีความล่อแหลมทางการเงินและการคลังสูง ไม่มีมาตรการหรือกลไกใดๆ ที่จะรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้น เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น และจีน ต่างได้เข้ามารวมเป็นคู่เจรจา

²⁴ Far Eastern Economic Review, Asia Yearbook 1999, pp. 6-10.

(dialogue partner) กับกลุ่มประเทศอาเซียนอยู่ก่อนแล้ว และในปี 1997 นั้นเองได้มีการสร้างกลไกของการหารือร่วมกันระหว่างอาเซียนกับประเทศทั้งสาม ที่รู้จักกันทั่วไปว่า อาเซียน+3 (ASEAN+3) ในกลาง ค.ศ.1998 กลุ่มนี้ได้หารือกันที่เชียงใหม่ มีความตกลงร่วมกันที่เรียกกันว่า ความริเริ่มเชียงใหม่ (Chiang Mai Initiative) ที่ตกลงกันให้มีการกู้ยืมเงินตราสำรองต่างประเทศระหว่างกัน (foreign exchange swap pact) เพื่อป้องกันการที่เงินตราสกุลของตนถูกนำไปเก็งกำไร โดยได้ตกลงกันว่าจะร่วมบริจาคตั้งเป็นกองทุนมูลค่า 35.9 พันล้านเหรียญสหรัฐ ล่าสุดนั้น รัฐมนตรีคลังของ 13 ประเทศ ได้พบปะกันหารือในเรื่องนี้เป็นการเฉพาะที่กรุงอิสตันบูลเมื่อต้นเดือนพฤษภาคม 2005 ตกลงกันเพิ่มกองทุนดังกล่าวให้สูงขึ้นเป็นจำนวน 70 พันล้านเหรียญสหรัฐ

ในปัจจุบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีเงินตราสำรองต่างประเทศรวมกันแล้วสูงถึง 2.5 ล้านล้านเหรียญสหรัฐ หรือประมาณ 2 ใน 3 ของเงินตราสำรองต่างประเทศของโลก ตั้งแต่การประชุมที่เชียงใหม่แล้ว มีความพยายามที่จะก่อตั้งสิ่งที่เรียกว่ากองทุนพันธบัตรเอเชีย (Asian Bond Fund) และในที่สุดได้มีการประชุมของธนาคารกลางของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และแปซิฟิก (East Asia and Pacific Central Bank) ซึ่งมี 11 ประเทศ เข้าร่วม คือ จีน เขตปกครองพิเศษฮ่องกง อินโดนีเซีย มาเลเซีย เกาหลีใต้ ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น และนิวซีแลนด์ และได้ตั้งกองทุนพันธบัตรเอเชีย 1 (Asian Bond Fund 1) เมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ.2003 มูลค่า 1 พันล้านเหรียญสหรัฐ และกองทุนพันธบัตรเอเชีย 2 (ABF 2) ในเดือนธันวาคม ค.ศ.2004 มูลค่า 2 พันล้านเหรียญสหรัฐ

เขตการค้าเสรีอาเซียน (AFTA) ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 ดำเนินไปอย่างเชื่องช้า แต่เมื่อสิ้นทศวรรษการค้าระหว่างกันของสมาชิกอาเซียน, ซึ่งเพิ่มจำนวนเป็น 10 ประเทศทั่วทั้งอุษาคเนย์, ก็เพิ่มปริมาณขึ้นเป็นแรงกระตุ้นให้ AFTA เดินหน้าไปได้เร็วขึ้น ความไม่สำเร็จในการเจรจาทางการค้าระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนาผ่านทางองค์การการค้าโลก (World Trade Organization – WTO) เป็นแรงผลักดันให้เกิดการทำความตกลงแบบทวิภาคีทางการค้า (Free Trade Agreement – FTA) ระหว่างกันแพร่หลายมากขึ้นโดยมีสิงคโปร์เป็นผู้นำ ตามมาด้วยประเทศไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นความตกลงกับประเทศคู่ค้าสำคัญ เช่น จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ อินเดีย สหรัฐอเมริกา และแม้กับนิวซีแลนด์ และออสเตรเลีย ซึ่งส่วนใหญ่ประเทศในกลุ่มอาเซียนกำลังเจรจาต่อรองกันอยู่

นอกจาก AFTA แล้ว อาเซียนยังตั้งเป้าหมายไว้ว่าในปี 2020 จะเกิดมีชุมชนเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community) และภายหลัง ค.ศ.2003 แล้ว กลุ่มประเทศอาเซียน+3 ได้ตกลงเป็นการแน่นอนว่าจะก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าชุมชนเอเชียตะวันออกเฉียง (East Asia Community –

EAC) โดยใช้กระบวนการของการหารือกันผ่าน East Asia Forum จะมีการประชุม East Asia Summit หรือ EAS เป็นครั้งแรกในเดือนธันวาคม ค.ศ.2005 ที่กรุงกัวลาลัมเปอร์

ในกระบวนการเหล่านี้ จีนมีความสำคัญมากเพราะสหประชาชาตินี้ได้ชื่อว่าเป็นศตวรรษของตะวันออก เอเชียโดยเฉพาะเอเชียตะวันออกจะเป็นอาณาบริเวณที่มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจสูงสุดในโลกกลายเป็นตลาดการค้าการลงทุนและดึงดูดทุนต่างประเทศเข้าไปเป็นจำนวนมหาศาล ประเทศต่างๆ ต่างมุ่งจะได้ประโยชน์จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจของจีน ขณะเดียวกันก็เกรงอย่างมากว่า จะไม่อาจรับการปาเข้ามาของสินค้าราคาถูกจากจีนในตลาดภายในประเทศ เมื่อได้เปิดการค้าเสรีระหว่างกันแล้ว แต่การเปิดการค้าเสรีแบบทวิภาคีจะต้องไม่ทำให้การค้าและการลงทุนภายในภูมิภาคกระทบกระเทือนหรือขัดขวางทางการค้าเสรีทวิภาคีต้องเอื้อต่อการเกิดการค้าเสรีแบบพหุภาคีในระดับภูมิภาค เมื่อมี AFTA อยู่แล้ว ต่อไปย่อมต้องเกิด East Asia Free Trade Area – EAFTA ด้วย ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญรองรับการเกิดมี EAC ในที่สุด ก็จะเป็นเช่นเดียวกันการมีตลาดร่วมยุโรปแล้ว ซึ่งกลายมาเป็นชุมชนเศรษฐกิจยุโรป (European Economic Community – EEC) แล้วจึงตกผลึกเป็นสหภาพยุโรป (European Union – EU) ซึ่งกำลังเพิ่มสมาชิกจากกลุ่มประเทศยุโรปตะวันออกเข้ามา หรือเป็นอย่างเช่น เขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ (North American Free Trade Area – NAFTA) และองค์การแห่งรัฐแอฟริกา (Organization of African State – OAS)

แม้ว่า EAC จะเพิ่งเป็นที่กล่าวขวัญกันอยู่แค่ครั้งทศวรรษก็ตาม แต่แนวคิดของ EAC ก็อนุวัตตามปรากฏการณ์ในซีกอื่นของโลก คือ EAC จะเปิดกว้างมีสมาชิกมาสมทบได้ ดังนั้น อินเดีย นิวซีแลนด์ และออสเตรเลียจึงได้ตกลงเข้าร่วมโดยตั้งต้นที่การเข้าร่วมประชุม EAS ในปลาย ค.ศ. 2005 ดังกล่าวแล้ว

การขยายตัวทางเศรษฐกิจของจีนในอัตราที่สูงและสม่ำเสมอมาตั้งแต่เริ่มสหประชาชาตินี้แล้ว เป็นผลดีแก่ประเทศในอุษาคเนย์อย่างมาก ด้วยการที่จีนได้เข้ามาลงทุนในอุษาคเนย์เพิ่มมากขึ้น และประเทศในอุษาคเนย์ส่งสินค้าออกไปจีนได้มากขึ้น ซึ่งในจำนวนนี้รวมถึงพลังงานน้ำมันและก๊าซธรรมชาติจากอุษาคเนย์ด้วย การคาดหมายกันว่าเศรษฐกิจของจีนจะเติบโตในระดับปัจจุบันไปอีก ทำให้ความผูกพันทางเศรษฐกิจระหว่างจีนกับภูมิภาคนี้กระชับกันมากยิ่งขึ้น จีนจึงเป็นตัวจักรกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ (engine of growth) แทนที่ญี่ปุ่น โดยมูลค่าการค้าระหว่างจีนกับอุษาคเนย์ใน ค.ศ.2004 มีมูลค่าสูงถึง 105.8 พันล้านเหรียญสหรัฐ และถ้าอัตราการค้ายังเติบโตในระดับที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน คาดว่าสิ้น ค.ศ.2005 จีนจะเป็นคู่ค้าที่ใหญ่ที่สุดของอาเซียน

การค้าทวิภาคีระหว่างจีนกับลาวตั้งแต่ ค.ศ.1999 เพิ่มขึ้นร้อยละ 245 กับกัมพูชาเพิ่มขึ้นร้อยละ 100 กับมาเลเซียร้อยละ 258 กับอินโดนีเซียร้อยละ 112 กับฟิลิปปินส์ร้อยละ 565 กับไทยร้อยละ 200 และกับเวียดนามร้อยละ 281 มูลค่าการค้าทวิภาคีระหว่างจีนกับกัมพูชาเท่ากับ 320 ล้านดอลลาร์สหรัฐ กับลาว 310 ล้านดอลลาร์สหรัฐ กับอินโดนีเซีย 10.2 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ กับมาเลเซีย 18.8 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ กับฟิลิปปินส์ 13.3 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ กับไทย 12.6 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ และกับเวียดนาม 4.6 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ²⁵ ในลักษณะเช่นนี้เศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับจีนจึงรัดรั้งกัน ส่งเสริมให้จีนมีอิทธิพลเหนือภูมิภาคนี้มากขึ้นตามไปด้วย

2.3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

2.3.1 เครื่องชี้บางประการ

ทางด้านสังคมได้เลือกสถิติบางประเภทมาแสดง เพื่อให้พอมองเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงโดยทั่วไปของภูมิภาคนี้

ทางด้านการศึกษาพบว่าในระยะเวลาประมาณ 20 ปี จำนวนนักเรียนในระดับประถมศึกษาไม่ได้เพิ่มสูงมากนัก หรือไม่ก็มีจำนวนคงเดิม คงมีแต่กรณีของสิงคโปร์ ไทย และอินโดนีเซียที่ตัวเลขลดลง แต่ในระดับมัธยมศึกษาจะมีจำนวนสูงขึ้นอย่างน่าสังเกต ยกเว้นกรณีเวียดนามที่ไม่มีตัวเลขให้เปรียบเทียบได้ เช่นเดียวกันกับระดับอุดมศึกษา

จำนวนประชากรในเขตเมืองมีสัดส่วนที่สูงมากในสิงคโปร์ ซึ่งประชากรทั้งหมดอาศัยอยู่ในเขตเมือง ขณะที่ พม่า ไทย ลาว และกัมพูชา ก็มีสัดส่วนของประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองสูงขึ้นกว่าเมื่อ 20 ปีก่อนมาก ประเด็นนี้นำไปสู่การบริโภคสินค้าอุปโภคบริโภคบางชนิดที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมเมือง ได้แก่ การใช้โทรศัพท์ประจำบ้านหรือสถานที่ทำงาน/ประกอบการ ปรากฏว่าในระยะ 30-40 ปีที่ผ่านมาจำนวนโทรศัพท์เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละร้อยในอินโดนีเซีย ลาว และไทย และเพิ่มขึ้นเกือบร้อยละร้อยในมาเลเซีย ส่วนประเทศที่เหลือต่างเพิ่มขึ้นกว่าร้อยละ 10 ด้วยกันทั้งสิ้น

จำนวนโทรทัศน์ในทุกประเทศมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นกว่าร้อยละ 10 คือ เวียดนามเพิ่มร้อยละ 30 เช่นเดียวกับฟิลิปปินส์ มาเลเซียเพิ่มกว่าร้อยละ 20 ไทยกว่าร้อยละ 10 แต่กรณีของ

²⁵ *Time* (May 30, 2005): 14-20.

พมานั้นปรากฏว่าเพิ่มขึ้นถึงกว่าร้อยละพัน ยกเว้นสิงคโปร์เพียงประเทศเดียวที่จำนวนโทรทัศน์เพิ่มขึ้นไม่ถึงร้อยละ 10 ส่วนตัวเลขของจำนวนรถยนต์นั่งส่วนบุคคลปรากฏว่าในระยะเวลาราว 10 กว่าปีที่ผ่านมา ตัวเลขที่มีต่างชี้ว่ามีจำนวนการใช้เพิ่มมากขึ้นเป็นเท่าตัวเกือบทั้งหมด ยกเว้นกรณีของไทยที่เพิ่มเป็นเกือบเจ็ดเท่าตัว นำสังเกตว่าคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลที่มีใช้ในกลุ่มประเทศอินโดจีนและพม่า มีจำนวนน้อยกว่าห้าหมื่นเครื่อง ยกเว้นเวียดนามที่มีจำนวน 800,000 เครื่อง แต่ในประเทศที่เหลือต่างมีจำนวนใช้เกินกว่าสองล้านเครื่องในทุกประเทศ มาเลเซียมีจำนวนสูงสุดคือ 3.6 ล้านเครื่อง แต่ถ้าดูตัวเลขของจำนวนหม้อต่อประชากร ซึ่งจะแสดงจำนวนหม้อ 1 คน ต่อประชากร 1,000 คนนั้น ปรากฏว่ามีเพียงสิงคโปร์เพียงประเทศเดียวที่มีตัวชี้สูงกว่า นอกนั้นต่ำกว่า เกณฑ์ทั้งหมดคือหม้อ 1 คนต้องดูแลประชากรเกินกว่า 1,000 คน อายุขัยของประชาชนในทุกประเทศต่างสูงขึ้น ส่วนใหญ่ประชากรจะมีอายุยืนระหว่าง 65 ปี ถึง 78 เป็นอย่างสูง (สิงคโปร์) อันที่จริงแล้วอัตราการตายของทารกแรกเกิดก็ลดน้อยลงด้วย

ตารางที่ 2 ดัชนีทางสังคมของบางประเทศในอุษาคเนย์, 1960-2000

ประเทศ	ปี ค.ศ.	ประชากรในเขตเมือง (%)	นักเรียนระดับประถมศึกษา (ล้านคน)	นักเรียนระดับมัธยมศึกษา (ล้านคน)	นักเรียนระดับอุดมศึกษา (ล้านคน)	จำนวนโทรศัพท์ (เครื่อง)
กัมพูชา	1960	10 (1962)				
	1970					8,139
	1982		1.4		0.000,389	-
	1991	12.8				-
	1999	16	2.002 (1997)	312,934 (1997)	0.008,400	
	2002					415,400
อินโดนีเซีย	1960	12 (1965)				
	1970					207,107
	1982		25.5	5.1	0.454,000	-

ประเทศ	ปี ค.ศ.	ประชากรใน เขตเมือง (%)	นักเรียนระดับ ประถมศึกษา (ล้านคน)	นักเรียนระดับ มัธยมศึกษา (ล้านคน)	นักเรียน ระดับ อุดมศึกษา (ล้านคน)	จำนวน โทรศัพท์ (เครื่อง)
	1991	31.8	(1995) 29.45	(1992) 9.9	1.76 (1993)	3.2 ล้าน
	1999	40	25.7 (1997)	10.82 1997)	2.05 (1999)	19.45 ล้าน
ลาว	1960	15 (1969)				1,150
	1970					
	1982		0.505,640	0.089,865	0.001,344	4,500
	1991	15	0.500 (1993)	0.07 (1992)	0.002 (1993)	6,200
	1999	23				
	2002		0.891,000 (2000)	0.248,000 (2000)	-	117,100
มาเลเซีย	1960	38 (1967)				
	1970					178,400
	1982		2	1.1	0.077,916	454,335
	1991	60	2.45 (1993)	1.3 (1992)	0.07 (1993)	2.1 ล้าน
	1999	57	2.898	1.957	0.230 (1997)	
	2002					13.91 ล้าน
พม่า	1970					27,016
	1982		4	.842,128	0.167,542	41,903

ประเทศ	ปี ค.ศ.	ประชากรใน เขตเมือง (%)	นักเรียนระดับ ประถมศึกษา (ล้านคน)	นักเรียนระดับ มัธยมศึกษา (ล้านคน)	นักเรียน ระดับ อุดมศึกษา (ล้านคน)	จำนวน โทรศัพท์ (เครื่อง)
	1991	24	5.7 (1993)	1.32 (1993)	0.26 (1993)	82,000 (1992)
	1999	27	6 (1995)	1.42 (1995)	0.248 (1995)	
	2001					309,000
ฟิลิปปินส์	1960	30 (1969)				
	1970					282,800
	1982		7.6	2.3	0.810	442,000
	1991	48.4	10.6 (1993)	4.2 (1992)	1.7 (1993)	888,960
	1999	58				18.51 ล้าน
	2002		12.83 (2001)	5.81 (2001)	2.47 (2001)	
สิงคโปร์	1970					180,000 (1971)
	1982		0.296,608	0.170,316	0.022,511	702,000
	1991	100	0.59 (1993)	0.16 (1992)	0.06 (1993)	1.08 ล้าน
	1999	100				
	2001		0.303	0.188	0.055	1.95 ล้าน
ไทย	1960	12 (1969)				
	1970					153,000
	1982		7.2	1.8	0.096,310	422,484

ประเทศ	ปี ค.ศ.	ประชากรใน เขตเมือง (%)	นักเรียนระดับ ประถมศึกษา (ล้านคน)	นักเรียนระดับ มัธยมศึกษา (ล้านคน)	นักเรียน ระดับ อุดมศึกษา (ล้านคน)	จำนวน โทรศัพท์ (เครื่อง)
	1991	27	7.2 (1993)	2.3 (1992)	0.86 (1992)	1.9 ล้าน
	1999	21				
	2002		6.1	4.07	2	22.62 ล้าน
เวียดนาม	1982		12.3	-	0.148	-
	1991	19.8	11.9 (1993)	0.55 (1993)	0.13 (1993)	200,000 (1993)
	1999	20				
	2002					5.57 ล้าน

ตารางที่ 2 ดัชนีทางสังคมของบางประเทศในอุษาคเนย์, 1960–2000 (ต่อ)

ประเทศ	ปี ค.ศ.	เครื่องรับ โทรศัพท์ (เครื่อง)	คอมพิวเตอร์ ส่วนบุคคล (เครื่อง)	รถยนต์ ส่วนบุคคล (คัน)	หมอต่อ ประชากร 1,000 คน	อายุขัย เฉลี่ย (ปี)
กัมพูชา	1970	-		25,898		
	1982	-			-	45
	1990				0.1 (1998)	-
	2002	102,000 (2001)	27,000 (2002)			54
อินโดนีเซีย	1970	133,095		804,735		
	1982	1.7 ล้าน		650,000	0.74	50

ประเทศ	ปี ค.ศ.	เครื่องรับ โทรทัศน์ (เครื่อง)	คอมพิวเตอร์ ส่วนบุคคล (เครื่อง)	รถยนต์ ส่วนบุคคล (คัน)	หมอต้อ ประชากร 1,000 คน	อายุขัย เฉลี่ย (ปี)
	1993	9 ล้าน		1.7 ล้าน	0.2 (1998)	60 (1991)
	2002	32 ล้าน (2001)	2.52 ล้าน (2002)			66
ลาว	1970			11,000		
	1982	0		14,000	0.04	42
	1993	-		15,800	0.2 (1998)	
	2002	280,000 (2001)	18,000 (2002)			54
มาเลเซีย	1970	189,400				
	1982	911,748		696,460	0.23	61
	1993	6.8 ล้าน		1.8 ล้าน	0.5 (1998)	71 (1991)
	2002	4.77 ล้าน (2001)	3.6 ล้าน (2001)			72
พม่า	1970			30,400		
	1982	300		71,941	0.2	
	1993	1,720			0.3 (1998)	53
	2002	365,000 (2001)	38,000 (2001)			60
ฟิลิปปินส์	1970	400,000		310,496 (1972)		
	1982	1 ล้าน		479,604	0.7	
	1993	3.7 ล้าน		453,030	0.1 (1998)	65 (1991)
	2002	13.5 ล้าน (2001)	2.2 ล้าน (2002)			69

ประเทศ	ปี ค.ศ.	เครื่องรับ โทรทัศน์ (เครื่อง)	คอมพิวเตอร์ ส่วนบุคคล (เครื่อง)	รถยนต์ ส่วนบุคคล (คัน)	หมอต่อม ประชากร 1,000 คน	อายุขัย เฉลี่ย (ปี)
สิงคโปร์	1970	179,178 *		168,991 (1972)		
	1982	334,607		152,547	0.82	71
	1993	850,000		285,300	1.4 (1998)	74 (1991)
	2002	1.2 ล้าน (2001)	2.1 ล้าน (2001)			78
ไทย	1982	1.4 ล้าน		314,954	0.08	61
	1993	-		2.3 ล้าน	0.4 (1998)	69 (1991)
	2000	18.4 ล้าน (2001)	2.46 ล้าน (2002)			69
เวียดนาม	1970	500,000 **		162 **		
	1982	-		-	0.79	62
	1993	9.6 ล้าน		-	0.6 (1998)	
	2002	15.1 ล้าน (2001)	800,000 (2002)			69

* รวมวิทยุด้วย

** เฉพาะเวียดนามใต้

ที่มา : Robert N. Kearney (ed.), *Politics and Modernization in South and Southeast Asia* (John Wiley and Sons, 1975); Far Eastern Economic Review, *Asia Yearbook*, 1982; Far Eastern Economic Review, *Asia Yearbook* 1993; Far Eastern Economic Review, *Asia Yearbook* 2002; International Monetary Fund, *International Financial Statistical Yearbook* 1999; *Data Asia-Pacific 1978 : A Statistical Profile*; *The Statesman Yearbook* 2005.

2.3.2 สังคมบริโภคนิยม

กล่าวได้ว่าตั้งแต่ระยะกลางทศวรรษ 1980 มาจนกระทั่งเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในอุซาคเนย์ เศรษฐกิจของประเทศเหล่านี้พัฒนาไปด้วยดี ผลผลิตมวลรวมภายในประเทศ (GDP) เติบโตไม่ต่ำกว่าร้อยละ 5 ถึงร้อยละ 10 และบางกรณีเช่น ไทย มาเลเซีย เติบโตเป็นตัวเลขสองหลัก รายได้ต่อหัวของประชากรเพิ่มขึ้น การส่งออกเพิ่มขึ้น การนำเข้าก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน และอำนาจการซื้อ (purchasing power parity – PPP) ก็เพิ่มขึ้น แม้ในกลุ่มประเทศอินโดจีน ซึ่งอำนาจการซื้อสูงกว่าหนึ่งพันเหรียญสหรัฐด้วยกันทุกประเทศ คงมีมาเพียงประเทศที่อำนาจการซื้อไม่ถึงเกณฑ์นี้คือแค่ 753 เหรียญสหรัฐต่อคน ในลักษณะเช่นนี้จึงเป็นที่เข้าใจได้ว่า สังคมอุซาคเนย์กลายเป็นสังคมบริโภคนิยมโดยถ้วนหน้า และในความเป็นจริงแล้วแม้ประเทศที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงที่สุดจากวิกฤตเศรษฐกิจ เช่น ไทย และอินโดนีเซีย การบริโภคเพียงชะลอตัวในระยะเวลาสั้นๆ แล้วกลับมาตั้งต้นใหม่เมื่อเข้า ค.ศ.2000

ห้างสรรพสินค้าในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเกิดขึ้นในทุกประเทศ บ้างใหญ่โตมาตรฐานและกระจายกันอยู่ในแหล่งต่างๆ ในเมืองหลวง และขยายออกไปตามเมืองใหญ่ๆ หรือมีขนาดย่อมๆ เช่นในเวียงจันทน์ที่ยังไม่มีบันไดเลื่อน (escalator) แต่ความยอมนี้นี้ก็มีตั้งแต่ 3 ชั้น หรือมากกว่านั้น และมีบันไดเลื่อนใช้ เช่นในกรณีของพนมเปญที่ชาวแกมพูซาชอบไปลองขึ้นบันไดเลื่อนที่ศูนย์การค้าที่ชื่อโซเรีย สาบเองเองนั้นถึงกับยกเลิกร้านค้าธรรมดาเดิมซึ่งมีสองชั้น มาทำเป็นห้างสรรพสินค้า เพราะตั้งอยู่ในย่านกลางเมืองที่จอแจ สินค้าราคาแพงๆ ที่เป็นแบรนด์เนมจากตะวันตกมีวางขาย แต่ในกรณีของลาว แกมพูซา และพม่าจะเป็นสินค้าจากไทยหรือมาเลเซียกับจีน ห้างสรรพสินค้าต้องติดเครื่องระบายอากาศและทำความเย็นด้วยกันทั้งสิ้น และสิ่งที่ตามติดมาคือรูปเปอร์มาร์เก็ตที่ขายสินค้าบริโภคทั้งพื้นเมืองและจากต่างประเทศ รวมทั้งสินค้าที่คนตะวันตกบริโภค ห้างสรรพสินค้าต้องมีสถานที่จำหน่ายอาหารแก่ผู้มาเที่ยวชมและหาซื้อสินค้า (ยังไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกเช่นนี้ในลาว แกมพูซา เวียดนามและพม่า)

ห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ที่มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ มีสินค้าทุกประเภทยังผลให้ ตลาด หรือสถานที่จำหน่ายสินค้าแบบเดิมๆ หายไปหมดสิ้นในอินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ และไทย หรือถ้ายังคงดำเนินกิจการได้ก็กลายเป็นตลาดชั้นสองหรือสามสำหรับคนชั้นล่างไปเช่น pasar Senin ในมหานครจาการ์ตา หรือไม่ก็ต้องทำให้มีสภาพเป็นตลาดเพื่อการใดการหนึ่งโดยเฉพาะเช่น ตลาดนัดแบบตลาดนัดที่สนามหลวงแล้วกลายเป็นตลาดนัดจตุจักร ในกัวลาลัมเปอร์ก็ต้องมีตลาดที่ขายสินค้าพื้นเมืองและสินค้าที่นำเข้าจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะเช่นเดียวกันที่นครมะนิลา ที่นครจาการ์ตานั้นย่านขายของเก่าที่ถนนสุราบายาที่เคยโด่งดัง

ไม่เป็นที่ยอมรับอีกต่อไป แต่ในกรณีของตลาดสก๊อต หรือตลาดของชานในย่างกุ้ง ตลาดเช้าในเวียงจันทน์ ตลาดรัสเซียและตลาดใหม่ในพนมเปญ และย่านตลาดเก่าบริเวณทะเลสาบคินดาบในฮานอยกับ ตลาดเทศบาลในโฮจิมินห์ยังมีชีวิตชีวาดีอยู่มากและคงอยู่ไปได้อีกนาน แต่สินค้าที่จำหน่าย จะค่อยๆ กลายมาเป็นสินค้าอุปโภคบริโภคแบบสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น

ในเรื่องที่อยู่อาศัยมีข้อสังเกตว่า ในกลุ่มประเทศที่เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจในช่วง ทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา คือสิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และไทยนั้น ในระยะ ประมาณ 15 ปี หลังจากนั้น จะเห็นว่าบ้านเรือนหรือที่อยู่อาศัยที่เคยเป็นไม้ทั้งหลังจะหันมาใช้การก่ออิฐ ถูปูนแทน และมีลักษณะของการออกแบบตามแบบสมัยใหม่ ผิดแผกไปจากอาคารก่ออิฐถือปูน ที่สร้างในยุคที่ยังเป็นอาณานิคม ซึ่งอาคาร/บ้านเรือนเหล่านี้ในบรรดาประเทศที่ตกเป็นอาณานิคม ยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก ถูกปล่อยทิ้งร้างหากไม่ได้ใช้เป็นที่ทำการของรัฐบาล ต่อมาในยุค เศรษฐกิจดีโดยเฉพาะหลัง ค.ศ.2000 เป็นต้นมา อาคารเหล่านี้ได้รับการบูรณะซ่อมแซมกลายเป็น อาคารที่สวยงามขึ้นมาใหม่ แต่ดูเหมือนชัดเจนว่าไม่เป็นที่ยอมรับที่จะใช้เป็นที่อยู่อาศัย บ้านเรือนแบบใหม่ ที่ว่านี้มีลักษณะที่ใหญ่โต ภูมิฐานมีรั้วรอบขอบชิด ติดไฟฟ้าแบบฟุ่มเฟือย นิยมทำประตูด้วยอัลลอย เลียนแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก ยิ่งเป็นบ้านนักธุรกิจ ข้าราชการระดับสูง และนักการเมือง จะยิ่งอัครฐาน ยิ่งขึ้น รสนิยมการบริโภคเช่นนี้ปรากฏในพม่า ลาว กัมพูชา และเวียดนาม บ้านหลังใหญ่ๆ ในเวียงจันทน์ และพนมเปญมีเป็นจำนวนมาก แม้ตามเมืองใหญ่อื่นก็มีปรากฏ เช่น ที่เมืองหลวงน้ำทา ในภาคเหนือของลาว มณฑลเลยในพม่า เสียมเรียบในกัมพูชา ในเวียดนามนั้นบ้านเรือนที่เป็นที่อยู่อาศัย ที่ว่านี้กำลังเฟื่องฟูมากในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา ในกรณีของฮานอยนั้นจำเป็นต้องสร้างเป็นอาคาร หลายชั้นเพราะที่ดินแพงมาก และกำลังนิยมเอาศิลปะการตกแต่งแบบตะวันตกมาใช้ ทาสีฉูดฉาด

ปรากฏการณ์เช่นนี้บ่งชี้ชัดเจนว่าในสังคมประเทศเหล่านี้ได้เกิดมีกลุ่มคนที่มีเงินจับจ่าย ใช้สอยเหลือเฟือทั้งๆ ที่เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ระบุว่ายังยากจนอยู่และเป็นที่รู้กันอยู่ว่า การสร้างบ้านใหม่หรือปรับปรุงบ้านใหม่นั้น ผู้จ่ายต้องจ่ายในรูปของทองคำ ไม่ใช่ธนบัตรหรือเช็ค ในหมู่คนชั้นล่างนั้นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องที่อยู่อาศัยที่เห็นชัดเจนคือการใช้กระเบื้องซีเมนต์ (ลอนคู่) มุงหลังคาแทนสังกะสี ขณะเดียวกันกลุ่มคนยากคนจนในชนบทของลาว กัมพูชา และ พม่าก็ยังต้องอาศัยบ้านที่กันด้วยฝาไม้ไผ่ขัดแตะมุงด้วยแฝก หรือใบตาลโตนด

นอกเหนือจากวิทยุทรานซิสเตอร์ซึ่งมีใช้กันแทบทุกหลังคาเรือนเพราะจีนส่งวิทยุราคาถูก เข้าจำหน่ายได้ทั่วทุกแห่ง โทรทัศน์, แมโทรทัศน์สี, เกือบจะกลายเป็นของประจำบ้าน แม้ในเขตห่างไกล ที่ไฟฟ้าไปไม่ถึงผู้ใช้อีกก็สามารถใช้ไฟจากแบตเตอรี่ได้ เครื่องนุ่งห่มหรือเสื้อผ้าอาภรณ์ก็หันไปใช้ แบบตะวันตก ตกเป็นหน้าที่ของสตรีที่รับผิดชอบแต่งกายแบบเดิมๆ โดยเฉพาะในลาว พม่า

มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ในกลุ่มวัยหนุ่มสาว กางเกงยีนส์ และเสื้อยืดเป็นอาภรณ์ยอดนิยมแม้ในพม่า กรณีใช้การแต่งกายแบบเดิมมักประกวดประชันกันในเรื่องคุณภาพของผ้าที่ใช้ เสื้อผ้าบาติคในอินโดนีเซียและมาเลเซียจึงมักเป็นผ้าชั้นดี ราคาแพง ลงตลาดลายปอนด์ทอง ใช้ไหมแทนฝ้าย คนรุ่นใหม่ไม่สะทกสะท้านต่อเครื่องแต่งกายราคาแพง เครื่องสำอางราคาแพง สังคมที่เคยเป็นสังคมกระหมัดกระหม่อมได้กลายเป็นสังคมที่จับจ่ายใช้สอยแบบเกินมือ โดยเฉพาะในหมู่ประเทศที่เศรษฐกิจกำลังขยายตัว การใช้สินเชื่อผ่านบัตรเครดิตประเภทต่างๆ ทำให้ผู้คนบริโภคสินค้ากันอย่างฟุ่มเฟือย

การบริโภคอาหารเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง มิใช่เฉพาะแต่ความนิยมบริโภคอาหารจานด่วน เช่น ไก่ทอดเคนดัลล์ แมคโดนัลด์ โดนัท พิซซ่า ไอศกรีม ชนมปังหลากหลายประเภทเท่านั้น แต่การขยายตัวของภัตตาคารเป็นสิ่งที่น่าสังเกตเป็นอย่างยิ่ง ไม่มีกรณีใดที่กล่าวได้ว่าเป็นช้อยกเว้นเลยทั้งนี้เพราะว่าภัตตาคารเกิดขึ้นเป็นดอกเห็ดในพม่า ทั้งอาหารพื้นเมืองในร้านที่ออกแบบใหม่ ในลาว เช่น การมีบริการขายอาหารบนเรือที่ผู้บริโภคล่องสายน้ำโขงชั่วระยะสั้นๆ ในตอนย่ำค่ำในเวียงจันทน์ ภัตตาคารขนาดใหญ่จำนวนมากขายสองข้างฝากถนนที่ข้ามแม่น้ำดอนเลซาปด้วยสะพานที่ญี่ปุ่นสร้างให้ในพมมเปญ ภัตตาคารหรูๆ ในฮานอยและโฮจิมินห์ ความสำนึกในกระแสการบริโภคแพร่หลายไปอย่างรวดเร็วจนอาหารไทยบางอย่าง เช่น ต้มยำกุ้ง มีจำหน่ายในภัตตาคารทุกประเทศในอุษาคเนย์ อาหารเวียดนามเป็นที่รู้จักมากขึ้น

ในกระแสนี้น่าสังเกตว่าผู้คนในภูมิภาคนี้ดูจะนิยมกินอาหารนอกบ้านกันมากขึ้น โดยเฉพาะอาหารเย็นไม่ว่าที่ไหน ในเมืองใหญ่ จะเห็นร้านค้าเล็กๆ ประเภทแผงลอย หรือที่กลุ่มคนมาเลย์เรียก วารุง (warung) เปิดขายอาหารคาวหวานและเครื่องดื่มกันตรอกซอกซอย และขายอาหารพื้นเมืองล้วนๆ ธุรกิจประเภทนี้น่าจะสอดคล้องกับธุรกิจภัตตาคาร คนพม่ายินยอมรับทานน้ำชา แต่ร้านน้ำชา (Tea shop) ในปัจจุบันในพม่าได้พัฒนาให้ทันสมัยขึ้น กว้างขวางมากขึ้น มีของให้เลือกกันมากขึ้น แม้การปรุงชาจะเป็นแบบเก่าๆ และใช้โต๊ะและม้านั่งเตี้ยๆ เหมือนเดิม แรงงานในพม่า ลาว กัมพูชาและเวียดนามยังนิยมนำอาหารใส่ปิ่นโตไปกินตอนกลางวัน แต่ในประเทศอื่นๆ ใช้วิธีซื้อหาจากผู้ขายที่นำไปจำหน่ายถึงหน้าโรงงานแทน ของคบเขี้ยวบรรจุถุงเลียนแบบสินค้าญี่ปุ่นได้กระจายไปทั่วทุกหนแห่งในชนบทในทุกประเทศ เกิดขยะที่ประกอบด้วยถุงใส่อาหารเหล่านี้ ถุงพลาสติก และโฟม เกลื่อนกลาด ผู้วิจัยเคยเห็นภาพของการบริโภคไอศกรีมที่นครฮานอยที่คนรุ่นหนุ่มสาว ไปชุมนุมกันที่ถนนสายหนึ่งที่ตรงไปยังโฮเปราเฮาส์ ช่วงเวลา 19.00 – 20.00 น. เข้าคิวกันซื้อไอศกรีมทั้งที่เป็นแท่ง และเป็นก้อน แล้วบริโภคกันแถวนั้น

บ้างนั่งรถจักรยานยนต์มาทั้งครอบครัว ผู้คนมากจนร้อนถึงตำรวจต้องมารักษาการใช้เครื่องขยายเสียง สื่อข้อความกับผู้บริโภค ภายในช่วงเวลาเพียงชั่วโมงเดียว ด้วยและไม่ไฉศกริมแท่งถูกทิ้งไว้เต็มไปทั้งถนน

การใช้จักรยานในนครฮานอย และที่ยือกยาการ์ตาในอินโดนีเซีย เป็นที่เลื่องลือกันมาก เพราะเคยเป็นเจ้าถนนที่ยวดยานอย่างอื่นต้องถอยให้เพราะผู้ใช้เป็นหมื่นเป็นแสน ปัจจุบันไม่เห็นภาพนี้อีกต่อไปแล้วเพราะมีจักรยานยนต์เข้ามาแทนที่ และถ้าหากไม่ถูกรัฐบาลห้ามไว้ จักรยานยนต์ในลาวและพม่าจะมีมากกว่านี้อีกมาก และไม่ว่าน้ำมันจะแพงขนาดไหน รถยนต์นั่งส่วนบุคคลก็ยังคงเพิ่มขึ้นในท้องถนนทุกเมืองใหญ่ในประเทศอาเซียน โดยเฉพาะจากญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ที่มีให้เห็นทุกกลุ่ม พม่าอาจจะประเทศเดียวที่รถยนต์รุ่นเก่าได้รับการดูแลรักษา ให้ใช้การได้อยู่

เมื่อถนนหนทางดีขึ้น ยวดยานมากขึ้น การพักผ่อนหย่อนใจโดยใช้การเดินทางจึงมีมากขึ้นด้วย ไม่ว่าที่ใดโดยเฉพาะในวันสุดสัปดาห์จะเห็นผู้คนพาครอบครัว เพื่อนฝูงไปพักผ่อน เที่ยวเตร่ ดื่มกิน เป็นธรรมดา ทำให้ธุรกิจสวนสนุก ที่พักผ่อนเติบโตขึ้นด้วย อาจจะมีแต่เฉพาะพม่าที่ผู้คนยังนิยมไป มัสการพระเจดีย์ตั้งอยู่ในที่ต่างๆ กันอยู่ แต่การเดินทางที่ไม่สะดวก ประกอบกับค่าใช้จ่ายที่สูง ทำให้คนเวียดนามในภาคใต้นิยมมาเที่ยวเมืองไทยเป็นกลุ่มเพราะมีบริษัทนำเที่ยวบริการมากกว่า จะไปเที่ยวทางตอนเหนือของประเทศ ทำให้มาติดใจผลไม้ไทยบางประเภทโดยเฉพาะทุเรียน มังคุด ลิ้นจี่ และลำไย

พ่อค้าเร่ซึ่งน่าจะเป็นองค์ประกอบของกลไกตลาดแบบดั้งเดิมของประเทศในแถบนี้เป็นตัวกลางในการนำสินค้าอุปโภคบริโภคสมัยใหม่เข้าไปถึงชนบทที่ห่างไกล พ่อค้าเร่อาจเป็นคนท้องถิ่นหรือคนต่างชาติ เดิมมักจะเป็นคนจีนแต่ปัจจุบันน่าจะมีน้อยมากแล้ว แต่ยังมีคนเวียดนามที่เอาสินค้าบรรทุกจักรยานคันดันไปยังหมู่บ้านที่ห่างไกลในลาวภาคใต้ ในขณะที่เดียวกันเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมทำให้ผู้ผลิตสินค้าพยายามหาทางให้ผู้มีรายได้น้อยเข้าถึงสินค้าของตน ด้วยเชื่อว่าแม้คนยากจนก็ต้องการบริโภคของใหม่ๆ ปรากฏเป็นรายงานว่า ชาวชนบทในเวียดนามได้บริเวณปากแม่น้ำโขงที่มีรายได้น้อยกว่าวันละเหรียญสหรัฐ ยังต้องการบริโภคสบู่ถูตัว โลฟฟอย ใช้แชมพูสระผมซันซิลค์ ไข่ผงซักฟอกโอโม ซึ่งมีผู้นำสินค้าเหล่านี้ใส่เรือลำเล็ก นำสินค้าไปขายให้ถึงที่ และผู้ขายมีรายได้ดีกว่ารับราชการมาก²⁶ กล่าวได้ว่ากลไกการตลาดในระบบทุนนิยมเกื้อหนุนและส่งเสริมการบริโภคของผู้คนได้อย่างทั่วถึงทุกระดับชั้นและระดับรายได้

²⁶ Kay Johnson, "Selling to the Poor," *Time* (Bonus section) (May 2005): 32-33.

2.3.3 ความมั่งคั่งและความยากจน

สถาบันทางการเงินที่ชื่อ Merrill Lynch and Capgemini เปิดเผยรายงานเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน ค.ศ.2005 ที่ชื่อว่า World Wealth Report ว่าในช่วง ค.ศ.2004 มีเศรษฐี (millionaires) เกิดขึ้นในโลก 400,000 คน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ที่ทวีปอเมริกาเหนือและในเอเชีย และว่าในปัจจุบัน มีเศรษฐีที่มีสินทรัพย์คิดจากที่อยู่อาศัยมูลค่ากว่า 1 ล้านเหรียญสหรัฐ อยู่ทั้งหมด 8.3 ล้านคน มีสินทรัพย์รวมกันมูลค่า 30.2 ล้านล้านเหรียญสหรัฐ นับว่าเพิ่มขึ้นร้อยละ 8.2 จาก ค.ศ.2003 เศรษฐีที่ว่าในเอเชียส่วนใหญ่จะอยู่ในฮ่องกง สิงคโปร์ ออสเตรเลีย และอินเดีย วารสารการเงินบางฉบับของหลายประเทศในอุษาคเนย์ ได้จัดลำดับเศรษฐีในสังคมนั้นๆ ตามแบบอย่างวารสารฟอร์บ (Forbes) และฟอร์จูน (Fortune) ในอเมริกา พร้อมทั้งให้ประวัติอายุ และจำนวนสินทรัพย์ที่ตีค่าเป็นตัวเลข

ทางอีกฝ่ายหนึ่ง องค์การสหประชาชาติได้เปิดเผยรายงานในวันที่ 9 มิถุนายน ค.ศ.2005 ที่เรียกว่า Millennium Development Goals – MDGS ว่าในช่วงระยะ ค.ศ.1999–2001 ผู้คนในเอเชียจำนวน 230 ล้านคน พ้นจากสภาพอดอยากและยากจน ยกเว้นในเขตซาฮาราของแอฟริกาที่คนยากจนกลับจนลงไปอีก ผู้ที่ได้ชื่อว่ายากจนนั้น สหประชาชาติกำหนดเกณฑ์ว่าจะต้องมีรายได้ต่ำกว่า 1 เหรียญสหรัฐต่อวัน โครงการดังกล่าวสหประชาชาติได้เริ่มนำมาใช้ใน ค.ศ.2000 มีตัวชี้วัด 8 ตัว ได้แก่ การศึกษาขั้นประถมศึกษาแก่ทุกคน ความเท่าเทียมกันทางเพศและการให้สตรีมีบทบาทมากขึ้น ลดอัตราการตายของทารกแรกเกิด ส่งเสริมสุขภาพของมารดา กำจัด HIV/AIDs รักษาสภาพแวดล้อมให้อยู่ยั่งยืน และผู้คนทั่วโลกร่วมมือกันพัฒนา²⁷

2.3.4 การแต่งงานข้ามวัฒนธรรมและเชื้อชาติ

การมีชีวิตที่ดีโดยมีบ้านช่องที่งามตา ได้แต่งกายแบบทันสมัย พอจับจ่ายใช้สอยได้ตามต้องการ ได้มีโอกาสท่องเที่ยวพักผ่อน ไม่ต้องทำงานอาบเหงื่อต่างน้ำ เหล่านี้เข้าใจกันว่าน่าจะเป็นปัจจัยให้สตรีในอุษาคเนย์บางประเทศพอใจจะแต่งงานกับคนต่างชาติไม่น้อย ก่อนหน้าสมัยนี้มีแต่ผู้ที่มีการศึกษาค่อนข้างดี เช่น เคยไปเรียนต่างประเทศแล้วแต่งงานกับสตรีหรือบุรุษที่ชอบพอกัน แต่ในระยะหลัง ค.ศ.1970 เป็นต้นมาจึงพบกรณีสตรีบาห์ลี หรือชวา สตรีฟิลิปปินส์ เวียดนาม และไทยที่แต่งงานผู้ชายต่างชาติ โดยเฉพาะกรณีของไทยนั้นน่าสังเกตตรงที่ว่าสามีตามมาอยู่กับ

²⁷ The Nation (11 June 2005): 6A, 5B.

ภรรยาในประเทศไทย มีรายงานข่าวเป็นพักๆ เกี่ยวกับปรากฏการณ์นี้ เช่นล่าสุดมีรายงานข่าว เช่นนี้อีกในระยยะปลาย ค.ศ.2004 ว่าสตรีไทยมักเป็นคนจากนครราชสีมา ขอนแก่น อุตรธานี หนองคาย และมหาสารคาม ชาวต่างชาติมักเป็นคนเยอรมัน สวิส สหราชอาณาจักร ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา ที่แต่งงานกับคนต่างชาติไม่จำเป็นต้องมีสาเหตุมาจากความยากจน แต่เพราะผู้ชายต่างชาติรับผิดชอบต่อครอบครัว รักภรรยา ให้เกียรติภรรยามากกว่าชายไทย²⁸ สตรีฟิลิปปินส์เคยถูกกล่าวหามาแล้วว่าพยายามจับคนอเมริกันเพื่อจะได้ไปเสียจากฟิลิปปินส์ และได้ตั้งต้นชีวิตใหม่ที่ดีกว่า สตรีเวียดนามนั้นถูกกล่าวหาว่าต้องการแต่งงานกับต่างชาติเพราะไม่ต้องการอยู่ภายใต้การปกครองของคอมมิวนิสต์ ถ้าสตรีในเอเชียอาคเนย์แต่งงานกับต่างชาติมากขึ้น น่าจะอธิบายได้ว่านี่เป็นผลกระทบอย่างหนึ่งของโลกาภิวัตน์ การแต่งงานข้ามเชื้อชาติและวัฒนธรรมไม่ควรเป็นสิ่งที่พึงตั้งข้อรังเกียจ

2.3.5 การว่างงาน

นับตั้งแต่วิกฤตเศรษฐกิจมาแล้วที่การว่างงานอยู่ในอัตราที่สูง ในเมื่อเศรษฐกิจไม่ขยายตัว การว่างงานจึงมีเกณฑ์ต่ำ การประกอบภาระเอง (self-employ) ไม่ใช่ทำได้ง่าย ๆ การเคลื่อนย้ายแรงงานเพื่อหางานทำในที่อื่นๆ จึงเกิดขึ้น ในกรณีของจีนนั้นคนในชนบทพากันเข้าไปอยู่ตามเมืองใหญ่ รับจ้างทำอะไรก็ได้เพื่อประทังชีวิต มีรายงานข่าวในกลางเดือนสิงหาคม ค.ศ.2004 อ้างรายงานล่าสุดขององค์การแรงงานสากล (ILO) ว่าในระยะสองทศวรรษที่ผ่านมาคนหนุ่มสาว อายุระหว่าง 15-24 ปี จำนวน 88 ล้านคนทั่วโลกไม่มีงานทำ ในจำนวนนี้อยู่ในเอเชียจำนวน 38 ล้านคน โดยเฉพาะในอุษาคเนย์มีจำนวนเกือบ 10 ล้านคน หรือประมาณว่าคนหนุ่มสาวหนึ่งคนในหกคน ในภูมิภาคนี้จะไม่มีการทำงาน คนหนุ่มสาวในอุษาคเนย์ที่ว่างงานในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมามีจำนวนเพิ่มมากกว่าในทศวรรษที่ผ่านมากว่าสองเท่าตัว²⁹ สภาพเช่นนี้น่าจะดำเนินต่อไปหากเศรษฐกิจไม่ขยายตัวมากพอ

การขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่พบกันหลายประเทศ โดยเฉพาะในประเทศที่มีการพัฒนาทางอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น เช่นในไทย มาเลเซีย เวียดนาม ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย ผู้ที่ศึกษาในโรงเรียนอาชีวศึกษาก็ได้สนใจศึกษาด้านการเกษตร ในมาเลเซียนั้นมีรายงานเมื่อต้นมิถุนายน ค.ศ.2005 ว่า ชาวไร่ชาวลวนที่ปลูกผักส่งขายกำลังเดือดร้อน เพราะ

²⁸ เช่นรายงานข่าวใน *The Nation* (Sunday, November 14, 2004): 1A, 4A.

²⁹ *The Nation* (13 August 2004): 7A.

ไม่สามารถใช้แรงงานต่างด้าวทำงานในไร่/สวน เพราะรัฐบาลเข้าจัดระเบียบแรงงานต่างด้าวใหม่ เมื่อไม่มีลูกมือช่วยปลูกผัก ชาวสวนจึงต้องปลูกผักน้อยลง เมื่อผลิตผลน้อยลงทำให้ราคาผักสูงขึ้น กระทั่งต่อผู้บริโภคโดยตรง มาเลเซียมีแรงงานอยู่ราว 10.5 ล้านคนในจำนวนนี้เป็นแรงงานต่างด้าวเสีย 2.6 ล้านคน เมื่อสิ้นเดือนมีนาคม ค.ศ.2005 รัฐบาลมาเลเซียส่งคนงานอินโดนีเซียกลับ 400,000 คน และว่าจะดำเนินการให้แรงงานเหล่านี้ได้กลับเข้าไปทำงานใหม่ให้ถูกต้อง³⁰ แรงงานไทยก็ไปทำงานในบรูไน สิงคโปร์ มาเลเซีย แรงงานอินโดนีเซียมักทำงานในมาเลเซียและสิงคโปร์ เพราะมีภาษาและวัฒนธรรมคล้ายกันมาก แรงงานพม่าและกัมพูชาเข้ามาทำงานในประเทศไทย พร้อมกับแรงงานจากลาวบางส่วน ปัญหาเรื่องการเคลื่อนย้ายแรงงานจึงอยู่ที่การที่ภาครัฐและเอกชนต้องร่วมมือกันจัดการไม่ให้เกิดการเบียดเบียนแรงงานต่างชาติ ซึ่งเป็นที่ต้องการในประเทศที่ขาดแคลนแรงงานระดับล่าง

2.3.6 ประเด็นทางศาสนา

ในเรื่องของศาสนานั้น นับตั้งแต่เหตุการณ์ถล่มอาคารเวิลด์เทรดที่มหานครนิวยอร์ก เมื่อวันที่ 11 กันยายน ค.ศ.2001 แล้ว โลกโดยการชี้นำของสหรัฐอเมริกาพุ่งเป้าสนใจไปสู่ ขบวนการก่อการร้ายมุสลิมซึ่งว่ามีอัล กออิดะ (Al Qaeda) เป็นแกนนำและมีเครือข่ายอยู่ใน อนุชาคนย์ด้วย คือ กลุ่มเจอมาอะห์ อิสลามิยะห์ (Jemaah Islamiah หรือ JI) ซึ่งนับว่ามีฐานปฏิบัติการอยู่ในมาเลเซีย และอินโดนีเซีย ทั้งเป็นผู้วางระเบิดในท่าอากาศยานใน ค.ศ.2002 ระเบิดที่โรงแรมแมริออทในจาการ์ตาเมื่อ ค.ศ.2003 ระเบิดใกล้สถานทูตออสเตรเลียในจาการ์ตา เมื่อ ค.ศ.2004 และการวางระเบิดสถานบันเทิงในบาหลีอีกครั้งหนึ่งในปลายค.ศ.2005

คนมุสลิมทั่วโลกได้พากันต่อต้านและประณามสหรัฐอเมริกาและพวกพ้องที่ทำรุนแรง บุกรุกและยึดครองอาฟกานิสถานและอิรัก กระแสต่อต้านเกิดขึ้นทั่วไปในประเทศที่มีชุมชนมุสลิม จำนวนมากในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่รัฐบาลของทั้งอินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทย ต่างระมัดระวังไม่ดึงเอาศาสนาอิสลามเข้ามาผูกโยงเข้ากับการก่อการร้ายโดยตรง การก่อการร้าย (terrorism) เป็นคำใหม่ที่สหรัฐฯ นำมาใช้และถูกโหมโดยสื่อโทรทัศน์ของอเมริกาเอง

ในความเป็นจริงแล้วความขัดแย้งที่มีศาสนาอิสลามเข้าไปเป็นส่วนสำคัญนั้น ในเอเชียทั่วไป และเฉพาะในอนุชาคนย์ล้วนเป็นเรื่องการเมือง นับตั้งแต่การได้เอกราช รวมทั้งการแยกออกเป็น

³⁰ *The Nation* (6 June 2005): 9A.

ดินแดนอิสระ เช่น ปากีสถาน บังคลาเทศ ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย การเมืองภายในประเทศที่ทำให้เกิดการแย่งชิงอำนาจกันในกลุ่มคนชั้นนำ ทำให้ฝ่ายคนมุสลิมตกเป็นเป้าว่าก่อการขัดขวางรัฐบาลกลาง และในที่สุดถูกมองว่าเป็นขบวนการแบ่งแยกดินแดน เช่นในกรณีฟิลิปปินส์ตอนใต้ ชาวตะวันตก ชูลาเวซีตอนใต้ และสุมาตรา ในกรณีของอินโดนีเซียและจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย

ตกมาหลังสงครามเย็นที่เศรษฐกิจในประเทศต่างๆดีขึ้น แต่คนมุสลิมมักยังมีฐานะดีขึ้นไม่มาก หากเทียบกับกลุ่มคนอื่น ๆ ลักษณะบริโภคนิยมอย่างออกหน้าออกตา การแต่งตัวตามแฟชั่น สถานะบ้านหลัง เช่น บาร์ ในต์คลับ สถานะโสเภณี บ่อนการพนัน และการพนันรูปแบบต่างๆเหล่านี้ ทำให้กลุ่มอิสลามมิชชันนารีที่ไม่สบายใจ และไม่พอใจ บางกลุ่มจึงแก้ไขเอง เพราะฝ่ายบ้านเมืองไม่สนใจ ดังเช่นกรณีคนหนุ่มมุสลิมในจาการ์ตา เข้าหันทลายบ่อนการพนัน และชองโสเภณี เป็นต้น จริงๆ แล้วการกระทำของกลุ่มคนมุสลิมก็เพื่อรื้อฟื้นสังคมที่ดี แก้ปัญหาไม่ดีไม่งามในสังคม แต่ไปขัดกับผลประโยชน์ของกลุ่มผู้ปกครองจึงถูกปราบปราม ถูกกล่าวหาว่าเป็นหัวรุนแรงมุ่งร้ายต่อสังคม และในที่สุดถูกโยนโยเข้ากับการก่อการร้าย และการก่อการร้ายสากล การต่อต้านอำนาจรัฐของกลุ่มโมโรในมินดาเนา การต่อต้านอำนาจรัฐของมุสลิมบางกลุ่มในอินโดนีเซีย และแม้ในไทย มีสาเหตุหลักมาจากประเด็นทางการเมืองทั้งสิ้น การเชื่อมโยงกับการก่อการร้ายเป็นของใหม่และเป็นสิ่งนำเข้า ในอีกลักษณะหนึ่งรัฐบาลเวียดนามและลาวพยายามวางกรอบและจำกัดกิจกรรมของฝ่ายศาสนาคริสต์ ไม่ให้มีบทบาทมากเกินไป กลุ่มคาทอลิกในฟิลิปปินส์มีบทบาททางการเมืองชัดเจนมาแล้วตั้งแต่การโค่นล้มอดีตประธานาธิบดีมาร์คอส ปัจจุบันนี้คนจีนในอินโดนีเซียสามารถปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของลัทธิขงจื๊อได้ตามปกติอีกครั้งหนึ่ง

2.3.7 ประเด็นทางวัฒนธรรม

ไม่ใช่แต่สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ สถานที่ทางศาสนา แต่หลายแง่มุมทางวัฒนธรรมได้กลายเป็นสินค้าสำหรับนักท่องเที่ยวที่รัฐบาลของทุกประเทศในอนุชาตินิยมพยายามชักจูงให้มาเยี่ยมเยือนและใช้จ่ายเพราะรายได้จากการท่องเที่ยวอยู่ในอันดับต้นๆของรายได้ของประเทศ การขายวัฒนธรรมแม้จะไม่สิ้นเปลืองไป แต่ก็สร้างความสนุกให้กับเช่นเดียวกับสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ และเกิดปัญหาโต้แย้งกันในสังคมอยู่เนืองๆ ในขณะเดียวกัน วัฒนธรรมบ้านเกิดจากตะวันตกและบางประเภทจากเอเชียเองได้ท่วมท้นรูปแบบความบันเทิงแบบเดิม คาราโอเกะ หาดูหนังได้ แม้แต่ในโลก ในทุกประเทศในแถบนี้ไม่มีชื่อยกเว้น จะต่างกันบ้างก็แต่เพียงความหนักเบาเท่านั้น

การที่มีคนรุ่นหนุ่มสาวจำนวนมากทำให้รูปแบบความบันเทิงจากการร้องเพลง การแสดงคอนเสิร์ตทั้งสดและผ่านวีดิทัศน์ ล้วนเป็นแบบตะวันตกไปแล้วทั้งหมด แบ่งกลุ่มคนฟังเป็นรุ่นหนุ่มสาว

และสูงอายุกันอย่างชัดเจนที่สุด การบันเทิงแบบใหม่เป็นธุรกิจเต็มรูปแบบและทำรายได้ให้ผู้ผลิตและเหล่าศิลปินอย่างมหาศาล กลายเป็นเศรษฐกิจรุ่งเรืองยิ่งกว่ากันมากมาย สามารถเลี้ยงครอบครัวแทนพ่อแม่ได้ตั้งแต่อายุน้อยอันเป็นปรากฏการณ์ใหม่ไม่เคยมีมาก่อน คนหนุ่มสาวเหล่านี้กลายเป็นตัวแทนของสังคมของคนรุ่นใหม่ ดนตรีและการแสดงหาซื้อได้ง่ายๆ ในรูปของเทปและวีดีทัศน์ ทั้งเครื่องเล่นชนิดราคาไม่แพงก็มีมาก สังคมอย่างเช่นลาวก็มีวงดนตรีประเภทดังกล่าว เช่นที่ชื่อ *อเวค เซลส์* และ *แซฟไฟร์* เป็นต้น มีค่ายเพลงสำคัญอยู่สามค่าย เช่น อินดี้ เรคคอร์ด บางเพลงได้เข้ามาดังอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยด้วย³¹ ดังdut (dangdut) ซึ่งเป็นการร้องและเต้นที่โด่งดังในเกาะชวา และมีดารานำ ประเภท ทา ทา ยังของไทย เป็นที่ชื่นชอบของผู้คน แต่ไม่น้อยถูกวิจารณ์ว่าสื่อความหมายทางเพศเกินไป กัมพูชา พม่า ต่างก็มีมิวสิควิดีโอเพลงแบบนี้แพร่ภาพทางโทรทัศน์ตลอดเวลา

เช่นเดียวกับเวียดนามและมาเลเซีย สิงคโปร์จะถูกรัฐบาลเพ่งเล็งเป็นพิเศษต่อการแสดงที่ถูกมองว่าขัดศีลธรรม ส่วนไทยและฟิลิปปินส์จะเสรีกว่ามาก แต่มิได้หมายความว่าไม่มีความเห็นแย้งและโดยรวมแล้วสังคมไม่แน่ใจว่าการจะดำรงและรักษาวัฒนธรรมที่ถูกต้องนั้นควรจะทำกันอย่างไร

ข้อสรุป

ในช่วงระยะร่วมสองทศวรรษหลังการสิ้นสุดของสงครามเย็น พลวัตในอุษาคเนย์ปรากฏอย่างชัดเจนในเกือบทุกๆ ด้านดังกล่าวมาแล้ว และนับเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพ ในความหมายที่ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับที่สูงขึ้น มิใช่เป็นความเข้มข้นของการเปลี่ยนแปลงเพียงอย่างเดียว ระดับที่สูงขึ้นที่ว่ามีได้แก่การยอมรับและการเน้นว่ารัฐบาลต้องดูแลทุกข์สุขของประชาชน และปกครองอย่างเป็นธรรมที่ใช้คำว่า ธรรมาภิบาล (good governance) แทนการปกครอง (government) เฉยๆ การเปลี่ยนแปลงในระดับที่สูงขึ้นของการเมืองแบบประชาธิปไตยก็ได้เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนคือเป็นประชาธิปไตยที่คนทั้งหลายมีส่วนร่วมได้ (participatory democracy) เน้นความรับผิดชอบต่อตรวจสอบได้ (accountability) เน้นความโปร่งใส (transparency) กองทัพถูกลดบทบาทในทางการเมืองลง เกิดขบวนการและกระบวนการปฏิรูป (reform) ทั้งในทางการเมืองที่จัดทำรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่ หรือแก้ไขของเดิมให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น กระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้มีการปฏิรูประบบราชการระบบยุติธรรม การส่งเสริมบทบาทของกลุ่มองค์กรเอกชน และองค์กรของประชาชนในระดับล่าง แต่ว่าความสำเร็จยังไม่เป็นรูปธรรมมากนัก

³¹ "ปีปลาในความเคลื่อนไหวที่ไทยไม่รู้," *มติชนรายวัน* (วันพุธที่ 20 ตุลาคม 2547): 20.

ด้านองค์กรส่วนภูมิภาคคืออาเซียนนั้นก็ได้ก้าวไปในทางที่จะรวมตัวกัน (integration) อย่างชัดเจน ด้วยการร่วมตกลงกันให้อาเซียนเป็นชุมชนทางเศรษฐกิจชุมชนทางด้านความมั่นคง และชุมชนทางสังคมและวัฒนธรรม

ในทางเศรษฐกิจนั้น ระบบทุนนิยมได้พัฒนาขึ้นไปอีกระดับหนึ่งด้วยแรงผลักดันและแรงบีบทั้งแรงหนุนให้เปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน การเกิดวิกฤตเศรษฐกิจใน ค.ศ. 1997 เปิดโอกาสอันงามให้ทุนนิยมนานาชาติที่ดำเนินการในระดับโลกสามารถเข้ามาหาประโยชน์จากประเทศทั้งหลายในภูมิภาคแห่งนี้ได้อย่างเต็มที่ บีบให้ทุนท้องถิ่นต้องยอมเป็นหุ้นส่วนและบ้างก็ต้องยอมให้ทุนต่างชาติเข้าควบคุมกิจการ (takeover) การชะลอตัวทางเศรษฐกิจในภูมิภาคอื่นของโลก โดยเฉพาะในอเมริกาเหนือและยุโรป เกิดขึ้นพร้อมกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของเอเชีย โดยเฉพาะเอเชียตะวันออกที่มีจีนเป็นตัวจักรสำคัญ ทำให้ธนาคารเย์ได้ประโยชน์จากการส่งออกสินค้าไปจีน ตลอดจนการเข้ามาลงทุนของจีนและการนำเข้าพลังงานจากภูมิภาคนี้ของจีน ระบบทุนนิยมยังทำให้เกิดพฤติกรรมการบริโภคเป็นแบบบริโภคนิยม (consumerism) การแสวงหาความสุขในชีวิต รายได้เพิ่มขึ้นและจับจ่ายใช้สอยเกินตัว วัฒนธรรมบันเทิงแบบตะวันตกแทรกซึมไปทั่วทุกหัวระแหง แต่ถ้าความสุขในชีวิตของคนไปผูกอยู่กับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศเช่นนี้ เมื่อใดที่เศรษฐกิจทรุดและทรุดนาน ผู้คนก็จะหาทางออกแก้ปัญหาชีวิตของตนเองได้ยาก เพราะการสร้างเครือข่ายเพื่อความปลอดภัยทางสังคม (social safety net) ไม่ใช่ทำได้ง่ายๆ เศรษฐกิจพอเพียงที่กำลังส่งเสริมกันในประเทศไทยต้องแข่งกับการมีชีวิตที่ดีที่สะดวกสบาย ย่อมยากที่จะลงหลักปักฐานได้ง่ายๆ ทั้งไม่แน่ใจว่าแนวคิดเช่นนี้เกิดขึ้นในสังคมอื่นๆ ในภูมิภาคนี้บ้างหรือไม่

บรรณานุกรม

- ชัยโชค จุลศิริวงศ์. พม่า: การเมืองการปกครองหลังสิ้นสุดสงครามเย็น. ใน สีดา สอนศรี (บรรณาธิการ) *เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: การเมืองการปกครองหลังสิ้นสุดสงครามเย็น*. หน้า 481-530. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.
- ธีระ นุชเปี่ยม. การเมืองในกัมพูชา. ใน สีดา สอนศรี (บรรณาธิการ) *เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: การเมืองการปกครองหลังสิ้นสุดสงครามเย็น*. หน้า 371-420. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.
- ประทุมพร วัชรเสถียร. โลกาภิวัตน์ยุค ค.ศ.2000: ช้ามโลก ครอบโลก ครอบโลก?. ใน ม.ร.ว.พยุหยาภรณ์ ชุมพล (บรรณาธิการ), *โลกาภิวัตน์: รวมบทความทางวิชาการในวาระครบ 50 ปี คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. หน้า 1-38. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- ปิอปลาวในความเคลื่อนไหวที่ไทยไม่รู้. *มติชนรายวัน* (20 ตุลาคม 2547): 20.
- วิทยา สุจริตธนารักษ์. การเลือกตั้งในอินโดนีเซีย. ใน สีดา สอนศรี (บรรณาธิการ). *การเลือกตั้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: ศึกษาเฉพาะประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และไทย*. หน้า 1-16. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.
- ศรีประภา เพชรหมี่ศรี. *การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองเวียดนาม* (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542).
- สุรัช ศิริไกร. *การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาว* (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542).
- สุรชาติ บำรุงสุข. *กองทัพในยามสันติ: ปฏิบัติการนอกเหนือจากสงครามและปฏิบัติการศึกษาสันติภาพ*. กรุงเทพฯ: โครงการศึกษาด้านการทหาร, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- สุรชาติ บำรุงสุข. *ทหารกับการเมืองไทยในทศวรรษหน้า: พัฒนาการและความเปลี่ยนแปลง* กรุงเทพฯ: สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- สุรชาติ บำรุงสุข. *ปรับโครงสร้างกลาโหม: ประเด็น ปัญหา ข้อพิจารณา*. กรุงเทพฯ: โครงการศึกษาด้านการทหาร คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- Berger, Mark T. Dichotomisation Modernization and Nation-Building: Political Development Theory and the Appeal of Communism in Southeast Asia, 1945-1975. *Journal of Southeast Asian Studies* 34, 3 (October 2003): 421-448.

Berger, Peter and Hsin Huang Hsiao, eds. *In Search of an East Asian Development Model*. New Jersey: Transaction Bodes, 1990.

Brown, David. *The State and Ethnic Politics in Southeast Asia*. London: Routledge, 1994.

Case, William. *Politics in Southeast Asia: Democracy or Less*. Curzon, 2002

Collier, David and Steven Levitsky. Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research. *World Politics* 49, 3 (1999): 430-451.

Data Asia-Pacific 1978: A Statistical Profile.

Diamond, Larry. *Developing Democracy: Toward Consolidation*. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 1999.

Diamond, Larry. Is the Third Wave Over?. *Journal of Democracy* 8, 4 (October 1997): 23-24.

Far Eastern Economic Review. *Asia Yearbook*, 1982.

Far Eastern Economic Review. *Asia Yearbook* 1993.

Far Eastern Economic Review. *Asia Yearbook* 1998.

Far Eastern Economic Review. *Asia Yearbook* 1999.

Far Eastern Economic Review. *Asia Yearbook* 2002.

Heyzer, Noeleen and Geertje Lycklama, eds. *The Trade in Domestic Workers: Causes, Mechanisms, and Consequences of International Migration*. APDC and Zed Books, 1994.

International Monetary Fund. *International Financial Statistical Yearbook* 1999.

Johanen, Uwe, Jurgen Rudolph and James Gomerz, eds. *The Political Dimensions of the Asian Crisis*. Singapore: Select Books 2000.

Joo-Jock, Lim and S. Vani. *Armed Separatism in Southeast Asia*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1984.

Kao Kim Hom. *Grassroots Democracy in Cambodia: Opportunities, Challenges and Prospects*. Phnom Penh: Cambodian Institute for Cooperation and Peace, 1999.

Karatnyeki, Adrian. The 1998 Freedom House Survey: The Decline of Illiberal Democracy. *Journal of Democracy* 10, 1 (1999): 113-125.

Karl, Terry Lynn. The Hybrid Regimes of Central America. *Journal of Democracy* 6, 3 (1995): 72-86.

Kay Johnson. Selling to the Poor. *Time* Bonus section (May 2005): 32-33.

Kearney Robert N., ed. *Politics and Modernization in South and Southeast Asia*. John Wiley and Sons, 1975.

- Kershaw, Roger. *Monarchy in South-East Asia: The Faces of Tradition in Transition*. London and New York: Routledge, 2001.
- Lebar, F. et al. *Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia*. New Haven: Human Relations Area Files, 1964.
- McKenna, Thomas M. *Muslim Rulers and Rebels*. Manila: Anoil Publishing, 1990.
- Piscatori, J., (ed.) *Islam in the Political Process*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Rahim, Lily Z. Economic Crisis and the Prospects for Democratisation in Southeast Asia. *Journal of Contemporary Asia* 30, 1 (2000): 17-45.
- Rodan, G. Civil Society and Other Political Possibilities in East Asia. *Journal of Contemporary Asia* 27, 2 (1997): 170.
- Rudolph, Jurgen. Political Cause of the Asian Crisis. in Uwe Johanan, Jurgen Rudolph and James Gomez, eds. *The Political Dimension of Asian Crisis*. pp.13-24. Singapore: Select Books, 2000.
- Salim Said, "Suharto's Armed Forces: Building a Power Base in New Order Indonesia, 1966-1998," *Asian Survey* 38, 6 (June 1998): 535-552.
- Singh, D.S. Ranjit. *Brunei 1839-1983: The Problems of Political Survival*. Singapore: Oxford University Press, 1991.
- Smith, Anthony. *The Ethnic Origin of Nation*. Oxford: Basil Blackwell, 1986.
- Supang Chantavanich et al. *Female Labour Migration in Southeast Asia: Change and Continuity*. Bangkok: Institute of Asian Studies, 2001.
- The Nation* (13 August 2004): 7A.
- The Nation* (14 November 2004): 1A, 4A.
- The Nation* (6 June 2005): 9A.
- The Nation* (11 June 2005): 6A, 5B.
- The Statesman Yearbook 2005*.
- Time* (30 May 2005): 14-20.
- Trankell, Ing-Britt and Jan Overen. Introduction. in Ing-Britt Trankell and Laura Summers, eds. *Facts of Power and Its Limitation: Political Culture in Southeast Asia*. Uppsala: Uppsala University, 1998), pp. 9-13.

อุษาคเนย์: พลวัตการรับรู้จากอดีตถึงปัจจุบัน

สุเนตร ชุตินธรานนท์ *

รัตนพร พวงพัฒน์ **

บทนำ

ปัญญาชนไทยไม่มากนักที่สนใจและจับตามองความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาคอุษาคเนย์หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างจริงจังพิจารณา หลายต่อหลายคนคงสงสัยว่าทำไมแนวความคิดและทัศนะเกี่ยวกับภูมิภาคอุษาคเนย์และประเทศต่างๆ ในสังคมไทยเองนั้นคับแคบ ผู้คนส่วนมากไม่ค่อยรู้เรื่องราวความเป็นไปในประเทศต่างๆ ในภูมิภาค ขณะที่เรื่องราวที่รับรู้มักจะเป็นไปในเชิงลบมากกว่าเชิงบวก นอกจากนั้นแล้วในส่วนของรัฐบาลเอง ทั้งๆ ที่รัฐบาลของประเทศ ในภูมิภาคเริ่มมีปฏิสัมพันธ์พบปะสังสรรค์กันมากขึ้น อีกทั้งมีปฏิญญาและกิจกรรมความร่วมมือต่างๆ ระหว่างกัน แต่ก็มักเกิดภาวะที่ไม่ลงรอยกัน ดังจะเห็นความขัดแย้งและการเผชิญหน้าทางการเมืองหลายๆ ครั้ง ในทางด้านเศรษฐกิจก็เคลื่อนไหวในครรลองเดียวกันคือมีความร่วมมือกัน แต่พร้อมกันไปก็แข่งขันกันเองในภูมิภาค ปรากฏการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าภูมิภาคนี้ขาดความเป็นเอกภาพหรือความเป็นหนึ่งเดียวกันอย่างสิ้นเชิง

การขาดเอกภาพดังกล่าวเป็นสาเหตุทำให้นักวิชาการหลายท่านเล็งเห็นปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต หากสังคมไทยยังปิดกั้นตนเองโดยปฏิเสธที่จะรับรู้สภาพที่แปรเปลี่ยนไปของประเทศ ในภูมิภาคที่อยู่ใกล้ตัว ผลเสียก็จะตกอยู่ประเทศในที่สุด อย่างไรก็ตามความพยายามปรับปรุงแก้ไขยังบรรลุผลน้อยเต็มที ความรับรู้และทัศนคติที่คนไทยมีต่อประเทศเพื่อนบ้านยังคงเป็นไปในทางลบ ในเชิงความเป็นคู่ปรปักษ์หรือสภาวะที่ด้าด้อยกว่า

ต่อข้อสงสัยที่ว่าเหตุใดภูมิภาคนี้จึงขาดความเป็นเอกภาพ และทำไมประชาคมไทยจึงมีความสนใจและความรู้เกี่ยวกับอุษาคเนย์ค่อนข้างจำกัด ควบคู่กับการมีทัศนคติเชิงลบกับประเทศในภูมิภาคเดียวกัน ประวัติศาสตร์อาจเป็นแหล่งที่ให้คำตอบต่อคำถามเหล่านั้นได้ บทความนี้นำเสนอข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพื่อตอบคำถามดังกล่าว โดยงานวิจัยมีสมมติฐานเบื้องต้นว่าพัฒนาการขององค์ความรู้ด้านอุษาคเนย์ที่รับรู้โดยถ้วนทั่วนั้น ส่วนใหญ่ถูกกำหนดขึ้นโดย

---

* อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

** นักวิชาการอิสระ

มหาอำนาจตะวันตก หรือ อำนาจออกภูมิภาคยังผลให้องค์การสนองตอบต่อผลประโยชน์ของประชาคมพื้นถิ่นโดยตรง ความรู้ที่ได้จึงมิได้นำสู่การสร้างความรู้ และทัศนคติในทางสร้างสรรค์ และตอบคำถามของคนในภูมิภาค

1. อุษาคเนย์: ภาพลักษณ์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่คนภายนอกสร้างขึ้น

อุษาคเนย์เป็นภูมิภาคซึ่งถูกทำให้รับรู้ว่าเป็นประกอบด้วยประเทศต่างๆ 11 ประเทศ ได้แก่ พม่า ลาว ไทย กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ บรูไน และติมอร์ตะวันออก การสร้างความรู้ถึงการมีอยู่ของภูมิภาคอุษาคเนย์นั้นเป็นปรากฏการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อหลังกว่าปีก่อนจากการเข้ามาอุปโลกน์และจัดตั้งให้ดินแดนเหล่านี้อยู่ในภูมิภาคเดียวกันของรัฐบาลชาติมหาอำนาจตะวันตกในช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ทั้งนี้เพื่อสนองประโยชน์ให้ชาติมหาอำนาจดังกล่าว อันที่จริงแล้ว คำว่า อุษาคเนย์ ก็เป็นคำที่เพิ่งตั้งขึ้นโดยแปลงมาจากคำว่า เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งแปลตรงมาจากคำในภาษาอังกฤษว่า Southeast Asia นั่นเอง

ตัวตนตามกล่าวเป็นตัวตนที่ไม่ได้มีมาแต่ก่อนเก่า หากมองย้อนกลับไปได้ดูประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในอดีต ตัวตนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีหลายรูปลักษณะ ซึ่งแตกต่างกันไปตามกรรมและวาระ

ในช่วงประมาณต้นคริสต์ศตวรรษ อาณาจักรต่างๆ ในบริเวณนี้เป็นแหล่งผลิตสินค้าอันเป็นที่ต้องการในยุคสมัยนั้น พ่อค้าและนักแสวงโชคจากนอกภูมิภาคซึ่งเดินทางมาจากเมืองท่าต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น พ่อค้าชาวจีน ญี่ปุ่น อาหรับ อียิปต์ อินเดีย หรือแม้แต่ กรีกโรมัน ที่เข้ามาค้าขายมีส่วนได้ ส่วนเสียกับอาณาบริเวณนี้ได้ระบุนามขานชื่ออาณาบริเวณเหล่านั้นในหมู่ตนชาวกรีกโรมันเรียกภูมิภาคนี้ว่า Chryse Chersonesos อันมีความหมายว่าแผ่นดินและหมู่เกาะที่กั้นแบ่งมหาสมุทรอินเดียออกจากทะเลจีน ในขณะที่ชาวจีนได้ใช้คำว่า น่านยาง (Nanyang) ซึ่งแปลตรงตัวว่าทะเลใต้ อันหมายถึงดินแดนที่อยู่ทางใต้ของจีน ต่อมาชาวญี่ปุ่นได้รับคำนี้มาใช้เกิดเป็นคำ นามโป (Nampo) นอกจากนั้นยังมีคำว่า คุนลุน (K'un lun) ซึ่งเป็นอีกชื่อที่ชาวจีนใช้เรียกดินแดนแถบนี้อันมีความหมายถึงดินแดนแถบภูเขาไฟ ขณะที่คำว่า สุวรรณภูมิ (Suvamabhumi) อันเป็นคำที่ชาวอินเดียใช้เรียก โดยมีความหมายว่าแผ่นดินทอง และคำว่า Qumr และ wag-wag ซึ่งชาวอาหรับใช้เรียกดินแดนที่ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักในแถบเกาะมาดากัสการ์ ถึงหมู่เกาะญี่ปุ่น¹

¹ Donald G. McCloud, *Southeast Asia: Tradition and Modernity in the Contemporary World* (USA: Westview Press, 1995), p.12.

ในยุคต่อมาเมื่อชาตินิยมยุโรปตะวันตกที่มีความชำนาญในการเดินเรือ เช่น อังกฤษ และ ฝรั่งเศส เกิดความสนใจที่จะเข้ามาติดต่อค้าขายเพื่อหาสินค้าที่มีราคาในตลาดยุโรป เช่น เครื่องเทศต่างๆ ภูมิภาค ดินแดนบริเวณนี้ถูกอธิบายในฐานะเป็นอาณานิคมบริเวณที่จะกึ่งกลางระหว่างโลกอารยธรรมที่เจริญแล้วสองแหล่งคือ ระหว่างอารยธรรมจีนและอินเดีย ชื่อเรียกอาณานิคมบริเวณนี้ถูกสร้างขึ้นในลักษณะอ้างอิงกับแหล่งอารยธรรมทั้งสอง โดยอังกฤษเรียกดินแดนแถบนี้ว่า อินเดียไกล (Farther India) ในขณะที่ฝรั่งเศสใช้คำว่า อินโดไชน่า (Indo-China) นอกจากนั้นยังมีคำว่า Tonkin หรือ Tongking ซึ่งได้กลายมาเป็นชื่อเรียกบริเวณตอนเหนือและตอนกลางของประเทศเวียดนามในปัจจุบัน ขณะที่คำว่า Cochine China ถูกบัญญัติขึ้นเพื่ออธิบายบริเวณทางตอนใต้ของเวียดนาม

ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว สิ่งที่เห็นได้เด่นชัดมาเบื้องต้นคือ ตัวตนของภูมิภาคล้วนถูกสร้างขึ้นโดยคนนอกพื้นที่ ความรับรู้เปลี่ยนไปตามความต้องการหรือตามประโยชน์ตามกลุ่มเข้ามามีบทบาทหรือเข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อแสวงประโยชน์จากภูมิภาค ในช่วงยุคแห่งภาคปฏิบัติอุตสาหกรรมในยุโรป ชาตินิยมตะวันตกทั้งหลายต่างๆ ต้องการแรงงานและวัตถุดิบเพื่อนำมาใช้ในการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น แรงงานราคาถูก และความต้องการตลาดในการระบายสินค้า ในยุคนี้อาณานิคมขึ้นในหมู่เกาะอันนาทตะวันตก และเกิดการแย่งชิงแบ่งสรรพื้นที่ในบริเวณนี้ออกเป็นอาณานิคมต่างๆ เพื่อกำหนดว่าพื้นที่นั้นๆ เป็นของเจ้าอาณานิคมชาติใด ทำให้ตัวตนของภูมิภาคที่เคยถูกกำหนดไว้เดิมถูกปรับเปลี่ยน ความเป็นภูมิภาคถูกแบ่งแยกออกตามสัดส่วนอาณานิคมของจักรวรรดิต่างๆ ได้แก่ อาณานิคมของอังกฤษคือ British Burma และ British Malaya อาณานิคมฝรั่งเศสคือ French Indochina อาณานิคมของดัตช์ คือ Dutch East Indies และอาณานิคมของสเปน ซึ่งได้แก่ Spanish Philippines เป็นต้น

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง อังกฤษซึ่งเป็นชาติมหาอำนาจในขณะนั้นเริ่มส่งเสริมความคิดเรื่องความเป็นภูมิภาคที่เป็นเอกภาพ อันมีสาเหตุสัมพันธ์โดยตรงกับเหตุผลทางยุทธศาสตร์การทหาร ซึ่งมีจุดประสงค์ที่จะเอาชนะกองกำลังญี่ปุ่น โดยเมื่อกองทัพฝ่ายอักษะเข้ายึดดินแดนที่เคยเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าอาณานิคมเดิม ส่งผลให้ฝ่ายชาติตะวันตกร่วมจัดตั้งกองกำลังสัมพันธมิตรเพื่อทำสงครามสกัดกั้นฝ่ายอักษะ กองกำลังฝ่ายสัมพันธมิตรได้แบ่งเขตพื้นที่ในโลกที่ทำสงครามออกเป็นส่วนๆ (military zone) ในส่วนของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กองทัพญี่ปุ่นเข้ามาในภูมิภาคและขับไล่เจ้าอาณานิคมตะวันตกเดิมออกไปและมีแผนการจะสร้าง วงไพบูลย์แห่งมหาเอเชียบูรพา (Greater East Asian Co-Prosperity Sphere) แผนการดังกล่าวทำให้มหาอำนาจตระหนักว่าจะต้องบัญญัติคำเพื่อให้เรียกพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ที่กองทัพญี่ปุ่นเข้า

ครอบครอง ภายหลังเมื่อฝ่ายพันธมิตรจัดตั้ง South East Asia Command ขึ้นที่ศรีลังกาเมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ.1943 และถูกทำให้รับรู้แพร่หลายขึ้นในการประชุมที่ปอร์ตสตันส์² ซึ่งท้ายที่สุดได้กลายมาเป็นชื่อของบัญชาการ South East Asia Command ของ ลอร์ด หลุยส์ เมาท์แบตตัน คำว่า เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สะกดตามแบบอังกฤษว่า South East Asia) จึงเริ่มถูกนำมาใช้อ้างอิงถึงภูมิภาคนี้อย่างแพร่หลายและเป็นจริงเป็นจัง *

ณ จุดนี้ถือต้นกำเนิดของตัวตนทางภูมิศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือ อนุภาคนิยม กล่าวได้ว่า ตัวตนดังกล่าวถูกสร้างขึ้นเพื่อตนเองประโยชน์ของมหาอำนาจจากภายนอก และดำรงความเป็นตัวตนต่อมาถึงปัจจุบัน ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองซึ่งอังกฤษเริ่มเสื่อมอำนาจ สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตเริ่มขยายบทบาทเข้ามาแทนที่ในฐานะมหาอำนาจโลก โดยมีอุดมการณ์ทางการเมืองต่างกัน โลกในยุคนี้ถูกแบ่งออกเป็นสองค่าย คือ ค่ายเสรีนิยมซึ่งนำโดยสหรัฐฯ และค่ายคอมมิวนิสต์ซึ่งนำโดยสหภาพโซเวียต ซึ่งมหาอำนาจทั้งสองฝ่ายต่างต้องการขยายอิทธิพลของตน และต่างก็พยายามแข่งขันแย่งชิงความเป็นใหญ่เหนือกัน

อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ได้แพร่ไปในกลุ่มประเทศอินโดจีนทำให้กลุ่มประเทศอินโดจีนยึดอุดมการณ์การปกครองแบบคอมมิวนิสต์ไปด้วย ซึ่งเหตุการณ์ในครั้งนี้สร้างความหวุ่นวิตกแก่สหรัฐฯ ตามทฤษฎีโดมิโน (domino theory) ว่าหากคอมมิวนิสต์สามารถเข้าครอบงำประเทศดังกล่าวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้แล้ว ลัทธิคอมมิวนิสต์จะลามต่อไปยังภูมิภาคอื่นๆ ได้แก่ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์และคงลามต่อไปทั่วโลก และสหภาพโซเวียตจะเป็นเจ้ามหาอำนาจโลกในที่สุด³

เหตุผลดังกล่าวจึงทำให้อาณาบริเวณนี้ยังคงความสับสนในฐานะพื้นที่ยุทธศาสตร์ คือ เป็นเวทีแข่งขันของมหาอำนาจโลกทั้งสองฝ่าย โดยสหรัฐต้องพยายามหาทางสกัดกั้นคอมมิวนิสต์

² อัมพร จิรัฐติกร, เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา สายไปแล้วหรือยัง? (กรุงเทพฯ: โครงการอาณาบริเวณศึกษา 5 ภูมิภาค, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543), หน้า 48.

* คำเรียกหาดินแดนส่วนนี้ว่า South-East Asia ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในหนังสือบันทึกการเดินทางของพระสังฆาธิการชาวบอสตันชื่อ Howard Malcolm ในงานหนังสือบันทึกการเดินทางของท่านที่ชื่อ Travels in Southern Asia ตีพิมพ์ในปี 1840 คำนี้ปรากฏอีกครั้งในปี 1847 ในหนังสือชื่อ The present Condition of the Indian Archipelago and Eastern Asia ของ J.R. Logan ในฐานะที่เป็นศัพท์วิชาการเป็นครั้งแรก

³ ทฤษฎีโดมิโน (domino theory) เชื่อว่าถ้าหากประเทศใดประเทศหนึ่งล้มลงก็คือกลายเป็นคอมมิวนิสต์ อีกประเทศที่อยู่ติดกันก็ต้องล้มตาม (ดู ฤกษ์ภา วรรณธรรม, "SEATO: ร่องรอยที่เลือนลางของมหาอำนาจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้," กระแสด้านนโยบาย 1, 4 (เมษายน 2547).

ไม่ให้แพร่กระจาย ส่งผลให้ความรับรู้และยอมรับใน ตัวตน ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยังคงดำรงต่อมา และผลจากกระแสการแข่งขันดังกล่าว ก็ได้ทำให้สหรัฐฯ ริเริ่มให้มีการจัดตั้ง องค์กรความร่วมมือระหว่างมหาอำนาจและประเทศในภูมิภาคขึ้นเป็นครั้งแรก โดยเมื่อ พ.ศ.2497 (ค.ศ.1954) มีการตั้งองค์กรสนธิสัญญาป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ สปอ. (Southeast Asia Collective Defence Treaty Organization – SEATO) *

ในช่วงเวลาเดียวกันนั้นเอง สหรัฐอเมริกาเล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ตนเองเข้าไปเกี่ยวข้องกับ รัฐบาลสหรัฐฯ จึงได้เริ่มพยายามศึกษาภูมิภาคนี้ อย่างเป็นระบบเพื่อพัฒนาความรู้และเข้าใจในดินแดน ประชากร เศรษฐกิจ การเมือง ภาษาและวัฒนธรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากความต้องการแสวงหาความได้เปรียบและความเป็นใหญ่ในภูมิภาคนี้ของสหรัฐอเมริกา (the single regional hegemony) ⁴ โดยอาศัยสถาบันการศึกษาและนักวิชาการเป็นเครื่องมือ สหรัฐฯสร้างผู้เชี่ยวชาญด้านอาณานิคมศึกษาด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างจริงจังโดยส่งนักวิชาการเข้ามาเป็นกลุ่มร่วมกันศึกษาในภูมิภาค โดยเน้นหนักในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมเป็นสำคัญ ⁵ โดยในช่วงทศวรรษที่ 1950 และ 1960 ได้กลายเป็นยุคทองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา โดยเกิดศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาในสถานะที่เป็นสหสาขาวิชา (Interdisciplinary) ขึ้นมากมายในมหาวิทยาลัยใหญ่ๆ หลายแห่งในอเมริกา เช่น มหาวิทยาลัยคอร์เนล มหาวิทยาลัยเยล

---

* เห็นได้ว่าเป็นองค์กรพันธมิตรทางทหารลักษณะเดียวกับองค์การสนธิสัญญาป้องกันแอตแลนติกเหนือ (NATO) อันเป็นความพยายามที่จะสร้างความร่วมมือส่วนภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในกลุ่มค่ายโลกเสรี ที่จะเผชิญหน้ากับค่ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งดึงพันธมิตรชาติตะวันตกต่างๆ ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ เข้าร่วมกับประเทศต่างๆ ในเอเชีย ได้แก่ ปากีสถาน ไทย และฟิลิปปินส์ โดยความคิดที่จะตั้งองค์กรนี้ไม่ได้เกิดจากการริเริ่มของประเทศสมาชิกในภูมิภาคเลย ขณะที่ SEATO ถูกตั้งโดยมีจุดประสงค์เพื่อเป็นองค์กรเพื่อความมั่นคงแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ในจำนวนสมาชิก 8 ประเทศกลับมีประเทศในภูมิภาคเข้าร่วมเป็นสมาชิกเพียง 2 ประเทศคือไทย และฟิลิปปินส์เท่านั้น

⁴ Benedict Anderson, *The Spectre of Comparisons: Nationalism, Southeast Asia and the World* (London: Verso), p.6.

⁵ วิทยา สุจริตนารักษ์, "อาณานิคมศึกษา", ใน *โครงการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง กิจกรรมด้านวิเทศกรณีศึกษา : ในหน่วยงานราชการนอกมหาวิทยาลัย* (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538)

มหาวิทยาลัยมิชิแกน มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน มหาวิทยาลัยฮาวาย * และจากจุดประสงค์ที่ต้องการบทบาทในภูมิภาคและพยายามเผยแพร่อุดมการณ์ความคิดทางการเมืองของตนเอง สหรัฐจึงได้เริ่มให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนจากประเทศในภูมิภาคเหล่านี้ จึงปรากฏว่ามีการปลูกฝังให้เกิดการรับรู้ตัวตนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แบบเป็นเอกภาพตามบรรทัดฐานของอเมริกา เมื่อนักเรียนเหล่านี้จบการศึกษา และได้กลับไปประเทศของตนก็ได้กลับไปตั้งหลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาเผยแพร่ในประเทศตนจนถือเกิดแนวคิด เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีตัวตนแพร่หลายในวงกว้าง **

ภายหลังต่อมาเมื่อสหรัฐพ่ายแพ้ในสงครามเวียดนามอันทำให้ความสนใจที่มีต่อการศึกษเกี่ยวกับอาณาบริเวณนี้ลดน้อยลง คนพื้นถิ่นได้เข้ามามีบทบาทสานต่อตัวตนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อมา ผ่านองค์กรสององค์กรที่สหรัฐอเมริกาวางโครงสร้างไว้ให้

องค์กรลักษณะแรกได้แก่องค์กรการศึกษาของประเทศไทย หลังจากที่นักศึกษาเหล่านั้นสำเร็จหลักสูตรการศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาจากสหรัฐฯ ก็ได้กลับมาเป็นอาจารย์สอนวิชาต่างๆ อันเกี่ยวข้องกับภูมิภาคนี้ ภูมิภาคศึกษาเริ่มมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ ในสังคมไทย กลางทศวรรษ 2530 สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ถือกำเนิดขึ้นพร้อมๆ กับโครงการสนับสนุนงานวิจัยทางด้านภูมิภาคศึกษา ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใหม่ จากยุคปัญหาแกมพูชาสู่ยุคไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ติดตามมาด้วยศูนย์หรือโครงการพม่าศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กำเนิดศูนย์พม่าศึกษาที่มหาวิทยาลัยนเรศวร ศูนย์อินโดจีนศึกษาที่เน้นโดยเฉพาะประเทศกัมพูชาของ

---

* ซึ่งกลายเป็นที่มาของวิธีการศึกษาในลักษณะอาณาบริเวณศึกษา หรือ area studies อันเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษา เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา หรือ Southeast Asia studies ที่มีมาจนถึงในปัจจุบัน โดยจากที่เป็นเพียงโปรแกรมการศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆ ในสหรัฐอเมริกาได้แพร่ขยายไปสู่มหาวิทยาลัยในประเทศต่างๆ เช่น ที่เลเดนในประเทศเนเธอร์แลนด์ ที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลียในออสเตรเลีย และที่มหาวิทยาลัยเกียวโตในประเทศญี่ปุ่น และในมหาวิทยาลัยทั้งหลายในประเทศต่างๆ แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เอง

** อย่างไรก็ตามเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตามการกำหนดของสหรัฐอเมริกาไม่เหมือนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่อังกฤษกำหนดไว้เดิม โดยอาณาเขตของภูมิภาคนี้ได้เปลี่ยนแปลงหลายครั้ง กว่าที่จะมาเป็นภูมิภาคอุษาคเนย์ในปัจจุบัน นอกจากนั้นชื่อของภูมิภาคได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง โดย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่สะกดแบบอังกฤษว่า South East Asia ก็ได้เปลี่ยนเป็นแบบอเมริกันคือ Southeast Asia ซึ่งเป็นที่นิยมใช้แพร่หลายกว่าการสะกดในลักษณะอื่นมาจนถึงปัจจุบันนี้

มหาวิทยาลัยบูรพา นอกจากนั้นยังมีโครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาของคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งมีอยู่ก่อนแล้วที่ประสานเข้ากับบทบาทของมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่มีมาอย่างควบคู่กัน รวมทั้งการก่อตั้งศูนย์ข้อมูลอินโดจีนของหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวันล้วนยืนยันให้เห็นถึงการขยายตัวและความสำคัญของภูมิภาคศึกษาในประเทศไทยที่รับช่วงกรอบแนวคิดทฤษฎีและโครงสร้างมาจากอเมริกา

ในส่วนขององค์การความร่วมมือที่สหรัฐฯจัดตั้งไว้ เห็นได้ว่าผู้ปกครองรัฐพื้นถิ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่างก็ตอบรับแนวความคิดดังกล่าวเป็นอย่างดี เมื่อ SEATO ยุบตัวลง ผู้นำทางการเมืองชาวพื้นถิ่นของชาติต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในทศวรรษต่อมาได้พยายามร่วมมือกันสร้างองค์การระดับภูมิภาคของประเทศในอุษาคเนย์ขึ้นเอง ได้แก่การตั้งสมาคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ อาสา (Association of Southeast Asia – ASA) ตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1961 โดยไทย ฟิลิปปินส์ และสหพันธรัฐมาลายา * หรือการจัดตั้งกลุ่ม มาฟิลินโด (Maphilindo) ขึ้นใน ค.ศ. 1963 โดย อินโดนีเซีย มาเลเซีย และ ฟิลิปปินส์ และต่อมาก็มีการตั้งสมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรืออาเซียน (Association of Southeast Asian Nations – ASEAN) ใน ค.ศ. 1967 โดยมีสมาชิกเริ่มแรก 5 ประเทศ ได้แก่ ไทย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย และ สิงคโปร์ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมระหว่างกันอื่นๆ อย่างเช่น รางวัลซีไรท์ (SEA Write Award) กีฬาซีเกมส์ (SEA Games) และเขตการค้าเสรีอาเซียน หรืออาฟต้า (Asian Free Trade Area – AFTA) เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตจากภูมิหลังความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ตัวตนของภูมิภาคและและทั้งในเชิงดินแดนและเชิงความร่วมมือนั้น ได้ถูกสร้างขึ้นด้วยน้ำมือของคนภายนอกพื้นที่ ซึ่งเกิดขึ้นมาเมื่อไม่นานมานี้เอง อย่างไรก็ตาม ก็มีคนพื้นถิ่นเพียงไม่กี่กลุ่มอันเป็นส่วนน้อยในสังคมที่รับรู้ถึงความเป็นภูมิภาคที่มีความเป็นเอกภาพของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แม้กระทั่งในตัวนักศึกษาที่ศึกษาประเทศ ในอุษาคเนย์ซึ่งส่วนใหญ่จะสนใจทำการศึกษประเทศเพื่อนบ้านในภาคพื้นทวีปมากกว่าประเทศ ในคาบสมุทรมีทัศนคติที่เป็นอคติต่อประเทศเหล่านั้น^๕ หรือบางครั้งในหมู่ผู้ปกครองรัฐในภูมิภาคก็มีความขัดแย้งหรือแข่งขันกันเอง ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากกระบวนการการสร้างตัวตนที่ผ่านมาไม่ใช่สิ่งที่คนพื้นถิ่นคุ้นเคย ตัวตนความเป็นภูมิภาคทั้งหมดทั้งมวลเป็นการรับรู้ที่มี

* เห็นได้ว่า ทั้งสองประเทศที่ร่วมก่อตั้ง อาสา คือไทย และฟิลิปปินส์ เคยเป็นสมาชิกขององค์การความร่วมมือที่สหรัฐเคยจัดตั้งขึ้น

^๕ ดู ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ถำรงค์ดัด เพชรเลิศอนันต์, และแสงเดือน ไชยวงศ์, *บรรณานุกรมเอเชียอาคเนย์ศึกษาในประเทศไทย* (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2538).

เพียงคนภายนอกเป็นผู้กำหนด ในขณะที่มีการรับรู้ดังกล่าวมีที่มาจากคนภายนอกกลุ่มต่างๆ ก็เป็นที่น่าสนใจมากกว่า การรับรู้ตัวตนของอุษาคเนย์แตกต่างไปเช่นไร และอุษาคเนย์ในการรับรู้ของคนภายในพื้นที่พัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปเป็นเช่นไรจนถึงปัจจุบัน

2. มณฑล (mandala): ตัวตนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในโลกทัศน์คนพื้นถิ่น

ก่อนที่จะเข้าเรื่อง อาจจำเป็นต้องอธิบายหลักความคิดเรื่อง มณฑล ที่จะนำมาใช้ในการอธิบายความคิดที่คนพื้นถิ่นมีต่อภูมิภาคในสมัยที่ยังไม่มีแนวความคิดเรื่องเส้นพรมแดนระหว่างรัฐ และหลักความคิดเรื่องชาติ ชาติพันธุ์และชนชาติอันเป็นแนวความคิดที่เพิ่งได้รับมาในสมัยอาณานิคม

มณฑล เป็นคำสันสกฤตมีความหมายหลากหลายตั้งแต่ความหมายพื้นฐานทั่วไป จนถึงความหมายที่เฉพาะเจาะจง ในความหมายพื้นฐานที่ใช้กันทั่วไปมีอธิบายในพจนานุกรม คำศัพท์สันสกฤต-อังกฤษ แปลว่า วง; วงล้อ; วงแหวน โดยปริยายอาจแปลว่า วงของวัตถุใดๆ ที่มี ฐานกลม

ในความหมายทางภูมิศาสตร์จักรวาล มณฑล คือวงเขา 7 วง ที่ล้อมเป็นชั้นๆ โดยรอบเขาพระสุเมรุซึ่งเชื่อมกันตามหลักความเชื่อทางฮินดู-พุทธว่าเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาล มณฑล ยังถูกนำมาใช้ในความหมายทางการเมืองของราชอาณาจักรโบราณในอินเดีย ซึ่งต่อมานักวิชาการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็หยิบยืมมาใช้เช่นเดียวกัน สามารถเรียกอีกอย่างว่า ปริมณฑล โดยนำมาใช้แสดงความคิดเรื่องขอบข่ายปริมณฑลทางอำนาจของกษัตริย์ในยุครัฐจารีต (ring of power) ซึ่งขอบเขตทางอำนาจดังกล่าวไม่มีปริมณฑลทางอำนาจตายตัว หากแต่มีลักษณะย่นลงหรือขยายออกกว้างไกลตามอำนาจและบารมีทางการเมืองของผู้นำรัฐแต่ละรัฐและตามความสัมพันธ์กับรัฐใกล้เคียงที่รายล้อมอยู่

การนำแนวความคิดเรื่องมณฑลมาถือเป็นหลักการที่คนพื้นถิ่นมองภูมิภาคนั้นมีที่มาจากโดยมีสาเหตุมาจาก ในสมัยอดีตกาลที่มีรัฐโบราณต่างๆ ก่อตัวขึ้น และกระจายตัวกันอยู่ในภูมิภาคอุษาคเนย์ภาคพื้นทวีป รัฐต่างๆ เหล่านี้ไม่มีความคิดเรื่องพรมแดนรัฐแบ่งรัฐหนึ่งออกจากรัฐหนึ่งอย่างตายตัว เมื่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 กลุ่มผู้ปกครองรัฐโบราณในภูมิภาคก็รับเอาหลักศาสนาและความเชื่อต่างๆ จากอินเดียและลังกา โดยเฉพาะหลักศาสนาฮินดู-พุทธ มาเป็นแกนทางความเชื่อ

หลักศาสนาดังกล่าวมีอิทธิพลที่ส่งผลให้กับการเมืองการปกครองและความสัมพันธ์ระหว่าง รัฐจารีตในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปต่างๆ เหล่านี้ โดยความคิดสำคัญอย่างหนึ่งที่รับมานั้นคือ แนวความคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ทรงเป็น จักรพรรดิราช หรือ ราชาธิราช ซึ่งหมายความว่า พระองค์ทรงเป็นราชาเหนือราชาทั้งหลาย ทรงเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ประทับองค์อยู่ ณ ราชธานี ที่ตั้งอยู่ ณ ศูนย์กลางของจักรวาล การรับแนวความคิดความเชื่อแพร่หลายไปทั่วราชอาณาจักรต่างๆ ในภูมิภาค ส่งผลให้พระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ในทุกรัชสมัยและทุกราชธานีของภูมิภาคอุษาคเนย์มีอุดมคติและพระประสงค์จะแสดงพระองค์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช ซึ่งพระมหากษัตริย์ของรัฐต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นรัฐพระนคร รัฐสยาม รัฐล้านนา รัฐพม่า ฯลฯ ล้วนได้รับอิทธิพลความคิดจากศาสนาฮินดู-พุทธดังกล่าวมาใช้เป็นแนวการปฏิบัติทางด้านการปกครองและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐทั้งสิ้น

จากการที่พระองค์ได้รับอิทธิพลแนวความคิดดังกล่าวร่วมกัน ทำให้พระมหากษัตริย์เหล่านี้ มีแนวความคิดเรื่องตัวตนในเชิงเขตแดนพื้นที่หรือภูมิภาคว่าไม่มีการแบ่งแยกหากแต่เป็นปริมณฑลหนึ่งเดียวของพระองค์เอง ภายในปริมณฑลอันมีพระองค์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิและราชธานีของพระองค์เป็นศูนย์กลางปริมณฑล มีอาณาจักรที่เล็กลงมาอยู่ภายในนั้น ซึ่งเป็นศูนย์อำนาจย่อยที่มีปริมณฑลทางอำนาจครอบคลุมเมืองขนาดเล็กในระดับที่ย่อยลงมาอีก เป็นลำดับ

แนวความคิดเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิราชซึ่งแพร่หลายและยึดถือปฏิบัติกันในหมู่ผู้ปกครองรัฐโบราณอุษาคเนย์ เห็นได้จากการสร้างพระราชวังของพระมหากษัตริย์ของแต่ละราชธานีซึ่งรูปแบบแผนผังพระราชวังจำลองมาจากรูปแบบภูเขาพระสุเมรุอันเป็นภูเขาศูนย์กลางที่เชื่อกันในหลักศาสนาฮินดู-พุทธ บ่งบอกเป็นสัญลักษณ์ว่าพระมหากษัตริย์ของแต่ละราชธานีคือพระราชวังของพระองค์เป็นจุดศูนย์กลางของจักรวาลพุทธยโสธร นอกจากนี้หลักฐานแห่งแนวความคิดพระเจ้าจักรพรรดิราช ในบรรดารัฐจารีตทั่วไปและรัฐไทยยังเห็นได้จากการพระราชพิธี พระราชสมัญญานาม คำถวายชัยมงคล บทกวีวรรณกรรมและบันทึกในพระราชพงศาวดารต่างๆ⁷

อย่างไรก็ตาม การเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชนั้นเป็นตำแหน่งที่ต้องแข่งขัน เพราะกษัตริย์ของแต่ละรัฐต่างก็มุ่งหวังจะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิที่ปกครองสกลชมพูทวีปทั้งสิ้น ดังนั้นการจะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชอย่างแท้จริง จึงจำเป็นต้องมีการพิสูจน์ซึ่งการพิสูจน์ดังกล่าวสามารถทำได้ด้วยการใช้อำนาจด้านการรบ เข้าปราบปรามรัฐต่างๆ ให้ยอมรับในพระราชอำนาจและอ่อนน้อม

⁷ สุเนตร ชุตินธรานนท์, *บูรณนงกะยอติพนธรา: กษัตริย์พม่าในโลกทัศน์ไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2539), หน้า 32.

ยอมอยู่ภายใต้อำนาจรัฐของพระองค์เพื่อขยายปริมาณพลทางอำนาจ พระมหากษัตริย์เหล่านี้ส่วนมากจะเป็นพระมหากษัตริย์ของรัฐมหาอำนาจในภูมิภาคอุษาคเนย์พื้นที่ปรวมถึงพระมหากษัตริย์แห่งราชสำนักไทย นอกจากนั้นคือพระมหากษัตริย์แห่งราชสำนักพม่า พระมหากษัตริย์ราชอาณาจักรกัมพูชาในยุคพระนคร รวมทั้งเจ้าผู้ปกครองรัฐญวนในสมัยหลัง

พระมหากษัตริย์ไทยหลายพระองค์ในอดีต ทั้งที่มีราชธานีอยู่ที่ กรุงพระนครศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีพระปรีชาสามารถทางการรบ และหลายพระองค์เป็นมหาอำนาจผู้รุกรานในดินแดนแถบนี้ พระองค์ทรงออกล่าดินแดน ทำการสู้รบหรือทำให้เจ้าผู้ปกครองดินแดนเหล่านั้นเกรงขามและยอมเป็นรัฐประเทศราชยอมอยู่ภายในปริมาณพลทางอำนาจของพระองค์ รัฐดังกล่าวมีทั้งที่กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยในปัจจุบัน และที่เป็นรัฐชาติประเทศเพื่อนบ้านของประเทศไทยในปัจจุบันได้แก่ “มะละกา เมืองชวา เมืองตะนาวศรี เมืองนครศรีธรรมราช เมืองทวาย เมืองเมะตะมะ เมืองเมะลาลัง เมืองสงขลา เมืองจันทบุรี เมืองพิษณุโลก เมืองสุโขทัย เมืองพิชัย เมืองสวรรคโลก เมืองพิจิตร เมืองกำแพงเพชร เมืองนครสวรรค์” ดังที่ระบุไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาที่ชำระหลังเสียกรุง และ “ล้านนา ประเทศ กรุงกัมพูชาธิบดี มะริด ตะนาวศรี และหัวเมืองมลายู” ซึ่งเป็นประเทศราชหลังการขยายอำนาจของผู้ปกครองใหม่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์⁸ รวมถึงอาณาจักรล้านช้างและอาณาจักรญวนในสมัยหลัง

ในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐเช่นนี้ พระมหากษัตริย์ไทยแห่งราชธานีที่พระนครศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงเทพซึ่งเป็นศูนย์กลางใหญ่ทรงมีศักดิ์เป็นนายและเจ้าผู้ปกครองรัฐประเทศราชเหล่านั้นเป็นบริวารมีลำดับศักดิ์ที่ต่ำกว่า พระองค์จะทรงถือตนยิ่งใหญ่ที่สุดในดินแดนซึ่งถือเป็นมณฑลของพระองค์ เป็นดินแดนที่มีพระองค์เป็นจักรพรรดิราชแห่งสกลจักรวาล ยิ่งใหญ่เหนือกษัตริย์อื่นใด พระองค์จะทรงประทับเป็นขวัญอยู่ ณ พระราชวังที่ศูนย์กลางซึ่งเป็นเสมือนศูนย์กลางแห่งจักรวาลบนพื้นพิภพ “ที่สมบุรณ์เจริญพร้อมทั้งทางโลกและทางธรรมเหนือบ้านเมืองอื่นใด เป็นที่เกรงขามแก่เหล่าเจ้าประเทศราช” ในขณะที่เจ้าประเทศราชผู้น้อยจะต้องเคลื่อนตัวเข้ามาเพื่อแสดงออก ซึ่งความอ่อนน้อมและภักดี ด้วยเหตุนี้เราจึงเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ในยุคจาริตไม่ทรงเสด็จสัญจรจากราชธานีไปสู่รัฐโดยยกเว้นยามรณรงค์ยุทธสงคราม และเจ้าผู้ปกครองบ้านเมืองใกล้เคียง ซึ่งเป็นประเทศราชอยู่ภายใต้พระบรมโพธิสมภารเหล่านั้นต้องจัดบรรณาการส่งมาที่ราชธานีศูนย์กลางหนึ่งถึงสามปีต่อครั้ง ตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ ซึ่ง

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.